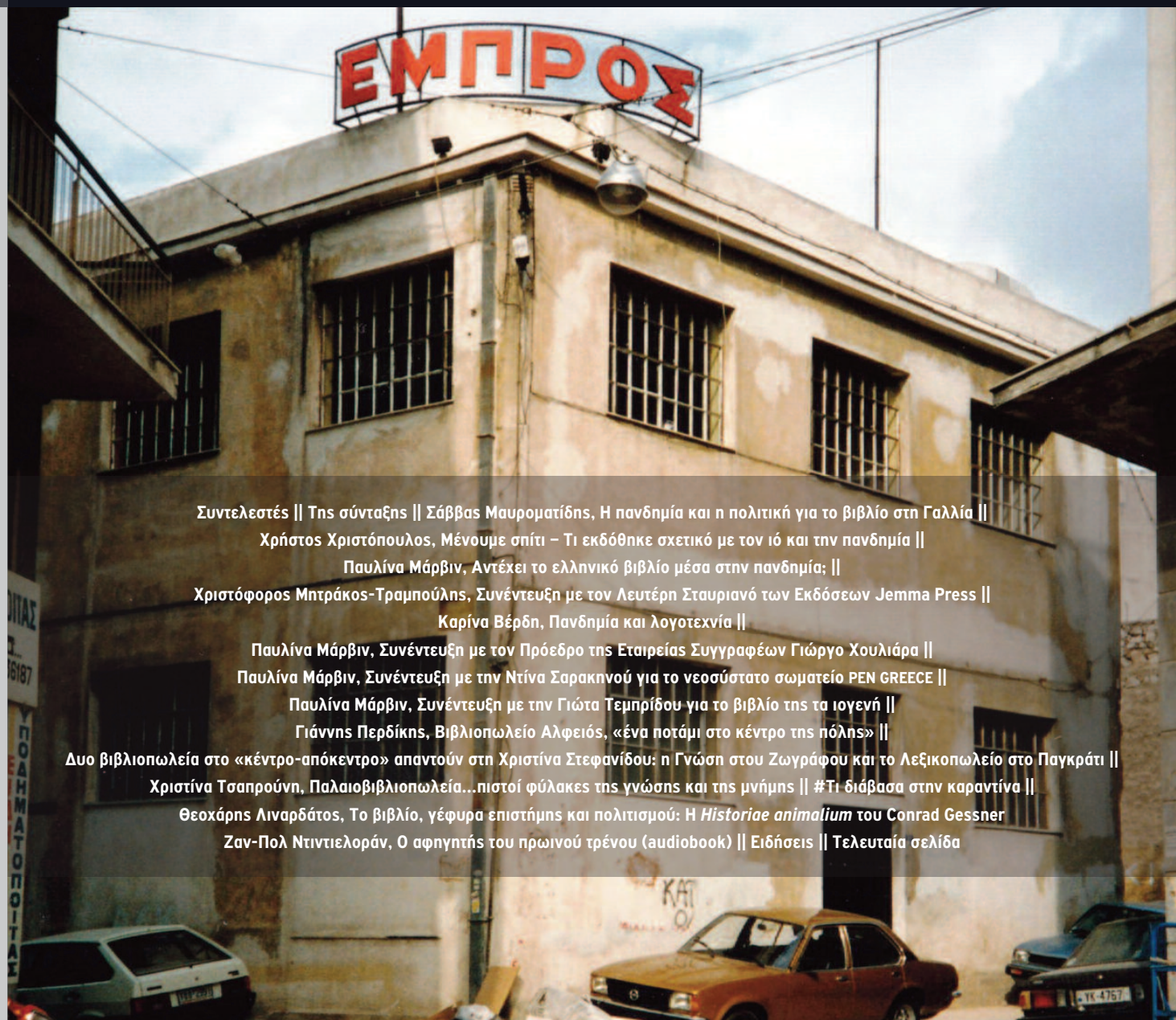

ΑΚΤ

ΑΝΩ
ΚΑΤΩ
ΤΕΛΕΙΑ

Σημεία για το βιβλίο και την ανάγνωση

#5
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Συντελεστές || Της σύνταξης || Σάββας Μαυροματίδης, Η πανδημία και η πολιτική για το βιβλίο στη Γαλλία ||

Χρήστος Χριστόπουλος, Μένουμε σπίτι – Τι εκδόθηκε σχετικό με τον ιό και την πανδημία ||

Παυλίνα Μάρβιν, Αντέχει το ελληνικό βιβλίο μέσα στην πανδημία; ||

Χριστόφορος Μητράκος-Τραμπούλης, Συνέντευξη με τον Λευτέρη Σταυριανό των Εκδόσεων Jemma Press ||

Καρίνα Βέρδη, Πανδημία και λογοτεχνία ||

Παυλίνα Μάρβιν, Συνέντευξη με τον Πρόεδρο της Εταιρείας Συγγραφέων Γιώργο Χουλιάρα ||

Παυλίνα Μάρβιν, Συνέντευξη με την Ντίνα Σαρακηνού για το νεοσύστατο σωματείο PEN GREECE ||

Παυλίνα Μάρβιν, Συνέντευξη με την Γιώτα Τεμπρίδου για το βιβλίο της τα ιογενή ||

Γιάννης Περγίκης, Βιβλιοπωλείο Αλφειός, «ένα ποτάμι στο κέντρο της πόλης» ||

Δuo βιβλιοπωλεία στο «κέντρο-απόκεντρο» απαντούν στη Χριστίνα Στεφανίδου: η Γνώση του Ζωγράφου και το Λεξικοπωλείο στο Παγκράτι ||

Χριστίνα Τσαπρούνη, Παλαιοβιβλιοπωλεία...πιστοί φύλακες της γνώσης και της μνήμης || #Τι διάβασα στην καραντίνα ||

Θεοχάρης Λιναρδάτος, Το βιβλίο, γέφυρα επιστήμης και πολιτισμού: Η *Historiae animalium* του Conrad Gessner

Ζαν-Πολ Ντιντιελοράν, Ο αφηγητής του πρώιμου τρένου (audiobook) || Ειδήσεις || Τελευταία σελίδα

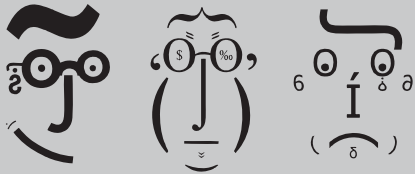
Η **Μιχαέλα Αντωνίου** γεννήθηκε στον Πειραιά και μεγάλωσε στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Είναι απόφοιτος της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου και του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Εκπόνησε την διδακτορική της διατριβή στο Goldsmiths, University of London. Έχει παίξει στο θέατρο και τον κινηματογράφο, και έχει διδάξει σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και την Αγγλία. Μπλέχτηκε με το ΑΚΤ# επειδή αγαπά τα βιβλία. Για τον ίδιο λόγο άρχισε να γράφει. Μέχρι στιγμής έχει γράψει το θεατρικό έργο *Χωρίς τίτλο* λόγω αμνησίας που ανέβηκε στην Αθήνα σε συνεργασία με το ΔΗΠΕΘΕ Πάτρας και έχει εκδώσει δύο αστυνομικά μυθιστορήματα, *Η Μαργαρίτα και τα Ηλιοτρόπια* (2015) και *Η Μαργαρίτα και η θάλασσα* (2017), που κυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις Mamaya. Έπεται συνέχεια...

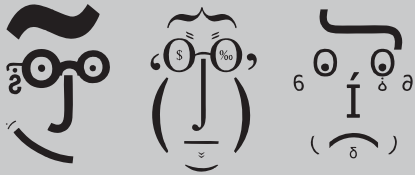
Η **Καρίνα Βέρδη** γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε σκηνοθεσία κινηματογράφου στη Σχολή Λυκούργου Σταυράκου και Ευρωπαϊκό Πολιτισμό στο Ε.Α.Π. Έχει ασχοληθεί με ραδιοφωνικές εκπομπές λόγου και τέχνης, κριτικογραφία, πολιτιστική σύνταξη και σχεδιασμό εκδόσεων. Έχει κυκλοφορήσει δύο προσωπικές συλλογές ποίησης, μια τρίτομη ανθολογία διηγημάτων, ενώ διηγήματά της περιλαμβάνονται σε αρκετές συλλογές. Είναι μέλος του πειθαρχικού συμβουλίου της Πανελλήνιας Ένωσης Λογοτεχνών.

Η **Άννα Καρακατσούλη** είναι Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Πολιτισμού στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, ασχολείται με την Ιστορία του Βιβλίου και την Ιστορία της Αποικιοκρατίας και φέρει την ευθύνη του επί της οθόνης τεύχους (ankarakata@theatre.uoa.gr). Από το 2020 διευθύνει το Εργαστήριο Ιστορίας του Βιβλίου της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ (ΕΙΒ, <https://bhl.theatre.uoa.gr/>)

Η **Παυλίνα Μάρβιν** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1987, μεγάλωσε όμως στην Ερμούπολη της Σύρου. Σπούδασε Ιστορία και ολοκληρώνει την διδακτορική της διατριβή σε θέματα κρατικής πολιτικής βιβλίου, στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών (ΕΚΠΑ). Σπουδάζει στην Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου, στο Τμήμα Σκηνοθεσίας. Το πρώτο της βιβλίο, *Ιστορίες απ' όλον τον κόσμο μου*, έλαβε το Βραβείο Πρωτοεμφανιζόμενου «Γιάννης Βαρβέρης», από την Εταιρεία Συγγραφέων. Ως συγγραφέας και περφόρμερ, έχει προσκληθεί σε μια σειρά από λογοτεχνικά και διακαλλιτεχνικά φεστιβάλ, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (Poetry on Stage/University of Brighton, ΣΑΡΔΑΜ, Goranovo proljeće, κ.ά). Υπήρξε συνιδρύτρια της ΚοινΣΕπ «Τώρα Παίζουμε» και από το 2012 εμψυχώνει εργαστήρια δημιουργικών, λογοτεχνικών και θεατρικών, πειραμάτων για παιδιά, εφήβους και ενήλικες, σε ποικίλους χώρους. Εργάστηκε στο Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού ως συντονίστρια διεθνών εκθέσεων βιβλίου (2016-2020). Εμπνεύστηκε, δημιούργησε και συντόνισε το Φεστιβάλ Λογοτεχνικής Performance της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου Θεσσαλονίκης (ΔΕΒΘ) κατά τα έτη 2017-2020.

Ο **Θεοχάρης Λιναρδάτος** είναι φοιτητής του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ, απόφοιτος του ΓΕΕΛ Ριζαρείου Σχολής και μέλος της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας. Μεγαλωμένος σε ένα φιλομαθές περιβάλλον έμαθε να αγαπά τα βιβλία. Η αγάπη του για το φυσικό περιβάλλον και το ζωικό βασίλειο, ειδικά για τον κόσμο των πτηνών, τον ώθησε στη συστηματική καταγραφή της ορνιθοπανίδας περιοχών της Αττικής, ειδικά εντός του αστικού ιστού της Αθήνας, για την οποία κι έχει αρθρογραφήσει. Έναν από τους στόχους του αποτελεί και ο συσχετισμός του φυσικού μας πλούτου με τον πολιτισμό και τις τέχνες, όπου περιλαμβάνεται και το βιβλίο και το θέατρο.

Ο **Σάββας Μαυροματίδης** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1984. Μυήθηκε στον μαγικό χώρο της Ιστορίας και της Τέχνης, βλέποντας πίνακες του πατέρα του και ξεφυλλίζοντας βιβλία. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία και συνεχίζει με Τέχνη μεσαιωνική γιατί αυτός ο άμοιρος ο Μεσαίωνας ασκεί μια γοητεία! Επιμένει να διαβάζει λογοτεχνία όπου σταθεί κι όπου βρεθεί.

Ο **Χριστόφορος Μπτράκος** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1999. Είναι φοιτητής του Τμήματος Θεατρικών σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από μικρός θυμάται να έχει μεγάλη αγάπη για τις ωραίες ιστορίες είτε αυτές ήταν στα παραμύθια είτε ακούγοντας τες στο καφενείο με τον παππού του είτε μέσω των κόμικς. Μερικά από τα βασικότερα ενδιαφέροντα του είναι οτιδήποτε σχετίζεται με την Άπω Ανατολή, και ειδικά την Ιαπωνία, ορισμένες πτυχές της ιστορίας του Μεσαίωνα, η λογοτεχνία, το θέατρο, τα κόμικς.

Ο **Γιάννης Περδίκης** γεννήθηκε και ζει στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά (ΕΚΠΑ) και κοινωνικές επιστήμες (Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο) και εδώ και μια δεκαετία ασχολείται τακτικά με την αρθρογραφία και το ραδιόφωνο. Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα κινοούνται γύρω από τον χώρο του βιβλίου, τις πολιτισμικές σπουδές εν γένει και την Κοινωνική Γεωγραφία και Ιστορία των πόλεων.

Η **Δανάη Σιώζιου** γεννήθηκε το 1987. Μεγάλωσε στην Καρλσρούη και στην Καρδίτσα. Σπούδασε αγγλική φιλολογία, ευρωπαϊκή ιστορία και πολιτιστική διαχείριση. Υπήρξε συνεκδότρια και μέλος της ομάδας του περιοδικού *Τεφλόν*. Από τις εκδόσεις Αντίποδες κυκλοφορούν οι ποιητικές συλλογές της *Χρήσιμα παιδικά παιχνίδια* (2016) και *Ενδεχόμενα τοπία* (2021). Εργάζεται στους τομείς της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.

Η **Χριστίνα Στεφανίδου** γεννήθηκε το 1980 και μεγάλωσε στην Αθήνα, αλλά δεν κατοικεί πια εκεί. Αποκεντρώθηκε για να μυρίζει τη θάλασσα. Έκανε σπουδές στη διαφήμιση, τη δημοσιογραφία και το digital marketing. Γράφει, κρυφά, από τα δώδεκα. Πριν από δύο χρόνια αποφάσισε, επιτέλους, να βγει από το συρτάρι. Τώρα γράφει, όχι πια κρυφά, και ελπίζει να το κάνει μέχρι τα εκατόν δώδεκα.

Η **Χριστίνα Τσαπρούνη** είναι καθηγήτρια φιλόλογος και διδάσκει σε φροντιστήρια μέσης εκπαίδευσης μαθητές Λυκείου. Προσφάτως ολοκλήρωσε τις σπουδές της στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, μαθαίνει σουηδικά και ονειρεύεται να κάνει θεατρικό παιχνίδι σε παιδιά στη Σουηδία.

Ο **Χρήστος Χριστόπουλος** γεννήθηκε και ζει στην Αθήνα. Όταν ήταν μικρός ήθελε να γίνει τσολίας. Μετά ήθελε να πουλάει λουλούδια. Όταν μεγάλωσε, σπούδασε φωτογραφία, υποκριτική και ακόμα σπουδάζει. Δούλεψε σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις για τον άνθρωπο και το περιβάλλον, αλλά και στον ιδιωτικό τομέα, στην επικοινωνία και τις πωλήσεις. Τώρα ασχολείται με το θέατρο, το θεατρικό παιχνίδι και τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Το 5ο τεύχος του *Άνω Κάτω Τελεία* είναι παιδί της πανδημίας. Όταν αρχίσαμε να το σχεδιάζουμε ήμασταν ήδη σε καραντίνα με αποτέλεσμα η εμπειρία του εγκλεισμού μαζί με τον βαθιά ξεχασμένο φόβο της πανδημίας να καθορίσουν αναπόδραστα το πλάισό του. Μας προβλημάτισε ο αντίκτυπος στον επαγγελματικό χώρο του βιβλίου αλλά και στην ευαισθησία των λογοτεχνών. Θελήσαμε να ενημερωθούμε για το τι συμβαίνει σε άλλες χώρες και πώς οι Έλληνες εκδότες και βιβλιοπώλες διένυσαν αυτό το άνυδρο διάστημα. Με ποιο κόστος, επίσης, και με ποια διδάγματα.

Τα συμπεράσματα δεν είναι τόσο μελανά όσο φοβόμασταν. Το βιβλίο άντεξε και οι άνθρωποί του συνεχίζουν, κουβαλώντας τα χρόνια προβλήματα του κλάδου βέβαια, αλλά χωρίς ο COVID-19 να καταφέρει να τους εξαφανίσει. Το διαδικτυο επιβλήθηκε στις βιβλιοπωλικές συναλλαγές όμως η αδυναμία των ταχυμεταφορών να ανταποκριθούν στην πρωτόγνωρη ζήτηση, έστρεψε τους αναγνώστες στο βιβλιοπωλείο της γειτονιάς τους με την άμεση και προσωπική εξυπηρέτηση, και αυτό είναι κάτι που θα θέλαμε να μείνει. Οι πωλήσεις ανέβηκαν, στην Ελλάδα όπως και στον υπόλοιπο κόσμο, αν και αυτή η αύξηση ωφέλησε κυρίως τους εκδότες που συνέχισαν να πουλάνε τα βιβλία τους μέσω των ηλεκτρονικών καταστημάτων ενόσω τα φυσικά βιβλιοπωλεία έμεναν κλειστά. Στο παιχνίδι του διεθνούς ανταγωνισμού η μεγάλη κερδισμένη ήταν φυσικά η Amazon, όσο και αν υποβάθμισε το βιβλίο σε αγαθό χαμηλής προτεραιότητας για να προλάβει τις παραγγελίες των υπόλοιπων εμπορευμάτων: οι πωλήσεις της το 2020 αυξήθηκαν κατά 37% σε σχέση με το 2019 (η εταιρεία ποτέ δεν ανακοινώνει τα νούμερα από τις πωλήσεις βιβλίων χωριστά).¹

Αυτή η εξέλιξη διασάλεψε τις ισορροπίες στον χώρο του βιβλίου. Οι ψηφιακές εκδόσεις και πωλήσεις απέκτησαν μια προτεραιότητα που, στην Ελλάδα ιδιαίτερα, επιτάχυναν διαδικασίες εκσυγχρονισμού που χρόνιζαν. Διαπιστώσαμε όμως παράλληλα, στην πράξη, τη μοναδικότητα του βιβλιοπωλείου ως χώρου διακίνησης και προώθησης του βιβλίου. Οι τίτλοι που ζητούνταν και αγοράζονταν ήταν οι γνωστοί και καθιερωμένοι. Νέοι συγγραφείς και η καινούρια παραγωγή είτε αναβλήθηκαν για καλύτερες μέρες είτε, αν πρόλαβαν το τυπογραφείο, είχαν πολύ μικρότερη απήχηση από την αναμενόμενη καθώς εκδηλώσεις προώθησης των βιβλίων δεν ήταν δυνατόν να γίνουν ενώ στερήθηκαν και τη σύσταση, τη στήριξη του βιβλιοπώλη που κάνει σωστά τη δουλειά του. Χάθηκε επίσης η αυθόρμητη πώληση, όταν αγοράζεις τον τίτλο που είδες στον πάγκο και σε τράβηξε στη στιγμή. Για αυτό και η Σύμπραξη των Εκδοτών (Ένωση Ελληνικού Βιβλίου, Σύλλογος Εκδοτών Βιβλίου Αθηνών, Σύλλογος Εκδοτών Επιστημονικών Βιβλίων) απηύθυνε έκκληση στην κυβέρνηση, τον Νοέμβριο 2020, να παραμείνουν ανοιχτά τα βιβλιοπωλεία στη διάρκεια της εφαρμογής των μέτρων για τον έλεγχο της πανδημίας. Πράγματι, τα βιβλιοπωλεία άνοιξαν, με περιοριστικά μέτρα αλλά πάντως άνοιξαν, στις 14 Δεκεμβρίου 2020 και διέσωσαν την περίοδο των Χριστουγέννων.

Με τα σχολεία κλειστά, η ζήτηση για παιδικό-εκπαιδευτικό βιβλίο εκτινάχτηκε. Οι αναγνώστες αναζήτησαν επίσης, κλασικά βιβλία που είχαν σχέση με την πανδημία, είτε άμεση, είτε έμμεση (η *Πανούκλα* του Καμύ, το *Μαγικό Βουνό* του Τόμας Μαν, ή το

1. Guren, C., McIlroy, T. & Sieck, S., "COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021". *Pub Res Q* 37, 1–14 (2021). <https://doi.org/10.1007/s12109-021-09791-z>

1984 του Όργουελ), βιβλία αυτοβοήθειας αλλά και βιβλία τρόμου. Σύμφωνα με τον ειδικό σε αυτά τα θέματα Stephen King, «οι άνθρωποι στρέφονται προς τις ιστορίες τρόμου όταν οι καιροί είναι δύσκολοι και τρομακτικοί –κάτι που σίγουρα συμβαίνει σήμερα– [...] Όταν τελειώσεις, κλείνεις το βιβλίο και καταλαβαίνεις ότι είχες ένα μέρος να βάλεις τους φόβους σου για λίγο. Μπορείς να πεις "αυτά τα προβλήματα είναι πολύ χειρότερα από τα δικά μου".»²

Η πανδημία αποτέλεσε επίσης πηγή έμπνευσης και δημιουργίας, με την ενθάρρυνση του πλήθους των θεματικών λογοτεχνικών διαγωνισμών που προκηρύχθηκαν τον περασμένο χρόνο. Όσο συγκυριακά μπορεί να είναι τα κείμενα αυτά, παραμένουν μια πολύτιμη καταγραφή της σπάνιας εμπειρίας που μοιράστηκε ολόκληρος ο πλανήτης. Ας μην ξεχνάμε, και το *Δεκαήμερο*, ιστορία καραντίνας είναι! Σε τελική ανάλυση, το βιβλίο έδειξε τη δύναμή του. Φάνηκε πόσο το χρειαζόμαστε και πόσο επίμονα το αναζητούμε στη δύσκολη ώρα.

Στο 5ο τεύχος του AKT μπορείτε να διαβάσετε για την κατάσταση στην γαλλική αγορά του βιβλίου, την ελληνική εκδοτική δραστηριότητα τον καιρό της πανδημίας, τις αντιδράσεις των συγγραφέων και των βιβλιοπωλών, τις δικές μας αναγνωστικές συνήθειες όσο μείναμε κλεισμένοι σπίτι. Και την παρουσίαση ενός θαυμαστού φυσιοδίφη του 16ου αιώνα, του Conrad Gessner! Για το εξώφυλλό μας διαλέξαμε μια φωτογραφία από το ιστορικό θέατρο «Εμπρός», με διαρκή καλλιτεχνική και πολιτική πορεία, για τη μοναδική συμβολική σύνδεση της εκτυπωτικής δραστηριότητας με τη θεατρική δράση. Δεν είναι ίσως ευρύτερα γνωστό πως ξεκίνησε το 1896 ως το τυπογραφείο της εφημερίδας *Εμπρός*, στα φύλλα της οποίας συμπεριλήφθηκαν χρονογραφήματα σπουδαίων Ελλήνων συγγραφέων, όπως ο Ιωάννης Κονδυλάκης, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, ο Εμμανουήλ Ροΐδης και ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Το «Εμπρός» πρωτολειτούργησε ως θέατρο μέσα στη δεκαετία του 1930, οπότε και δημιουργήθηκε η γνωστή, χαρακτηριστική πινακίδα της επωνυμίας του. Το 1989 το κτίριο κηρύχθηκε διατηρητέο από το Υπουργείο Πολιτισμού, εφόσον συνδέθηκε με την ιστορία της δημοσιογραφίας στη χώρα μας. Τον Μάιο 2021 επανακαταλήφθηκε από πολίτες και ανθρώπους από τον χώρο του πολιτισμού, μετά τις σφοδρές αντιδράσεις που προκάλεσε η εκκένωση της κατάληψης του και συνεχίζει ως ελεύθερο, αυτοδιαχειριζόμενο θέατρο και σημείο κοινωνικής και πολιτιστικής συνάντησης στην περιοχή.

Το ακουστικό βιβλίο του τεύχους είναι το *Ο αφηγητής του πρωινού τρένου* του Ζαν-Πολ Ντιντιελοράν (εκδ. Πατάκη), μια υπέροχη βιβλιοφιλική ιστορία σαν παραμύθι!

Διαβάστε και ακούστε με απόλαυση!

2. Κώστας Μανιάτης, «Γιατί μας αρέσει να διαβάζουμε βιβλία τρόμου στην πανδημία. Ο ίδιος ο Stephen King δίνει την απάντηση μέσα σε μόλις δύο προτάσεις», *Oneman*, 10.5.2020, <https://www.oneman.gr/entertainment/giati-mas-aresei-na-diavazoume-vivlia-tromou-stin-pandimia>

Libraires, de grâce, désobéissez !

Pour nous, lectrices, lecteurs, écrivaines, écrivains, ouvrez vos commerces qui nous sont essentiels. Essentiels pour penser, essentiels pour rêver, essentiels pour nous rencontrer par les livres, pour nous connaître, nous comprendre et comprendre le monde.

Libraires, de grâce, désobéissez !

En ces temps où notre société est sujette à bien des peurs et des interrogations, la culture du livre, sa transmission et son accès, sont essentiels, quoi qu'en pense le gouvernement, pour chaque citoyenne et chaque citoyen.

Libraires, de grâce, désobéissez !

Afin que notre jeunesse, à laquelle on demande réflexion et mesure, profondeur et tolérance, sache que le commerce du livre est un pilier fondamental de toute société qui se veut éclairée et éclairante.

Libraires, de grâce, désobéissez !

Ouvrez vos librairies, à toutes et à tous, dans le respect des gestes barrières et des précautions sanitaires, afin que la culture prenne la place qui lui revient, et que l'ignorance ne tue pas davantage que n'importe quel virus.

Philippe Claudel

Philippe Claudel, Έκκληση σε ανυπακοή των βιβλιοπωλών ώστε να ανοίξουν τα βιβλιοπωλεία τους (2 Νοε. 2020)

Σε μια χώρα, όπως η Γαλλία, ο πολιτισμός δεν συνιστά πρόφαση για οικονομικό κέρδος, συνδυασμένος με τις τουριστικές υπηρεσίες, αλλά αγαθό πρώτιστης σημασίας, μέσω του οποίου παράγεται οικονομικό κεφάλαιο. Το γαλλικό κράτος απεύθυνε, μόλις στα μέσα του Φεβρουαρίου του 2021, αίτημα για χορηγίες ώστε να ανακτήσει για την Εθνική Βιβλιοθήκη έναν από τους σημαντικότερους θησαυρούς της χώρας: το χειρόγραφο του *120 Ημέρες στα Σόδομα* του μαρκησίου ντε Σαντ, έργο αξίας 4.5 εκατ. ευρώ.¹ Πώς, όμως, μπορεί να αξιολογηθεί αυτή η κίνηση του γαλλικού κράτους με βάση τα όσα έχουν ήδη εκτυλιχθεί στον χώρο του πολιτισμού και του βιβλίου κατά τη διάρκεια (και λόγω) της πανδημίας COVID-19; Με αφετηρία (και) αυτή την εναγώνια προσπάθεια για την ανάκτηση ενός πολιτισμικού αγαθού υψίστης σημασίας, μήπως θα πρέπει να επανεξετάσουμε κατά πόσο το βιβλίο είναι αναγκαίο αγαθό στην καθημερινότητα των ανθρώπων; Όμως, ας πάρουμε τα πράγματα με μια σειρά.

Ο πανικός που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19 και η ανάγκη λήψης γρήγορων αποφάσεων προς αντιμετώπιση της κατάστασης συμπαρέσυραν πολλές από τις -έως πρότινος- κατεστημένες «βεβαιότητες» μας. Κι εδώ η γλώσσα έχει να μας πει πολλά: οι επαφές και η αφή (δυο λέξεις τόσο συγγενικές ετυμολογικά, βιωματικά και πολιτισμικά) βρέθηκαν στο στόχαστρο των μέτρων που λήφθηκαν από τις κυβερνήσεις. Η αφή είναι μια από τις κύριες αισθήσεις του ανθρώπου. Είναι, όμως, και η πιο βαθιά συνυφασμένη με το βιβλίο: για να το διαβάσεις πρέπει να το αγγίξεις, να γυρίσεις τις σελίδες ή ακόμη και να τις αισθανθείς, αυτές ή και το βάρος ολόκληρου του βιβλίου που κρατάς! Το βιβλίο είναι, συγχρόνως, ένα αγαθό με τη διπλή έννοια του όρου: την πολιτισμική και την οικονομική. «Θρέφει», γεμίζει ψυχικά τον άνθρωπο, αλλά και μέσω αυτού «τρέφεται» μια αλυσίδα από διαπλεκόμενα μεταξύ τους επαγγέλματα. Το βιβλίο (πρέπει να) αγγίζεται (αλλά) και μέσω αυτού δημιουργούνται επαφές διαπροσωπικές, επαγγελματικές, οικονομικές, ιδεολογικές, κοινωνικές. Η Ιστορία έχει αποδείξει, εξάλλου, τη χρησιμότητα, αλλά και την -εν δυνάμει και υπό συγκεκριμένες περιστάσεις- «επικινδυνότητα» που γεννάται από το βιβλίο. Εάν αυτοί οι κίνδυνοι που «ανέκυπταν» από το βιβλίο ήταν έως σήμερα κυρίως ιδεολογικοί, ο COVID-19 στοχοποίησε την ίδια την υλική φύση του βιβλίου. Τα χέρια είναι ένα από τα μέλη του σώματος μέσω των οποίων ο ιός μεταδίδεται και τα βιβλιοπωλεία είναι χώροι ανοικτοί στο κοινό: τους βιβλιόφιλους, τους αναγνώστες, τους εμπόρους, τους τυχαία περαστικούς για να αγοράσουν κάθε αντικείμενο που πωλείται σε αυτά... Επομένως, το βιβλίο και το βιβλιοπωλείο τελούν υπό καθεστώς «πολιορκίας» σε αυτή τη δεδομένη περίοδο. Η περίπτωση της Γαλλίας δεν διαφέρει και τόσο από εκείνη που παρατηρείται σε άλλες χώρες (με τα βιβλία να μην θεωρούνται ως αγαθά πρώτης ανάγκης και τα βιβλιοπωλεία να κλείνουν με το διάταγμα της 14ης Μαρτίου 2020), αλλά έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς πρόκειται για μια χώρα που -έως και σήμερα- δίνει τον τόνο σε ζητήματα σχετικά με το βιβλίο.

Οι πρώτες αντιδράσεις

Το γαλλικό κράτος προέβη σε ένα άνευ προηγουμένου οικονομικό εγχείρημα στήριξης του κόσμου του πολιτισμού και των επαγγελματιών αυτού. Στο γαλλικό παράδειγμα εμφολοχωρούν τρεις καίριοι παράγοντες μέσω των οποίων μπορούμε να κατα-

Shakespeare & Company

Sylvain Tesson: «Ας ξαναάψουμε τα φώτα των βιβλιοπωλείων μας»

«Να σηκώσουν το χέρι όσοι θέλουν να μείνουν ανοικτά τα βιβλιοπωλεία»
«Ψηφίσαμε ανθρώπους που δεν πιστεύουν ότι τα βιβλία είναι είδη πρώτης ανάγκης»

νοήσουμε τις εξελίξεις: α) η πολιτική βούληση στήριξης του κόσμου του βιβλίου (και εν γένει του πολιτισμού²) στο πλαίσιο μιας κάπως ακροβατικής επιχείρησης ισορροπίας ανάμεσα σε αυτή τη βούληση και την αναγκαιότητα τήρησης των επιβληθέντων υγειονομικών μέτρων, β) οι αντιδράσεις του αγοραστικού κοινού, και γ) το ίδιο το επίσημο αφήγημα του γαλλικού κράτους ως «σημαιοφόρου» σε ζητήματα πολιτισμού. Ο Franck Riester, υπουργός Πολιτισμού έως τον Ιούλιο 2020, σε δηλώσεις του την άνοιξη είχε υποστηρίξει πως «πρέπει να κάνουμε τα πάντα για να διασφαλίσουμε την επιβίωση όσων δραστηριοποιούνται στον χώρο του πολιτισμού· είναι το ίδιο το μέλλον του πολιτιστικού μας μοντέλου που διακυβεύεται», προχωρώντας, συγχρόνως, σε εξαγγελία και εφαρμογή βοηθητικών μέτρων στήριξης οργανισμών, επιχειρήσεων και επαγγελματιών που δομούν τον κόσμο (εν γένει του πολιτισμού, αλλά και) του βιβλίου: επιχορηγούμενη μερική απασχόληση υπαλλήλων σε βιβλιοπωλεία, ταμεία αλ-

2. Βλ. σχετικά: « 20 millions d'euros pour "L'été culturel" », <https://bit.ly/3cuKojG>· « Plan de soutien au spectacle vivant », <https://bit.ly/3qSQ4fR>· « Un soutien exceptionnel en faveur de la création artistique », <https://bit.ly/3nWQ9nt>· « 22 octobre 2020 : Dispositifs de soutien aux acteurs du monde de la culture dans le contexte de l'instauration d'un couvre-feu », <https://bit.ly/30EFNss>. Στη Γαλλία, οι απώλειες για τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς που δραστηριοποιούνται στον χώρο των καλών τεχνών και του πνεύματος υπολογίζονται σε περισσότερα των 7 δις ευρώ (για το έτος 2020). Το Υπουργείο Πολιτισμού –ανεξάρτητα από τους βοηθητικούς μηχανισμούς που έθεσε σε εφαρμογή η γαλλική κυβέρνηση– προώθησε στην αγορά περισσότερα από 176 εκατ. ευρώ κατά τη διάρκεια του 2020 προς υποστήριξη των ευάλωτων ιδρυμάτων και δημιουργών. Στις 27/8/2020 εξαγγέλθηκε μηχανισμός στήριξης συνολικού ύψους 100 εκατ. ευρώ ως αντιστάθμισμα στην απώλεια εσόδων από εισιτήρια προς διευκόλυνση της επανάλληψης της δραστηριότητας θεάτρων και κινηματογράφων. Από τον ανωτέρω γενικό προϋπολογισμό, 2 εκατ. ευρώ δόθηκαν σε οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης (SACD και SACEM) για να καταβληθούν πνευματικά δικαιώματα προς τους συγγραφείς. Στις 22/10/2020, ανακοινώθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού ένα επιπλέον πακέτο στήριξης των επαγγελματιών στον χώρο του πολιτισμού, ύψους 20 εκατ. ευρώ. Τα μισά εξ αυτών κατευθύνθηκαν προς πολιτιστικές δράσεις και επαγγελματίες πέραν της μουσικής και θεατρικής παραγωγής, όπως σε συγγραφείς, χορευτές, καλλιτέχνες του δρόμου, χώρους ψυχαγωγίας (ιστόκο).

Joan Sfar: «Χωρίς βιβλιοπωλείο, δεν μπορώ να σκεφτώ!»

ληγεγγύης για αυτοαπασχολούμενους και μικροεπιχειρήσεις, υποστήριξη της βραχυπρόθεσμης εργασίας, δανειοληπτικές διευκολύνσεις όσον αφορά προθεσμίες / λήξεις / λήψεις δανείων. Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (CNL), μετά από έκκληση του Υπουργείου Πολιτισμού, θέσπισε σχέδιο έκτακτης ανάγκης για να διευκολύνει τους επαγγελματίες στον χώρο του βιβλίου (συγγραφείς, εκδότες, βιβλιοπώλες, κ.ά.) με καταβολή επιδοτήσεων και αμοιβών έναντι ακυρωμένων λογοτεχνικών εκδηλώσεων.³

Έτσι, από τις 11 Μαΐου 2020, άνοιξαν εκ νέου (μαζί με άλλους πολιτιστικούς χώρους και υπό την προϋπόθεση να τηρούνται οι υγειονομικοί κανόνες) τα βιβλιοπωλεία, οι βιβλιοθήκες και οι βιβλιοθήκες πολυμέσων (médiathèques), ενώ τέθηκε σε εφαρμογή ένα σχέδιο με τρεις στοχεύσεις: α) οικονομική και κοινωνική προστασία των εργαζομένων, β) προώθηση καλλιτεχνικής παραγωγής και ιδεών προς τόνωση της καλλιτεχνικής και πολιτιστικής εκπαίδευσης, και γ) ενθάρρυνση του κοινού να «επιστρέψει» σε χώρους πολιτιστικής δράσης.⁴ Σε αυτό το πλαίσιο στήριξης της επαναλειτουργίας των επαγγελματιών στον χώρο του βιβλίου και του πολιτισμού καίριας σημασίας ήταν η δημοσίευση οδηγών ορθών υγειονομικών πρακτικών.⁵ Παρά την επαναλειτουργία των βιβλιοπωλείων, δεν συνέβη το ίδιο με τα φεστιβάλ και λοιπές λογοτεχνικές εκδηλώσεις, που ακυρώθηκαν ή αναβλήθηκαν.

Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (CNL) είχε εγκρίνει, ήδη από την άνοιξη του 2020, ένα φιλόδοξο σχέδιο με τη θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων για τη διευκόλυνση των εκπροσώπων του χώρου του βιβλίου, όπως συγγραφείς, βιβλιοπωλεία εντός της χώρας, γαλλόφωνα βιβλιοπωλεία στο εξωτερικό, ανεξάρτητους εκδοτικούς οίκους με κύκλο εργασιών μικρότερο από 0,5 εκατ. ευρώ και διοργανωτές λογοτεχνικών εκδηλώσεων (υποστηρίχθηκαν οικονομικώς περισσότεροι από 4.000 συγγραφείς). Στο σχέδιο αυτό περιλαμβάνονταν και η δημιουργία ταμείου έκτακτης βοήθειας για εκείνους τους συγγραφείς που δεν μπορούσαν να στραφούν στο ταμείο αλληλεγγύης και να επωφεληθούν από μια μηνιαία ενίσχυση. Μεταξύ 10 Απριλίου και 1 Οκτωβρίου 2020, η Société des gens de lettres (SGDL) χορήγησε σε συγγραφείς 2,3 εκατομμύρια ευρώ. Τον Ιούλιο 2020 ανατέθηκε στο CNL η εφαρμογή ενός σχεδίου ανάκαμψης του τομέα του βιβλίου, το οποίο αποτελούνταν από: α) παροχή έκτακτης ενίσχυσης στα βιβλιοπωλεία για την αντιστάθμιση των ζημιών και την ενθάρρυνσή τους προς εκσυγχρονισμό (ενίσχυση καταστημάτων με

3. « Crise sanitaire : premières mesures du ministère de la Culture en soutien au secteur culturel », <https://bit.ly/3FvMzA5>· « Déconfinement : le jour où les musées ont à nouveau pu accueillir des visiteurs », <https://bit.ly/3nwqjW0>

4. « Crise sanitaire: premières mesures »· « Plan de soutien ».

5. « Le ministère de la Culture publie des guides pour accompagner la reprise d'activité du secteur culturel », <https://bit.ly/3kMJmUT>

«Εννοείται πως, ενώ κάποια βιβλιοπωλεία θα κλείσουν οριστικά, μπορείτε πάντα να κάνετε παραγγελίες στην Amazon»

υπολογιστές, κατάρτιση ιστοσελίδων, έργα ανακαίνισης), και β) εφαρμογή μέτρων υπέρ των εκδοτικών οίκων και των γαλλόφωνων βιβλιοπωλείων του εξωτερικού, ώστε να ανταποκριθούν στις δυσκολίες ένεκα της κρίσης. Στις 25 Σεπτεμβρίου, το CNL, παράλληλα με τις Περιφερειακές Πολιτισμικές Διευθύνσεις (Directions Régionales des Affaires Culturelles, DRAC) ενέκρινε νέα επιχορήγηση προς τους πιο ζημιωμένους εκδοτικούς οίκους, ώστε να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους (κυρίως στην καταβολή πνευματικών δικαιωμάτων σε συγγραφείς) και να αποφευχθούν απολύσεις υπαλλήλων ή και φαινόμενα χρεοκοπίας τους.⁶

Η εξέλιξη της πανδημίας στη Γαλλία οδήγησε την κυβέρνηση, τον Οκτώβριο 2020, σε λήψη νέων μέτρων στήριξης των χώρων του πολιτισμού και του βιβλίου: οι επαγγελματίες που θα επηρεάζονταν άμεσα από τη διακοπή της δραστηριότητάς τους (λόγω της απαγόρευσης κυκλοφορίας) και απασχολούσαν λιγότερους από 50 υπαλλήλους, θα μπορούσαν να καταφύγουν στο ταμείο αλληλεγγύης, μόλις ο κύκλος εργασιών τους μειωνόταν κατά 50%. Σε αυτούς τους επαγγελματίες περιλαμβάνονταν –μεταξύ άλλων– και δρώντες στον χώρο του βιβλίου (συγγραφείς, μεταφραστές, φωτογράφοι, διοργανωτές εκδηλώσεων, καλλιτέχνες). Όσοι επιβαρύνονταν έμμεσα από τα επιβαλλόμενα μέτρα (όπως οι εκδότες) θα επιχορηγούνταν από το ταμείο αλληλεγγύης, όταν ο κύκλος εργασιών τους σημείωνε μείωση τουλάχιστον 70%.⁷

«Ας ξανανάψουμε τα φώτα των βιβλιοπωλείων μας»

Οι συζητήσεις περί ενός δεύτερου lockdown στη Γαλλία σήκωσαν αντιδράσεις τόσο από επαγγελματίες και οργανισμούς στον χώρο του βιβλίου [Εθνικό Συνδικάτο Εκδόσεων (SNE), Συνδικάτο Γαλλικών Βιβλιοπωλείων (SLF), Μόνιμο Συμβούλιο Συγγραφέων (CPE)], όσο και από το βιβλιόφιλο κοινό με σύνθημα το «Αφήστε τα βιβλιοπωλεία μας ανοιχτά», τονίζοντας τη σημασία του βιβλίου στη σκέψη και την ψυχική ηρεμία των ανθρώπων.⁸ Στόχος των αντιδράσεων ήταν να μη συμπεριληφθούν τα βιβλιοπωλεία στις «μη αναγκαίες» επιχειρήσεις (οι οποίες θα έκλειναν) και η κοινωνική αποστασιοποίηση να μην οδηγούσε (και) σε πολιτιστική απομόνωση. Ούτε η επιστολή (*Le Monde*, 30 Οκτ. 2020) που απηύθυναν προς τον Εμμανουέλ Μακρόν 250 προσωπικότητες από τον χώρο του βιβλίου και γενικότερα του πολιτισμού δεν απέτρεψε τη γαλλική κυβέρνηση από ένα δεύτερο κλείσιμο των βιβλιοπωλείων. Οι συνυπογράφουσες/οντες τόνιζαν πως τα βιβλία είναι «ένα από τα πιο αποτελεσματικά προπύργια έναντι της άγνοιας και της μισαλλοδοξίας» και ότι «όλοι εμείς, οι βιβλιοπώλες, οι εκδότες, οι συγγραφείς, οι αναγνώστες είμαστε έτοιμοι να αναλάβουμε τις ευθύνες μας έναντι του πολιτισμού και της υγειονομικής κατάστασης. Ανοίγοντας όλα τα βι-

6. « Crise sanitaire : le CNL dévoile les résultats de son plan d'urgence et de son plan de relance pour le secteur du livre en France », <https://bit.ly/3CvDNjt> « Plan de relance du CNL : aide exceptionnelle à la relance des bibliothèques », <https://bit.ly/3HCK0mr>

7. 22 octobre 2020.

8. Με σχετικές δηλώσεις να εκφέρονται από πρόσωπα, όπως η Valérie Pécresse (πρώην Υπουργός Παιδείας και νυν περιφερειάρχης της Île-de-France), ο François Hollande (πρώην Πρόεδρος της Γαλλίας) και η Anne Hidalgo (δήμαρχος Παρισιών). Laurence Houot, « Les auteurs prennent la plume et le crayon pour plaider l'ouverture des librairies en temps de reconfinement », <https://bit.ly/3DB1GaG> [επίσκ. 09/01/2021].

Riad Sattouf, *Les Cahiers d'Esther, Histoires de mes 10 ans*, Allary Editions

βιβλιοπωλεία, όπως και όλες τις βιβλιοθήκες, είναι η επιλογή που κάνουμε για τον πολιτισμό. Είναι η επιλογή του πολίτη». Υπήρξαν δε και φωνές (Philippe Claudel), που προέτρεπαν τα βιβλιοπωλεία σε στάση ανυπακοής στα κυβερνητικά κελεύσματα και κινήσεις υψηλού συμβολικού φορτίου, όπως η δράση «Rallumez les feux de nos librairies» («Ας ξαναάψουμε τα φώτα των βιβλιοπωλείων μας») στα πλαίσια της οποίας κάθε μέρα –κατά τη διάρκεια του δεύτερου lockdown– ένας συγγραφέας θα πήγαινε σε ένα βιβλιοπωλείο και θα άνοιγε τα φώτα του για να δείξει ότι είναι ανοιχτά!

Η συμπερίληψη των βιβλιοπωλείων στις μη βασικές επιχειρήσεις κατά το δεύτερο lockdown τον Νοέμβριο ήταν καταλυτική. Και αυτό διότι, σύμφωνα με την πρόεδρο του SLF, οι δύο τελευταίοι μήνες του έτους συνιστούν το 1/4 του κύκλου εργασιών των βιβλιοπωλείων, ενώ η ίδια περίοδος είναι καίρια για τον χώρο του βιβλίου ευρύτερα, αφού τότε απονέμονται σημαντικά λογοτεχνικά βραβεία, όπως το Goncourt. Έτσι, το νέο κλείσιμο των βιβλιοπωλείων θεωρήθηκε από τον χώρο του βιβλίου ότι άνοιγε τις πόρτες στην Amazon.⁹ Εν αντιθέσει με χώρες όπως το Βέλγιο, η Γερμανία ή η Ελβετία¹⁰, η γαλλική κυβέρνηση δεν προέβη σε χαρακτηρισμό του βιβλίου ως «βασικού αγαθού» αλλά μόνο ικανοποίησε το αίτημα των Γάλλων βιβλιοπωλών για μειωμένα ταχυδρομικά τέλη για τις αποστολές βιβλίων (στο 1/3 ή στο 1/4 του κόστους).¹¹

Τα μέτρα δεν έπεισαν τους επαγγελματίες του βιβλίου, δεδομένων των τεράστιων απωλειών που βίωσαν στη διάρκεια (και εξαιτίας) του πρώτου lockdown (με εκδόσεις να αναβάλλονται ή εκείνες που είχαν μόλις κυκλοφορήσει στις αρχές της άνοιξης να καταποντίζονται στις πωλήσεις).¹² Επιπλέον, το βιβλιοπωλείο ως χώρος συνάντησης, ανταλλαγής ιδεών και συμβουλών, και συγχρωτισμού ανάμεσα σε βιβλιοπώλες και αγοραστικό κοινό φάνηκε (με το κλείσιμό τους την 30/10/2020) να χάνει ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ίδιας της ταυτότητάς του: την επαφή μεταξύ παρόχου και αγοραστή, μια σχέση δομική που δεν αντικαθίσταται από δράσεις τύπου «click & collect». Άλλες δράσεις τέθηκαν σε ισχύ, είτε κινητοποιώντας τις σελίδες των βιβλιοπωλείων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είτε θέτοντας σε εφαρμογή τηλεφωνικές παραγγελίες και παράδοση των βιβλίων στο κατώφλι των βιβλιοπωλείων ή μέσω ποδηλάτου στην οικία του παραγγελιοδότη/αγοραστή (όπως έπραξε το βιβλιοπωλείο Shakespeare and Company).¹³ Μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας #culturechezvous δόθηκε στους πολίτες δωρεάν διαδικτυακή πρόσβαση σε πληθώρα πολιτισμικών αγαθών μεταξύ των οποίων audiobooks και e-books.¹⁴ Στο κύμα στήριξης των βιβλιο-

9. « "Laissez nos librairies ouvertes" : l'appel du monde du livre après l'annonce du reconfinement », <https://bit.ly/2Z8Ez8l> (επίσκ. 04/12/2020).

10. « Covid-19: en Belgique, les librairies restent ouvertes "pour préserver la santé mentale" », <https://bit.ly/3qTFx4c> (επίσκ. 29/11/2020).

11. « Librairies fermées : la France est-elle vraiment "le pays des Lumières" ? », <https://bit.ly/3x3F4NM> (επίσκ. 01/12/2020).- Rouvrons les librairies dès que possible. En attendant, commandons sur les sites des libraires, <https://bit.ly/3DDcjKf> (επίσκ. 15/12/2020).

12. Houot, « Les auteurs prennent la plume ». Η Société des gens de lettres απαίτησε να ανοίξουν εκ νέου τα βιβλιοπωλεία όλης της χώρας, εφόσον το 70% των αγορών βιβλίων πραγματοποιούνται στα ίδια τα βιβλιοπωλεία με φυσική παρουσία εργαζομένων και πελατών.

13. « Confinement : comment sauver les librairies », <https://bit.ly/30C32DB> (επίσκ. 04/12/2020).- « Covid-19 : les libraires français tentent de limiter la casse avec les commandes en ligne », <https://bit.ly/30CWJG> (επίσκ. 29/12/2020).

14. « #culturechezvous maintient le lien entre le public et les acteurs de la culture en période de confinement », <https://bit.ly/3crQ51R> (επίσκ. 06/12/2020).

Απαγόρευση πώλησης βιβλίων και δίσκων μουσικής από τα σούπερ-μάρκετ

πωλείων συμμετείχαν φωνές από ποικίλους χώρους: σχεδιαστές¹⁵, συγγραφείς, βιβλιοκριτικοί, ακαδημαϊκοί, γεροϋσιαστές, ενώ (σε μια συμβολική κίνηση αλληλεγγύης προς τους βιβλιοπώλες) η Ακαδημία Goncourt ανέβαλε την απονομή του Βραβείου, καθώς σε περίπτωση που αυτή τελείτο κανονικά «θα ωφελούσε άλλες πλατφόρμες πωλήσεων [πέραν των βιβλιοπωλείων]», κάνοντας σαφείς υπαινιγμούς για τις διαδικτυακές ευκαιρίες που ανοίγονταν με τα βιβλιοπωλεία κλειστά.¹⁶ Μεταξύ άλλων, η πρόεδρος του SLF δήλωσε πως «[εφόσον] τα θέατρα και οι κινηματογράφοι είναι κλειστά, τα βιβλιοπωλεία είναι το τελευταίο μέρος όπου μπορεί κανείς να έχει πρόσβαση στον πολιτισμό».¹⁷

Η αντίδραση στο 2ο lockdown

Οι εκδοτικοί οίκοι προχώρησαν σε καινοτόμες πρακτικές, επιθυμώντας να τις συνεχίσουν και μετά το πέρας της κρίσης: δημοσίευση στο διαδίκτυο αποσπασμάτων από τίτλους των οίκων τους, ανάγνωση κειμένων, δωρεάν διανομές βιβλίων. Αλλά και οι (κλειστές) βιβλιοθήκες, παρά την αναβολή όλων των πολιτιστικών τους εκδηλώσεων (ως τον Σεπτέμβριο 2020), προέβησαν σε καινοτόμα μέτρα: υιοθέτηση νέων μορφών εγγραφής· διευκολύνσεις πρόσβασης στα τεκμήριά τους μέσω των ψηφιακών τους πόρων· πολλές κοινότητες, πόλεις, μητροπολιτικές περιοχές ή περιφέρειες χορήγησαν δωρεάν εγγραφή σε όλους τους κατοίκους τους, διευκολύνοντας την πρόσβαση σε διαδικτυακούς πόρους· πολλοί βιβλιοθηκονόμοι προχώρησαν σε δωρεάν απελευθέρωση –προς το κοινό– πόρων ή θεματικών επιλογών· αύξηση χρήσης άλλων μέσων (τοπικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί, YouTube, Facebook, κ.ά.) για περαιτέρω προώθηση των (από καιρό) ψηφιοποιημένων πόρων πολιτισμικής κληρονομιάς· οι βιβλιοθηκονόμοι μουσικών τμημάτων (σε βιβλιοθήκες πολυμέσων) πρόσφεραν περιορισμένες συναυλίες και λίστες αναπαραγωγής προς τους χρήστες τους.¹⁸

Οι βιβλιοπώλες, ωστόσο, δεν είχαν να αντιμετωπίσουν –στο δεύτερο lockdown– μόνο την απειλή των διαδικτυακών πωλήσεων, αλλά και την πώληση βιβλίων από τις αλυσίδες σουπερμάρκετ και άλλα καταστήματα τύπου FNAC, τα οποία πωλώντας είδη υπολογιστών, συνέχισαν να λειτουργούν στη διάρκεια του Νοεμβρίου, καθώς εντάχθηκαν στις βασικές επιχειρήσεις λόγω τηλε-εργασίας. Μετά από αίτημα του SLF, η κυβέρνηση απαγόρευσε (31/10/2020) στις αλυσίδες σούπερ-μάρκετ και τα FNAC να πωλούν βιβλία (ουσιαστικά, κλείνοντας την πρόσβαση στους χώρους όπου εκτίθενται τα τελευταία).¹⁹ Τα μέτρα αυτά, ωστόσο,

15. Τα σχέδια των Riad Sattouf και Joann Sfar, αναρτημένα στο Twitter, έτυχαν αθρόας υποστήριξης από χρήστες αυτής της διαδικτυακής πλατφόρμας.

16. « Confinement. Les librairies contraintes de fermer, le monde du livre se révolte », <https://bit.ly/3oGrpIQ> (επίσκ. 04/12/2020). Σε ανάλογες κινήσεις προχώρησαν και άλλα μεγάλα ιδρύματα απονομής λογοτεχνικών βραβείων (Γαλλική Ακαδημία, Βραβείο Wepler, κ.ά. που απονέμονται κατά τους μήνες Νοέμβριο – Δεκέμβριο).

17. "Bookstores in France now classified as essential businesses", <https://bit.ly/3oLliD2> (επίσκ. 02/3/2021).

18. Laurent Delabougli, *Le livre face à la pandémie. Chronique d'une crise dans neuf régions françaises*, Παρίσι, Fill, 2020, <https://bit.ly/3qS5NeZ> (επίσκ. 28/01/2021).

19. « Communiqué de presse - Filière du livre », <https://bit.ly/3oJzEv> (επίσκ. 04/12/2020)· « Finalement, les livres interdits à la vente chez Fnac et en grande distribution », <https://bit.ly/3x1z2gG> (επίσκ. 19/11/2020).

αποτελέσαν αντικείμενο σάτιρας στα κοινωνικά δίκτυα και δεν απέδωσαν καρπούς στα βιβλιοπωλεία και τους εκδοτικούς οίκους, καθώς -μάλλον- συνέβαλαν στην αύξηση των ηλεκτρονικών πωλήσεων έντυπων βιβλίων, audiobooks ή e-books.²⁰

Με τη χαλάρωση των υγειονομικών μέτρων η Υπουργός Πολιτισμού προέβη σε ανακοινώσεις περί ανοίγματος ορισμένων εκ των πολιτιστικών χώρων από τις 28 Νοεμβρίου, με την προϋπόθεση ότι θα τηρούνταν οι προβλέψεις των υγειονομικών πρωτοκόλλων. Πέραν των βιβλιοπωλείων, σε αυτούς συγκαταλέχθηκαν και βιβλιοθήκες, αρχεία, δισκοπωλεία, γκαλερί τέχνης. Από τις κατά τόπους έρευνες που διεξήγαγαν οι περιφερειακές ενώσεις προέκυψε πως στις περιόδους όπου τα βιβλιοπωλεία ήταν κλειστά, υπήρξε άμεση και πολλαπλή κινητοποίηση στον χώρο του βιβλίου. Η επίσκεψη του κοινού στις ψηφιακές πλατφόρμες των βιβλιοθηκών ήταν μαζική και ιδιαιτέρως ενθαρρυντική, αλλά και βοηθητική για τον χώρο του βιβλίου και του πολιτισμού. Με το άνοιγμα των βιβλιοπωλείων στα τέλη Νοεμβρίου 2020 οι βιβλιοπώλες μπόρεσαν να επωφεληθούν πλήρως από το κύμα των αγορών κατά την περίοδο των Χριστουγέννων. Στην εξέλιξη αυτή υποβοηθήθηκαν από πολλές φωνές που ανέδειξαν τα σημαντικά ψυχικά οφέλη των ανθρώπων από το βιβλίο και την ανάγνωση, που αναδεικνύονται ως φάροι του πολιτισμού, όταν όλες οι άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες έχουν ανασταλεί.

3ο lockdown με βιβλιοπωλεία ανοιχτά!

Μετά από πρωτοβουλία της Υπουργού Πολιτισμού και την πίεση του κλάδου του βιβλίου, στα τέλη Φεβρουαρίου 2021 τα βιβλιοπωλεία κατατάχτηκαν στις βασικές επιχειρήσεις και παρέμειναν ανοιχτά, ενώ η χώρα διένυε ένα τρίτο lockdown ως τα τέλη Απριλίου 2021.²¹ Η κίνηση αυτή ήρθε να σώσει αφενός τα βιβλιοπωλεία και αφετέρου να αναζωογονήσει τόσο το κοινό, όσο και τους μικρούς (ή και νεοεμφανιζόμενους) συγγραφείς, εφόσον –σύμφωνα με την πρόεδρο του SLF, Anne Martelle– «[οι πελάτες έχουν] πρόσβαση σε βιβλία, σε συγγραφείς για τους οποίους δεν μιλάμε απαραίτητα καθημερινά, αλλά που οι βιβλιοπώλες ανακαλύπτουν και αναδεικνύουν· πρόκειται για εκείνους τους συγγραφείς, τα [ποιοτικά] πονήματα των οποίων δεν προβάλλονται απαραίτητα σε διαδικτυακές πλατφόρμες. Και ο λόγος: επειδή ο βιβλιοπώλης δεν είναι εκεί για να μιλήσει [στο αγοραστικό κοινό] για αυτά τα βιβλία».²²

Πρόκειται για αναγνώριση της κινητοποίησης ενός ολόκληρου επαγγελματικού κλάδου και, πέραν αυτού, ολόκληρης της βιομηχανίας του βιβλίου, καθώς και των ίδιων των αναγνωστών, των οποίων η υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη. Είναι, επίσης, καρπός κοινής δράσης των Υπουργών Πολιτισμού και Οικονομίας, των οποίων η δέσμευση υπέρ των βιβλιοπωλείων και των βιβλίων ήταν καίριας σημασίας, επιβεβαιώνοντας την ιδιαίτερη θέση

20. «Finalement, les livres interdits».

21. Εξαιρούνται τα καταστήματα που βρίσκονται εντός εμπορικών κέντρων άνω των 20.000 τ.μ., τα οποία για λόγους ελέγχου διάχυσης του ιού, παραμένουν κλειστά ήδη από τον Φεβρουάριο του 2021. «Les librairies reconnues comme commerces essentiels. Une victoire pour le livre et la lecture», <https://bit.ly/3x5T5L2>

22. Clément Solym, «Les librairies enfin essentielles : les commerces autorisés à ouvrir en cas de confinement», <https://bit.ly/3ctjGrF>

Gibert Jeune

που καταλαμβάνουν τα βιβλία και η ανάγνωση στη γαλλική κοινωνία, ειδικά σε περιόδους κρίσης, οπότε και παρέχουν ευχαρίστηση και διαφυγή, συνιστώντας παράγοντες-κλειδιά για την κατανόηση των αναταραχών που επηρεάζουν τον κόσμο. Συνιστά, σαφώς, ένα πρώτο δείγμα προς το άνοιγμα όλων των τομέων του πολιτισμού και επανόδου της ζωής στους φυσιολογικούς της ρυθμούς. Εξάλλου, τα βιβλιοπωλεία ήταν από τις πρώτες επιχειρήσεις που προσαρμόστηκαν στις ισχύουσες υγειονομικές διατάξεις, διασφαλίζοντας την αυστηρή εφαρμογή αυτών για την ασφάλεια τόσο των εργαζομένων, όσο και των πελατών τους στα πλαίσια επιβεβαίωσης της θεμελιώδους σχέσης τους με το αναγνωστικό κοινό, εκείνης της δόμησης σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης, καθώς ο ένας έχει ανάγκη τον άλλο. Στην απόφαση συνέτεινε και το γεγονός πως οι επισκέψεις πελατών στα βιβλιοπωλεία είχαν αμελητέες επιπτώσεις στη διάδοση του ιού.

Η αγορά του βιβλίου

Η κρίση, φυσικά, που προέκυψε από τον COVID-19 δεν άφησε ανεπηρέαστη τη γαλλική αγορά βιβλίου με μια εκ των εμβληματικών αλυσίδων βιβλιοπωλείων (χαμηλού κόστους και μεταχειρισμένων βιβλίων) να αναγκάζεται να κλείσει αρκετά εκ των υποκαταστημάτων της. Πρόκειται για τα βιβλιοπωλεία Gilbert Jeune, τα υποκαταστήματα των οποίων στο κέντρο της γαλλικής πρωτεύουσας κατέβασαν τα ρολά τους οριστικά, καθώς η κίνηση σε αυτά είχε χτυπηθεί, πέραν του κορωνοϊού, από τα σοβαρά κοινωνικά γεγονότα, που είχαν προκύψει στο κέντρο της πρωτεύουσας τα αμέσως προηγούμενα χρόνια, εμποδίζοντας την πρόσβαση πελατών σε αυτούς τους φάρους της παριζιάνικης λογοτεχνίας.²³ Η ζημία που υπέστησαν τα βιβλιοπωλεία, που είτε δεν διαθέτουν ακόμη διαδικτυακή παρουσία, είτε δεν διέθεταν και προσαρμόστηκαν στη νέα πραγματικότητα, ήταν σημαντική. Ωστόσο, με βάση τα στοιχεία που αντλούμε από ήδη γεγνημένες έρευνες, φαίνεται πως ο χώρος του βιβλίου κατόρθωσε να αντέξει.

Παρά την υγειονομική κρίση και το κλείσιμο των βιβλιοπωλείων δύο φορές εντός ενός έτους, το SLF ανακοίνωσε μικρή πτώση 3,3% στις πωλήσεις σε σύγκριση με το 2019, αποτέλεσμα που οφείλεται στην «πολύ μαζική» επιστροφή των πελατών στο τέλος των δύο lockdowns (με έντονες αυξήσεις του κύκλου εργασιών τους κατά 32% τον Ιούνιο και κατά 35% τον Δεκέμβριο²⁴) και στην ενίσχυση των πωλήσεων στο διαδίκτυο μέσω της εγγραφής τους σε πύλες, όπως το librairies indépendantes (librairiesindependantes.com), και μεθόδων τύπου «click & collect», επιβεβαιώνοντας ότι και τα βιβλιοπωλεία με μικρό ή μεσαίο κύκλο εργασιών μπορούν να αντιπροσωπεύονται επάξια στο διαδίκτυο.²⁵ Αυτή η δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το αν αναπτύχθηκε

23. « Avec la fermeture de Gibert Jeune, c'est un peu du Quartier latin de Paris qui s'éteint », <https://bit.ly/3oMiXHQ> (επίσκεψη: 28/02/2021).

24. « 2020, un bilan en demi-teinte en librairie », <https://bit.ly/3kRtvED>

25. Να σημειωθεί πως (βάσει δημοσιευμένης στις 08/02/2021 έρευνας της GFK, όσον αφορά πωλήσεις διαφόρων αγαθών πολιτισμού για το έτος 2020) οι πωλήσεις βιβλίων απέφεραν κέρδη 3,9 δις ευρώ το 2020, ποσό που αντιστοιχεί σε πωλήσεις 342 εκατ. αντιτύπων, με την αγορά audiobooks και e-books να έχει τεράστια αύξηση και μάλιστα με ηλικιακό και έμφυλο πρόσημο (νέοι, αγόρια), βλ. σχετικά: « La vente des biens culturels résiste à la pandémie », <https://bit.ly/30Bhld0>

κατά τη διάρκεια της περιόδου κλεισίματος, υπογράμμισε την ανάγκη ανάπτυξης εξοπλισμού και διασύνδεσης των βιβλιοπωλείων με το διαδίκτυο, ώστε να διευκολυνθούν οι εργασίες τους και να βελτιωθούν το σύστημα εξυπηρέτησής τους, η διαχείριση των αποθεμάτων τους, η κερδοφορία τους και η ικανοποίηση των πελατών τους. Η φυσική παρουσία των πελατών με τήρηση των υγειονομικών μέτρων, η ισχυρή υποστήριξη αυτών προς τα βιβλιοπωλεία (τόσο στη διάρκεια των lockdowns, προκειμένου αυτά να επαναλειτουργήσουν, όσο και μετά το άνοιγμά τους με τη συρροή τους σε αυτά) καθυστέρησε τα βιβλιοπωλεία για την ικανότητά τους να ξεπεράσουν τη δοκιμασία στην οποία όλος ο κλάδος του βιβλίου έχει περιέλθει.

Αυτή η εκπληκτική ανθεκτικότητα, λόγω των εξαιρετικών πωλήσεων στο τέλος κάθε lockdown, επιβεβαιώνεται, κοιτώντας τις περισσότερες από τις μεγάλες εκδοτικές αγορές (Η.Π.Α., Γερμανία, Ισπανία, Ιταλία, Βέλγιο). Αν και στη Γαλλία δόθηκαν σε βιβλιοπωλεία, εκδοτικούς οίκους και συγγραφείς 22,6 εκατ. ευρώ κατά τη διάρκεια της κρίσης, ωστόσο η χώρα-πρότυπο είναι η Ιταλία, της οποίας ο κλάδος του βιβλίου βγαίνει κερδισμένος ακόμη και σε περίοδο πανδημίας (2,4% αύξηση στην αγορά βιβλίου), καθώς οι ιταλικές Αρχές και οι ενώσεις της χώρας που δραστηριοποιούνται στον κλάδο του βιβλίου έριξαν στην αγορά 81 εκατ. ευρώ.²⁶ Ωστόσο, βάσει έρευνας που πραγματοποιήθηκε από εννέα γαλλικές περιφερειακές ενώσεις για βιβλία (SRL) και τη διαπεριφερειακή ομοσπονδία βιβλίων και ανάγνωσης (Fill) φαίνεται πως η κρίση είναι διαρκής και επηρεάζει τη δραστηριότητα όλων των εμπλεκόμενων στον χώρο του βιβλίου: συγγραφείς, εκδότες, βιβλιοπώλες, βιβλιοθηκονόμους, διοργανωτές λογοτεχνικών εκδηλώσεων, όπως και άλλα επαγγέλματα που σχετίζονται με τους/τις ανωτέρω (γραφίστες, μεσάζοντες, διανομείς, τυπογράφοι, καφέ-βιβλιοπωλεία, συντονιστές και αφηγητές σε εκδηλώσεις, καλλιτέχνες, ηθοποιοί, μουσικοί).²⁷

26. « Face à la pandémie, la résilience du livre diffère selon les pays », <https://bit.ly/3x1Cill>. Η περίπτωση της ιταλικής αγοράς βιβλίου είναι χαρακτηριστική της δυναμικής του έντυπου (αύξηση κατά 0,3%, φτάνοντας σε συνολικά κέρδη 1,43 δισ. ευρώ), αλλά και των αλλαγών που συνέβησαν στη διάρκεια της πανδημίας: μόνο με τα πωλημένα έντυπα βιβλία η αγορά ήταν στα ίδια επίπεδα με αυτά του 2019, αλλά οι αυξήσεις κατά 37% στα e-books (= 97 εκατ. ευρώ) και κατά 94% στα audiobooks (= 17,5 εκατ. ευρώ) συνέβαλαν στο θετικό πρόσημο που παρουσίασε η Ιταλία στον τομέα αυτό σε μια ιδιαίτερα δύσκολη χρονιά (και μάλιστα σε μια χώρα που «χτυπήθηκε» άσχημα από την πανδημία). Εξαιρουμένων των audiobooks, οι Ιταλοί αγόρασαν (το 2020) 104,5 εκατ. βιβλία. Εάν δούμε, ωστόσο, τα συνολικά κέρδη, όπως εκτίθενται παραπάνω, υπολογισμένα σε ευρώ, τότε και πάλι βλέπουμε τη μεγάλη χρησιμότητα του έντυπου για τον κλάδο του βιβλίου, καθώς ο μεγάλος όγκος κερδών προέρχεται από αυτά (αφού τα έσοδα από τα audiobooks, ουσιαστικά, αγοράζονται συνήθως σε μορφή συνδρομής). Για ενδιαφέροντα στοιχεία περί των εξελίξεων, λόγω (και) των συνθηκών που προέκυψαν από την υγειονομική κρίση κατά το 2020-2021, στον χώρο του βιβλίου και την ηρμιόδοτηση των διαδικτυακών καναλιών προώθησης και πώλησης βιβλίων (διαφόρων τύπων) με παράδειγμα την ιταλική αγορά βιβλίου και τη σύγκριση της κίνησης, που παρατηρήθηκε σε αυτή, με εκείνη άλλων μεγάλων αγορών βιβλίου (γαλλική, γερμανική, βρετανική, κ.λπ.), βλ. τη μελέτη που παρουσιάστηκε από τον πρόεδρο της Ιταλικής Ένωσης Εκδοτών (ΑΙΕ) και αντιπρόεδρο της Ομοσπονδίας Ευρωπαϊκών Εκδοτών (FEP), Ricardo Franco Levi, *AIE: Sales of trade publishing grew by 2.4% in 2020, driven by digital reading (ebooks and audiobooks)*, <https://bit.ly/30KQie8>

27. Ο ουσιαστικός ρόλος πολλών εξ αυτών των ειδικοτήτων σε λογοτεχνικές εκδηλώσεις, βιβλιοθήκες, σχολεία, φυλακές, νοσοκομεία, κ.ο.κ. πολλές φορές δεν λογαριάζεται όσο θα έπρεπε.

Η βιωσιμότητα των βιβλιοπωλείων

Η κατάσταση μόνο ρόδινη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί, ακόμη και με την κρατική και κλαδική κινητοποίηση που προσφέρθηκε υπέρ του χώρου του βιβλίου: κατά τη διάρκεια του πρώτου lockdown, οπότε και προέκυψαν προβλήματα ταμειακών ροών και συσσώρευσης λειτουργικών ζημιών, το 42% των ανταποκρινόμενων βιβλιοπωλείων θεωρεί ότι απειλήθηκε η βιωσιμότητά τους. Το 75% των ανταποκρινόμενων βιβλιοπωλείων κατέφυγε στο ταμείο αλληλεγγύης, το 64% διαπραγματεύτηκε τους όρους πληρωμής με τους προμηθευτές τους, το 61% έβαλε μέρος ή το σύνολο των υπαλλήλων του σε μερική ανεργία, το 54% ζήτησε αναβολή χρεώσεων, ενώ το 41% σχεδίαζε να χρησιμοποιήσει ή κατέφυγε στην τραπεζική εγγύηση BPI (το δάνειο που εγγυάται το κράτος φαίνεται ιδιαίτερα κατάλληλο για το επάγγελμα).

Τα βιβλιοπωλεία με τον χαμηλότερο κύκλο εργασιών (<300.000 ευρώ) ήταν εκείνα που είχαν χρησιμοποιήσει τα λιγότερα δάνεια και είχαν «αναλογικά» τις περισσότερες επιδοτήσεις. Επίσης, σημειώθηκαν αντιθετικές τάσεις όσον αφορά το μέγεθος των βιβλιοπωλείων, εφόσον όσο υψηλότερος ήταν ο κύκλος εργασιών ενός βιβλιοπωλείου, τόσο μεγαλύτερη -αναλογικά- ήταν η πτώση των δραστηριοτήτων του σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Παρατηρήθηκε μια τάση προτίμησης των πελατών προς τα μικρά ή ανεξάρτητα βιβλιοπωλεία, τα βιβλιοπωλεία της γειτονιάς.²⁸ Με εξαίρεση τη λογοτεχνία, τα κόμικς και βιβλία που αφορούν πρακτικές πλευρές της ζωής (μαγειρική, κηπουρική, ζώα, σεξουαλικότητα, κατασκευές, κ.λπ.), που μαζί αντιπροσωπεύουν το ήμισυ των πωλήσεων των βιβλιοπωλείων το 2020, όλοι οι άλλοι τομείς κατέγραψαν πτώση.

Οι προτιμήσεις των αναγνωστών

Διαπιστώνουμε στροφή σε θέματα επικαιρότητας, διασκέδασης και αναζωογόνησης της ταλαιπωρημένης ψυχολογίας ή βύθισης σε κόσμους μαγικούς ή και καλύτερους, κάτι στο οποίο συνέβαλαν οι ιδιάζουσες συνθήκες της ζωής που επικράτησαν την περίοδο της πανδημίας, και που επιβεβαιώνεται από την αύξηση πωλήσεων των βιβλίων που σχετίζονται με την ψυχολογία, τη βελτίωση του τρόπου ζωής, τις πανδημίες, τον φεμινισμό, τα πολιτικά δοκίμια, τις αμερικανικές εκλογές. Για τα βιβλία τουρισμού, τέχνης και τους ακαδημαϊκούς τίτλους σημειώθηκαν αρνητικά νούμερα, που οφείλονται στη μη δυνατότητα διενέργειας ταξιδιών, στην πτώση του τουρισμού, στο κλείσιμο των μουσείων και την ακύρωση εκθέσεων, στο κλείσιμο των πανεπιστημιακών και σχολικών ιδρυμάτων και τη διενέργεια της μαθησιακής διαδικασίας μέσω διαδικτυακών πλατφορμών.

Νέες τάσεις, όμως, διαμορφώνονται και μέσω δωρεάν εφαρμογών μεταπώλησης βιβλίων, όπως η La Bourse aux Livres μέσω της οποίας αποκαλύπτεται πως το 17% των καταναλωτών μεταχειρισμένων βιβλίων είναι νέοι μεταξύ 18-24 ετών, ενώ το συνολικό ποσοστό καταναλωτών κάτω των 45 ετών καλύπτει ένα φάσμα που αγγίζει το 67% αυτών. Και δεν είναι μόνο τα κόμικς και τα manga ανάμεσα στα κυρίαρχα είδη μεταχειρισμένων βιβλίων, αλλά και η κλασική λογοτεχνία [όπως η *Φάρμα των ζώων* του Όργουελ, η *Πανούκλα* και *Ο ξένος* του Καμύ (μήπως διότι ο κύριος χαρακτήρας του μυθιστορήματος, ο Μερσώ,

στερείται της ελευθερίας του;]. Άλλη έρευνα για λογαριασμό του SNE καταγράφει πως το 42% των νέων κάτω των 25 ετών διάβαζαν περισσότερο κατά τη διάρκεια του lockdown της άνοιξης, σε σύγκριση με το 24% των νέων (ηλικιακά) αναγνωστών κατά το lockdown του Νοεμβρίου, αποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο πως οι νεαροί είδαν στην ανάγνωση μια ευκαιρία διαφυγής από την καθημερινότητά τους (σε κατάσταση –πρωτόγνωρου– εγκλεισμού), ενώ οι ενήλικες 25-34 ετών στράφηκαν σε αυτή τη δραστηριότητα για να «αποφύγουν την περιήγηση στο Διαδίκτυο», αναγνωρίζοντας «το βιβλίο... ως ένα πραγματικό αντίδοτο» κατά δήλωση του προέδρου του SNE, Vincent Montagne.²⁹

Συγγραφείς και εκδότες

Οι συγγραφείς (συγγραφείς βιβλίων, εικονογράφοι, σχεδιαστές, μεταφραστές κ.ά.) επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από την κρίση, καθώς η δραστηριότητά τους δεν καθορίζεται από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Συχνά, το εισόδημα της πλειονότητας των συγγραφέων που συνέβαλαν στα πορίσματα της έρευνας προέρχονται, κυρίως, από τη συγγραφική δράση (πνευματικά δικαιώματα) και άλλες δραστηριότητες σχετικές με την προώθηση της δημιουργικής τους εργασίας (συμμετοχή σε εργαστήρια δημιουργικής γραφής, σχολικές εκδηλώσεις, συναντήσεις και δημόσιες συζητήσεις σε λογοτεχνικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ ή σε βιβλιοθήκες, κ.λπ.), οι οποίες έχουν ανασταλεί ή ακυρωθεί, χωρίς αποζημίωση σε πολλές περιπτώσεις. Το 88% των ερωτηθέντων εκδοτών σημείωσε μείωση των παραγγελιών τους, το 81% αναγκάστηκε να αναβάλει διάφορα προς έκδοση έργα και το 75% δήλωσε πως επηρεάστηκε έντονα από το κλείσιμο των εκθέσεων όπου συμμετείχαν με έργα των οίκων τους.³⁰ Πέραν των συγγραφέων και των εκδοτών, ήταν και τα βιβλιοπωλεία που επηρεάστηκαν από την ακύρωση ή την αναβολή τέτοιων εκθέσεων ή φεστιβάλ βιβλίου, εφόσον εκ των 440 βιβλιοπωλείων που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα το 32% συμμετείχε σε αυτές τις εκδηλώσεις ως εκθέτες, το 18% ως διοργανωτές και το 16% ως ομιλητές.³¹

Ολόκληρο το πρόγραμμα των εκδοτικών οίκων και του χώρου του βιβλίου τέθηκε υπό αμφισβήτηση σε αυτή τη δύσκολη περίοδο, λόγω της διαταραχής που προκλήθηκε στις πωλήσεις.³² Με τις εκθέσεις να αναβάλλονται και τα βιβλιοπωλεία κλειστά επλήγη ένα καίριο μέτρο διαφημιστικής καμπάνιας στον χώρο του βιβλίου: η επαφή του συγγραφέα με το κοινό και η προώθηση του προϊόντος της σκέψης του μέσω της συνάντησής του με τους αναγνώστες. Η έλλειψη ενός καθορισμένου –νομικά–

29. « Face à la pandémie, les jeunes bibliophiles se tournent vers les livres d'occasion », <https://bit.ly/3kSml2P>

30. Βάσει της έρευνας, το 1/3 του κύκλου εργασιών ενός εκδοτικού οίκου (και κυρίως για τους μικρούς εξ αυτών) προκύπτει από αυτές τις εκθέσεις. Μάλιστα, εκείνοι οι εκδότες που είδαν τον κύκλο εργασιών τους να βρίσκεται σε άνοδο μεταξύ 2019-2020 (σε σύγκριση με το 2018) ήταν εκείνοι που επηρεάστηκαν, κυρίως, από την κρίση, εφόσον λόγω του (αυξημένου μεν, αλλά ακόμη) χαμηλού κύκλου εργασιών τους το 2019 δεν μπόρεσαν να έχουν πρόσβαση στο ταμείο αλληλεγγύης. Η αναβολή/ακύρωση των εκδόσεων ανέκοψε την ανοδική πορεία αυτών των οίκων.

31. Αυτές οι εκδηλώσεις μπορεί να αποφέρουν στα μικρά –κυρίως– βιβλιοπωλεία έως και το 70% του κύκλου εργασιών τους.

32. Κατά έναν εκδότη από την Οξιτανία (ΝΔ Γαλλία) «η δημοσίευση είναι μια μακροπρόθεσμη επένδυση. Τα χαμένα κέρδη [από την περίοδο του πρώτου lockdown] θέτουν σε κίνδυνο τα σχέδια για το επόμενο έτος», καθώς τα έσοδα από την πώληση ενός τίτλου διασφαλίζουν τη χρηματοδότηση του επόμενου.

πλαίσιου όσον αφορά το επαγγελματικό status των συγγραφέων δεν συνέβαλε στη διευκόλυνση αυτών ως προς πιθανές αποζημιώσεις που θα μπορούσαν να λάβουν από το Κράτος (σε περίπτωση που διέθεταν ένα τέτοιο νομικά καθορισμένο πλαίσιο). Μέσα στην ανεξαρτησία του, ο συγγραφέας δεν είχε την πολυτέλεια να εισαχθεί σε καθεστώς μερικής απασχόλησης (chomage partiel) και να τύχει κρατικής επιχορήγησης. Τα βιβλία δε που εμφανίστηκαν μόλις την περίοδο πριν την επιβολή του πρώτου - κυρίως- lockdown «καταδικάστηκαν» στις πωλήσεις ή και αφανίστηκαν, δημιουργώντας ένα χαμένο κεφάλαιο για συγγραφείς, βιβλιοπώλες κι εκδότες, αφού τα βιβλιοπωλεία δεν ήταν ακόμη έτοιμα για πωλήσεις μέσω του διαδικτύου.³³

Το βιβλίο, αγαθό πρώτης ανάγκης

Η απόφαση του γαλλικού κράτους να επιτρέψει τη λειτουργία των βιβλιοπωλείων κατά το τελευταίο lockdown μπορεί να ερμηνευτεί υπό το πρίσμα α) της συνέχισης ενός εκ των ζωτικών χώρων καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας, και β) της προσπάθειας ελέγχου διασποράς του ιού (δεν θα πρέπει να αρνηθούμε πως η συγκέντρωση ή/και η διαχυτικότητα των ανθρώπων είναι πολύ μεγαλύτερη στους υπόλοιπους χώρους πολιτισμού απ' ό,τι στα βιβλιοπωλεία). Η αναγνώριση του βιβλίου ως αγαθού πρώτης ανάγκης συνάδει εξάλλου με αποφάσεις γειτονικών -της Γαλλίας- κρατών, όπως του Βελγίου, όπου η κυβέρνηση, αν και έκλεισε (και) τα βιβλιοπωλεία στη διάρκεια του πρώτου lockdown, στο δεύτερο δεν προέβη σε ένα τέτοιο μέτρο, θεωρώντας τα -δικαίως- ως χώρους απαραίτητους για τη «διατήρηση της ψυχικής υγείας των πολιτών».

33. Μόνον στην περιοχή της Provence-Alpes-Côte d'Azur (από ένα σύνολο 66 ανταποκριθέντων στην έρευνα εκδοτών) αναβλήθηκε η κυκλοφορία 269 τίτλων μεταξύ Μαρτίου και Ιουνίου 2020, ακυρώθηκε η δημοσίευση 84 τίτλων, ενώ τα σχέδια έκδοσης άλλων 126 τίτλων ναυάγησαν. Το 80% των ανταποκριθέντων εκδοτών ανέβαλαν την κυκλοφορία τίτλων από τους οίκους τους, ενώ το 30% προχώρησαν σε ακύρωση της κυκλοφορίας τους. Το 45% εξ αυτών πίστευαν ότι θα ξαναδιαθέσουν τους αναβληθέντες τίτλους εντός του 2021.

Από τότε που έκανε την εμφάνισή του ο Covid-19 και η πανδημία που ακολούθησε, δημιουργήθηκε έντονο ενδιαφέρον στο αναγνωστικό κοινό για αυτόν τον άγνωστο ιό και για την πρωτόγνωρη συνθήκη στην οποία βρεθήκαμε. Ενδιαφέρον το οποίο έσπευσαν να καλύψουν οι εκδότες, με στόχο την ενημέρωση, την επιστημονική προσέγγιση αλλά ενδεχομένως και το κέρδος.

Αρκετά βιβλία κυκλοφόρησαν με περιεχόμενο σχετικό –περισσότερο ή λιγότερο– με το ζήτημα της πανδημίας και του Covid-19. Τα περισσότερα επικεντρώνονται στο πρόβλημα και τις αλλαγές που επιφέρει αυτή η κατάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάποια άλλα εξετάζουν ιστορικά το ζήτημα των πανδημιών γενικότερα, ενώ ορισμένα προσπαθούν από τώρα να εκτιμήσουν τις συνέπειες της πανδημίας. Δεν λείπουν οι λογοτεχνικές προσεγγίσεις του θέματος, όπως φυσικά και τα βιβλία για παιδιά, τα οποία στην πλειοψηφία τους είναι διδακτικά.

Όσο ο Covid-19 συνεχίζει να μας ταλαιπωρεί και όσο μπανοβγαίνουμε σε εγκλεισμούς και καραντίνες, τόσο θα συνεχίζουν να βγαίνουν και σχετικά βιβλία. Η καταγραφή που ακολουθεί καλύπτει το διάστημα μέχρι το τέλος του Ιανουαρίου 2021.

Διαβάζονται και χωρίς μάσκα.

Για ενήλικες

- Απόστολος Παπατόλιας, *Η «επόμενη μέρα» του εθνικού και ευρωπαϊκού συνταγματισμού, Ερμηνευτικοί (ανα)στοχασμοί μετά την πανδημία*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Βασίλης Μηννακάκης, *Μετά την πανδημία covid-19 – Τι είδους κόσμο θέλουμε*, Εκδόσεις ΚΨΜ
- Βάσος Καραγιώργης, *Με τον Όμηρο στις μέρες του κορονοϊού*, Μάρτης-Απρίλης 2020, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ
- Γιώργος Καραμπελιάς, *Covid-19 Το αιφνίδιο τέλος του παρασιτισμού*, Εναλλακτικές Εκδόσεις
- Γιώργος Κύρτσος, *Στον λαβύρινθο της πανδημίας*, Εκδόσεις Κλειδάριθμος
- Γιώργος Ν. Πολίτης, *Το παράδειγμα της Ελλάδας – 16 μαθήματα από την πανδημία*, Εκδόσεις Ψυχογιός
- Εφόδια, ικανότητα και οργάνωση για το ξέσπασμα μιας πανδημίας, Εκδόσεις Φανταστικός Κόσμος
- Θεόδωρος Πελαγίδης, *Η ελληνική οικονομία πριν και μετά τον Covid-19*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Ιβαν Κράστεφ, *Ήρθε το αύριο ή ακόμα; Πώς η πανδημία αλλάζει την Ευρώπη*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος
- Κατ'Ελις, *Πανδημία - το εγχειρίδιο για να είστε έτοιμοι*, Εκδόσεις Φανταστικός Κόσμος
- Κατερίνα Μάτσα, *Νιόβη – Το αδύνατο πένθος στον καιρό της πανδημίας*, Εκδόσεις Άγρα
- Κρίστιαν Μακ Μίλεν, *Πανδημίες: Μια σύντομη εισαγωγή*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος
- Νικόλας Α. Χρηστάκης, *Το βέλος του Απόλλωνα – Οι βαθιές και μακροχρόνιες επιπτώσεις της πρόσφατης πανδημίας στον τρόπο που ζούμε*, Εκδόσεις Κάκτος
- Ντέμπορα Μακ Κένζι, *COVID-19: Η πανδημία που δεν θα έπρεπε να έχει συμβεί και πώς θα σταματήσουμε την επόμενη*, Εκδόσεις Πεδίο
- Ξενοφών Κοντιάδης, *Πανδημία, Βιοπολιτική και δικαιώματα – Ο κόσμος μετά τον Covid-19*, Εκδόσεις Καστανιώτη

- Παναγιώτης Λιαργκόβας, *Δέκα χρόνια κρίση, τρία μνημόνια και μια πανδημία - Η Ελλάδα αναζητώντας διέξοδο*, Εκδόσεις Πατάκη
- Πάολο Τζορντάνο, *Περί μετάδοσης - Επιστήμη, άνθρωπος και κοινωνία τον καιρό της πανδημίας*, Εκδόσεις Πατάκη
- Προκόπης Παυλόπουλος, *Η Πανδημία και το «Εμβόλιο» - Στη βαριά σκιά του Επιμηθέα*, Εκδόσεις Gutenberg
- Σπυρίδων Βλαχόπουλος, *Συνταγματικός मिथριδατισμός - Οι ατομικές ελευθερίες σε εποχές πανδημίας*, Εκδόσεις Ευρασία
- Συλλογική έκδοση, *42 κείμενα καραντίνας*, Εκδόσεις Εύμαρος
- Συλλογική έκδοση, *Καιρός του ποιήσαι - Η Ορθοδοξία ενώπιον της πανδημίας του κορωνοϊού*, Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου, Εκδοτική Δημητριάδος
- Συλλογική έκδοση, *Μείνε κοντά μου από μακριά*, Εκδόσεις Πηγή
- Συλλογική έκδοση, *Μένουμε σπίτι, Νύχτες και μέρες καραντίνας*, Εκδόσεις Ωκεανός
- Συλλογική έκδοση, *Πεζογραφία δωματίου ή Ημέρες εγκλεισμού*, Κίχλη & Βιβλιοπωλείο Επίκεντρο
- Συλλογικό έργο, *Κορωνοϊός - Ένα εγχειρίδιο*, Εκδόσεις Νεφέλη
- Συλλογικό έργο, *Ο κόσμος του χθες, ο κόσμος του αύριο*, Εκδόσεις Καστανιώτη
- Συλλογικό έργο, *Πανδημία, Ιστορίες εγκλεισμού*, Εκδόσεις 24 γράμματα
- Φανγκ Φανγκ, *Το ημερολόγιο της Γουχάν*, Εκδόσεις Anubis
- Φρέντι Βινέτ, *Η Μεγάλη Γρίπη του 1918. Η χειρότερη επιδημία του 20ού αιώνα. Ιστορία της ισπανικής γρίπης*, Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Χαράλαμπος Γκούβας, *Πανδημία κορωνοϊού - αλήθειες, ψεύδη, λάθη*, Εκδόσεις Κάκτος
- Χρήστος Φιλιππίδης, *Είμαστε σε πόλεμο με έναν αόρατο εχθρό - Πανδημία, βιοπολιτική και αντιεξέγερση*, Εκδόσεις Futura

Για παιδιά

- Γιώτα Στανελούδη, *Ο Βασιλιάς Κορωνοϊός*, Εκδόσεις iWrite
- Ελένη Παπαθεοδώρου, *Ο υιός ο Κορωνοϊός*, Εκδόσεις Υδροπλάνο
- Ελίζαμπεθ Τζένερ, Κέιτ Γουίλσον, Νία Ρόμπερτς, *Κορωνοϊός: Ένα βιβλίο για τα παιδιά*, Εκδόσεις Ίκαρος (Δωρεάν διάθεση σε ψηφιακή μορφή <https://ikarosbooks.gr/static/pdf/CoronavirusEbook.pdf>)
- Όλοι μαζί θα νικήσουμε! Κάτω ο κορωνοϊός, Εκδόσεις Susaeta
- Λίνα Σωτηροπούλου, *Πίκο και Λόλα, Να προσέχεις*, Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Φίλιππος Μανδηλαράς, *Το μόλεμα*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος

Αντέχει το ελληνικό βιβλίο μέσα στην πανδημία;

Συζητώντας με τρεις εκπροσώπους του εκδοτικού χώρου

της Παυλίνας Μάρβιν

Μιλήσαμε με τρεις Έλληνες εκδότες –τη Γιώτα Κριτσέλη (Εκδόσεις Κίχλη), τον Περικλή Δουβίτσα (Εκδόσεις Νεφέλη) και τον Κώστα Σπαθαράκη (Εκδόσεις Αντίποδες)– για την αντοχή του ελληνικού βιβλίου στη διάρκεια της πανδημίας, και τα συμπεράσματα, παρά τις αδιαμφισβήτητες δυσκολίες, είναι τουλάχιστον ελπιδοφόρα:

Σχετικά με τους νέους τίτλους που κυκλοφόρησαν το 2020 και το 2021, η Γιώτα Κριτσέλη σημείωσε πως «εκδόθηκαν 17 βιβλία, ένας τίτλος επιπλέον από το 2019 (16 τίτλοι). Δεν ήταν καθόλου εύκολο μέσα στις δύσκολες συνθήκες της πανδημίας να μην υπαναχωρήσουμε από το εκδοτικό μας πρόγραμμα, αλλά σε γενικές γραμμές τα καταφέραμε. Αυτό οφείλεται στην απόφασή μου να μην ανασταλεί η δραστηριότητα του εκδοτικού οίκου και στην προσαρμογή στις ειδικές συνθήκες που επικρατούσαν. Η κατασκευή και η λειτουργία της ιστοσελίδας της Κίχλης βοήθησε πολύ την επιχείρηση να είναι ανταγωνιστική σε μια περίοδο που τα βιβλιοπωλεία ήταν κλειστά». Ο Κώστας Σπαθαράκης επισήμανε πως οι Αντίποδες κυκλοφόρησαν δέκα καινούργια βιβλία, περίπου όσα βγάζουν κάθε χρόνο, ενώ ο Περικλής Δουβίτσας δήλωσε πως «η Νεφέλη σταμάτησε για αρκετούς μήνες την παραγωγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Έτσι, προχώρησε τελικά μόνο το 50% των προγραμματισμένων νέων βιβλίων. Να αναφέρουμε πως η Νεφέλη παράγει περί τους 20 νέους τίτλους ετησίως, σε μια φυσιολογική χρονιά. Γίνεται προσπάθεια να καλυφθούν οι καθυστερήσεις μέχρι το τέλος του 2021, κάτι που σίγουρα θα επηρεάσει τη ροή της νέας παραγωγής και στο πρώτο εξάμηνο του 2022, εφόσον δεν υπάρξει νέο lockdown».

Αναφορικά με τον τζίρο, σε ό,τι αφορά την Κίχλη «σημείωσε μία αύξηση της τάξεως του 15% χάρη στις πωλήσεις από την ιστοσελίδα και τον καθημερινό αγώνα να τροφοδοτήσουμε τα σάιτ των βιβλιοπωλείων που ήταν ενεργά. Σίγουρα η περίοδος των Χριστουγέννων με το άνοιγμα των βιβλιοπωλείων, όταν οι υπόλοιπες επιχειρήσεις ήταν κλειστές, εκτόξευσε τις πωλήσεις των βιβλίων και συνέβαλε στη διόρθωση των απωλειών των προηγούμενων μηνών αλλά ήταν προφανώς συγκυριακό γεγονός χωρίς σταθερά χαρακτηριστικά. Στην άνοδο του τζίρου συνέβαλε και η βελτίωση των σχέσεων με βιβλιοπωλεία κυρίως της επαρχίας». Στην περίπτωση των Αντιπόδων, «ο τζίρος σημείωσε αύξηση το 2020 και αναμένεται να συμβεί το ίδιο κατά τη διάρκεια του 2021, αλλά χαρακτηρίστηκε από πολύ μεγάλες διακυμάνσεις, ιδιαίτερα στις περιόδους της καραντίνας, με αποτέλεσμα να προκύψει τρομερή πίεση για κάποιους ορισμένους μήνες και να διακοπεί η παραγωγή». Στην Νεφέλη, «ο τζίρος των παλαιών τίτλων (γνωστοί, «κλασικοί» του καταλόγου) αυξήθηκε. Ταυτόχρονα, ο τζίρος των νέων μας τίτλων μειώθηκε, τόσο γιατί είχαμε τη μισή παραγωγή από την καθιερωμένη, όσο και γιατί με κλειστά βιβλιοπωλεία οι νέοι τίτλοι δεν μπορούν να φανούν αρκετά. Οι online πωλήσεις δεν μπορούν ακόμα να εξισορροπήσουν την έλλειψη του πάγκου του βιβλιοπωλείου (μάλλον δεν θα μπορέσουν ποτέ να το κάνουν αυτό). Έτσι, τα νέα βιβλία είχαν λιγότερες πωλήσεις από τις αναμενόμενες. Το συνολικό αρνητικό αποτέλεσμα στον τζίρο μας ήταν σημαντικό το 2020, κυρίως γιατί στη Νεφέλη είχαμε καταφέρει ο τζίρος του 2019 να φτάσει ήδη το επίπεδο προ της οικονομικής κρίσης.

Ζητώντας από τους τρεις εκδότες να μας παρουσιάσουν κάποια γενικά συμπεράσματα, η Γιώτα Κριτσέλη υποστήριξε ότι «η Κίχλη άντεξε και κράτησε το μερίδιο που κατείχε στην αγορά του βιβλίου. Μάλιστα εκμεταλλευτήκαμε την περίοδο της πανδημίας για να αναδιοργανώσουμε πλευρές της λειτουργίας του εκδοτικού οίκου, να διορθώσουμε ελλείψεις και να διευρύνουμε

τον κατάλογο των εκδόσεων προς νέα πεδία. Τέλος, ενθαρρυντικό γεγονός γενικότερα ήταν η δυνατότητα πρόσβασης των μικρών επιχειρήσεων, έπειτα από πολλά άνυδρα χρόνια, σε τραπεζικό κεφάλαιο, αναφέρομαι προφανώς στα δάνεια με ειδικούς όρους λόγω της πανδημίας σε επιχειρήσεις που πληρούσαν τα κριτήρια. Θετικό γεγονός είναι και το νέο εξειδικευμένο ΕΣΠΑ που αφορά τη δημιουργία e-shop επιχειρήσεων με φυσικό κατάστημα και μπορεί επομένως να αξιοποιηθεί και από τα βιβλιοπωλεία». Ο Περικλής Δουβίτσας μας είπε πως «η Νεφέλη μέσα στην πανδημία προσπάθησε να προετοιμαστεί για την περίοδο που θα ακολουθήσει (2022/23): ανοίξαμε νέο, γενικό βιβλιοπωλείο (με το αντίστοιχο e-shop), σχεδιάσαμε καλύτερα τη ροή εργασιών, εκσυγχρονίσαμε το λογισμικό της αποθήκης και του λογιστηρίου μας. Ήταν πολύ δύσκολο να προχωρήσουν αυτά, αλλά πιστεύω ότι έτσι θα καταφέρουμε να κρατήσουμε τον εκδοτικό οίκο σε μια όσο το δυνατόν υγιέστερη κατάσταση τα επόμενα χρόνια». Τέλος, ο Κώστας Σπαθαράκης εκτίμησε ότι «οι Αντίποδες λειτούργησαν ξανά όπως και το 2015, με το άγχος της επιβίωσης, και όχι με τους όρους μιας ήρεμης και δημιουργικής καθημερινότητας. Ωστόσο, έχουμε πλέον σε μεγάλο βαθμό την προσοχή του κοινού που μας ενδιαφέρει και οι δουλειές που κάνουμε (π.χ. ο Μπίλλυ Μπαντ ή ο Κατάλογος απολεσθέντων) δεν περνούν απαρατήρητες».

Εκδόσεις Κίχλη: <https://kichli.com/>

Εκδόσεις Νεφέλη: <https://nefeli.fairead.net/nefeli-home>

Εκδόσεις Αντίποδες: <https://antipodes.gr/>

Συνέντευξη με τον Λευτέρη Σταυριανό των εκδόσεων Jemima Press με θέμα τον χώρο των comics στην Ελλάδα και σε περίοδο πανδημίας

του Χριστόφορου Μητράκου-Τραμπούλη

Ο εκδοτικός οίκος Jemima Press βρίσκεται στον Πειραιά στην οδό Αλκιβιάδου 138. Το κατάστημα υπάρχει εκεί από το 1997. Οι εκδόσεις κατά κύριο λόγο ασχολούνται θεματικά με κόμικς Ελλήνων δημιουργών αυτό όμως δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν και ξενόγλωσσα κόμικς που μεταφράζονται καθώς επίσης και ένα μικρότερο μέρος από βιβλία φαντασίας και τρόμου. Στο κατάστημα υπάρχουν γενικότερα και ξενόγλωσσα κόμικς όπως επίσης φιγούρες και άλλα αξεσουάρ σχετικά με τον χώρο. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Λευτέρη Σταυριανό για την τη συζήτηση που είχαμε στις 13 Δεκεμβρίου 2020 και τη συνέντευξη που ακολουθεί.

1) Πώς ξεκίνησε η ενασχόληση σου με τα κόμικς;

Κόμικς διάβαζα από μικρός απ' όσο θυμάμαι τον εαυτό μου δηλαδή, και αυτό επειδή στο σπίτι μας υπήρχαν πάντα κόμικς και από τον πατέρα μου και από τον νονό μου. Στη συνέχεια σπούδασα γραφίστας. Όμως τότε δεν σκεφτόμουν ότι θα ανοίξω κομιξάδικο ή εκδοτικό οίκο. Βέβαια ήταν και δύσκολο να εργαστείς εδώ ως γραφίστας, είχε παραγίνει κιάλας η κατάσταση όπως με όλα τα πράγματα στην Ελλάδα. Επειδή λοιπόν δεν μπορούσα να βρω δουλειά αποφάσισα τότε με ένα φίλο, τον Νίκο Μουρσελά, να ανοίξουμε ένα κομιξάδικο στον Πειραιά αφού ήμασταν πειραιώτες και οι δυο και δεν υπήρχε και κάτι αντίστοιχο στη περιοχή. Είχαμε επίσης πολλούς φίλους που τους ενδιέφεραν τα κόμικς και η εναλλακτική κουλτούρα και μέχρι τότε πηγή ήταν καταστήματα που υπήρχαν στο κέντρο. Κάπως έτσι το 1997 ανοίξαμε το μαγαζί.

2) Ποια η άποψη σου για τον χώρο των κόμικς στην Ελλάδα σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο;

Προσωπικά στην επαγγελματική μου πορεία δεν θεώρησα απαραίτητο να διαχωρίσω τα κόμικς σε εθνικότητες και πάντα το έβλεπα ως κάτι ενιαίο. Τώρα όπως και σε όλες τις τέχνες υπάρχει καλό και κακό αποτέλεσμα, δεν θεωρώ ωφέλιμο έναν διαχωρισμό σε εθνικότητες. Όσον αφορά όμως την ελληνική πραγματικότητα, τα κόμικς δεν είναι κάτι πρωτόγνωρο, υπήρχαν και από το '50. Συγκεκριμένα, όταν ήμουν παιδί, την δεκαετία του '70 και του '80 στα περίπτερα υπήρχαν πολύ περισσότερα κόμικς απ' ό,τι υπάρχουν σήμερα και κάλυπταν κάθε γούστο. Σχετικά με τον διαχωρισμό όμως, το ότι υπάρχουν κόμικς από Έλληνες, Αμερικανούς και Λιβανέζους δημιουργούς είναι αλήθεια είναι ότι αυτό από μόνο του δεν λέει κάτι. Έχω ακούσει ανθρώπους να λένε ότι «Ε, για ελληνικό, καλό είναι» και δεν το μπορώ καθόλου γιατί αμέσως το υποβιβάζεις. Ή, για παράδειγμα, άλλοι λένε ότι υποστηρίζουν τα ελληνικά κόμικς, δηλαδή αν κάτι είναι κακό το υποστηρίζεις; Όχι. Αυτό που υποστηρίζεις είναι αυτό που θεωρείς ότι είναι καλό και αξιόλογο.

3) Πώς θεωρείς ότι ο κόσμος που δεν ασχολείται με τα κόμικς στην Ελλάδα αντιμετωπίζει το θέμα αυτό;

Πιστεύω ότι επειδή τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια έξαρση και γυρίζονται πολλές ταινίες από το εξωτερικό βασισμένες σε κόμικς, δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην γνωρίζει τι είναι τα κόμικς. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι διαβάζονται. Μου έχει κάνει εντύπωση εδώ και πολλά χρόνια που υπάρχουν παιδιά που έρχονται στο μαγαζί και βλέπουν ένα κόμικ με τον Wolverine¹

Αντ. Βαβαγιάννης, Κουραφέλκυθρα

για παράδειγμα. Το κόμικ αυτό το κοιτάνε και το σχολιάζουν σχετικά με τις ταινίες και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια αλλά είναι εμφανές ότι δεν έχουν διαβάσει και ούτε δείχνουν το ενδιαφέρον να το κάνουν. Η αναγνωσιμότητα στην Ελλάδα είναι ήδη γενικά χαμηλή με αποτέλεσμα το αναγνωστικό κοινό των κόμικς να είναι ακόμα μικρότερο. Τα κόμικς ως κουλτούρα υπάρχουν γενικότερα σε μπλούζες, χαρτικά, θήκες κινητών και ό,τι άλλο θες, η αρχική πηγή όμως που είναι το ίδιο το κόμικ φαίνεται άγνωστο και αδιάβαστο. Το κόμικ όμως παραγκωνίζεται και σε παγκόσμιο επίπεδο. Πριν δυο χρόνια ο αρχισυντάκτης της DC² είχε πει στο San Diego Comicon, που είναι ίσως και το μεγαλύτερο φεστιβάλ σχετικά με τη κουλτούρα των κόμικς παγκοσμίως, ότι το κόμικ το ίδιο ως πρωτογενής πηγή πεθαίνει. Φαίνεται λοιπόν ότι το ενδιαφέρον για την κουλτούρα αυτή ανεβαίνει μέσω των ταινιών και των παιχνιδιών που σημειώνουν τεράστιες πωλήσεις ενώ το ίδιο το κόμικ αντί να ανεβαίνει, πέφτει.

4) Το ποσοστό των Ιαπωνικών manga³ στα περίπτερα των εκθέσεων είναι συνήθως πολύ μικρό σε σχέση με τα ευρωπαϊκά, τα αμερικάνικα και προφανώς τα ελληνικά κόμικς. Για ποιον λόγο πιστεύεις ότι συμβαίνει αυτό; Ειδικά όταν τα manga είναι το είδος που κατεξοχήν διαβάζεται από τους νέους που αποτελούν και μεγάλο μέρος του κόσμου που παρευρίσκεται στις εκδηλώσεις.

Η νέα γενιά έχει μεγαλώσει με το διαδίκτυο και με τη δυνατότητα να τα βρίσκει όλα εκεί, όπως επίσης βλέποντας anime. Η δική μου η γενιά έπρεπε να αναζητήσει τη βιντεοκασέτα για να δει το οτιδήποτε. Δηλαδή εγώ πιστεύω ότι τα παιδιά αυτά δεν ενδιαφέρονται για το ίδιο το έντυπο αλλά απλά για να το διαβάσουν. Τώρα, σχετικά με το τι υπάρχει στις εκθέσεις έχει να κάνει και με την αγορά και τη ζήτηση των κόμικς. Τελευταία ζητάνε για παράδειγμα Junji Ito⁴ και εγώ αντίστοιχα τον φέρνω. Σχετικά με τα manga και εγώ προσπαθώ να έχω ένα χώρο για αυτά αλλά υπάρχουν κάποια καταστήματα που ειδικεύονται σε αυτό όπως είναι το Otaku Store.

5) Πολλοί νέοι κυρίως διαβάζουν κόμικς και manga στο διαδίκτυο. Επιπλέον πολλά κόμικ πριν εκδοθούν είναι διαθέσιμα online ή είναι σε συνέχειες κάθε εβδομάδα. Επίσης τα τελευταία χρόνια αν κάτι εξαντληθεί είναι διαθέσιμο σε e-book. Πιστεύεις ότι στην επόμενη δεκαετία ο χώρος θα έχει μεγαλύτερη ηλεκτρονική παρά έντυπη παραγωγή;

Η άποψη μου και αυτό που έχω καταλάβει για το διαδίκτυο είναι πως ότι βρίσκεται σε αυτό είναι δωρεάν. Είτε θα κλαπεί είτε θα του το δώσεις εσύ ο ίδιος τζάμπα είτε θα το δώσεις πολύ φθηνά. Αν τυχόν εκδοθεί κάτι που δεν είναι γνωστό πιθανότατα να

1. Ο Wolverine είναι ήρωας των X-Men, της σειράς κόμικς της Marvel.

2. Η DC Comics είναι μία από τις μεγαλύτερες εταιρίες που δραστηριοποιούνται στην αγορά για τα αμερικανικά κόμικς

3. Manga ονομάζονται, εκτός της Ιαπωνίας, τα ιαπωνικά κόμικς. Τα manga αναπτύχθηκαν από την ανάμειξη ουκίγιο-ε (ιαπωνική ξυλογραφία) και δυτικής τεχνολογίας ζωγραφικής, και έφτασαν στη σημερινή τους μορφή λίγο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Σχετικό άρθρο υπάρχει στο δεύτερο τεύχος του περιοδικού *Ανω Κάτω Τελεία*.

4. Θεωρείται από πολλούς ο ικανότερος σχεδιαστής όσο αφορά το manga τρόπο.

περάσει απαραίτητο. Το διαδίκτυο λοιπόν λειτουργεί αμιγώς διαφημιστικά. Για παράδειγμα, ο Αντώνης Βαβαγιάννης που έχει γράψει τα *Κουραφέλκυθρα*⁵ και εδώ και δεκαπέντε χρόνια ό,τι γράφει βρίσκεται online. Ο κόσμος αυτό το έχει αγαπήσει και έχει γελάσει και με το που θα το δει μπροστά του σε κάποια εκδήλωση ή σε κάποιο βιβλιοπωλείο, θα το πάρει. Γι' αυτό κιόλας θα προτιμούσα, αν δεν με περιόριζαν τα συμβόλαια, να τα είχα όλα ελεύθερα στο διαδίκτυο. Σχετικά με το δεύτερο σκέλος, δεν πιστεύω ότι θα σταματήσει η έντυπη παραγωγή απλώς θα γίνει κάτι πιο vintage όπως είναι το βινύλιο στις μέρες μας. Δηλαδή μια συγκεκριμένη παραγωγή με πολύ ποιοτικό αποτέλεσμα.

6) Η Ελλάδα έχει ένα σταθερό κοινό όσο αφορά τις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται γύρω από τον χώρο των κόμικς. Με αποτέλεσμα κάθε χρόνο να πραγματοποιούνται διάφορες σχετικές εκδηλώσεις, τουλάχιστον τέσσερις στην Αθήνα και δυο στη Θεσσαλονίκη. Πολλές από αυτές τις εκδηλώσεις αποτελούν δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ αναγνωστών και καλλιτεχνών-εκδοτών. Επίσης είναι ευκαιρία για πολλούς να μυηθούν στον κόσμο των κόμικς. Οι εκδηλώσεις αυτές έχουν ξεκινήσει τουλάχιστον από το 2005 με το πρώτο ComicdomCon στην Αθήνα. Ποια η εμπειρία σου από αυτές τις εκδηλώσεις ως εκδότης και ποια η πορεία τους μέσα στα 15 χρόνια ύπαρξης τους;

Είναι πολύ σημαντικό που υπάρχουν αυτά τα φεστιβάλ που ήρθαν να αναπληρώσουν το κενό που δημιουργήθηκε από την έλλειψη του φεστιβάλ της Βαβέλ⁶ που ήταν ένα φεστιβάλ με την ευρύτερη έννοια του όρου. Το φεστιβάλ αυτό γινόταν κάπου δεκατέσσερα χρόνια με το τελευταίο το 2007, αν δε κάνω λάθος. Ήταν ένα πολύ μεγάλο φεστιβάλ που γινόταν στο Γκάζι κυρίως, αν και είχε τύχει καμία δυο χρονιές να γίνει και αλλού. Το φεστιβάλ αυτό είχε σημαντικές εκθέσεις και είχε φέρει και πολλούς δημιουργούς αλλά κάποια στιγμή έληξε μαζί με το περιοδικό. Τα νέα φεστιβάλ είναι και αυτά πολύ σημαντικά. Πρωτοστάτης σε αυτό είναι το ComicdomCon της Αθήνας που γίνεται στη Μασσαλίας με το πλεονέκτημα ότι εκεί ξεκίνησε και ακολούθησαν και τα επόμενα, όπως επίσης το ότι είναι και δωρεάν και ο καθένας μπορεί να μπει και να επικοινωνήσει όπως και να εκτεθεί συνολικά στον χώρο των κόμικς. Από την άλλη, το Athenscon και το Comiccon της Θεσσαλονίκης είναι εξίσου σημαντικά γιατί αντιστοιχούν με τα μεγάλα events του εξωτερικού. Σχετικά με το δεύτερο υποερώτημα, το ποσοστό των ανθρώπων που θα δούνε κάτι σε μια έκθεση και θα το ζητάνε γενικότερα είναι ελάχιστο. Αυτό που συνηθίζεται, είναι ο κόσμος να έρχεται κάθε χρόνο σε κάποια έκθεση και να ζητά αυτό που του άρεσε την περασμένη χρονιά.

5. Τα *Κουραφέλκυθρα* ξεκίνησαν να δημοσιεύονται το 2008 στην ιστοσελίδα socomic.gr. Το 2017 εκδόθηκε μέρος αυτών σε έντυπη μορφή από το Jemma Press.

6. Η *Βαβέλ* ήταν ελληνικό μηνιαίο περιοδικό με comics και με σχετικά άρθρα που κυκλοφόρησε από τον Φεβρουάριο του 1981 μέχρι τον Ιούνιο του 2008.

7) Το 2020 ήταν μια περιπετειώδης χρονιά και εξαιτίας της πανδημίας του κορονοϊού. Όλες οι εκδηλώσεις στον χώρο των κόμικς στην Ελλάδα αναβλήθηκαν. Αυτό πώς σε επηρέασε εσένα προσωπικά ως εκδότη;

Σιγουρά η πανδημία ήταν ένα μεγάλο πλήγμα. Συγκεκριμένα είχα προγραμματίσει να βγάλω στο Comicdom εννέα νέα κόμικς, πράγμα που δεν έγινε και έχω προσπαθήσει να τα μοιράσω μες τη χρονιά αλλά αναπόφευκτα κάποια έχουν πάει για την επόμενη. Επίσης, το οικονομικό κομμάτι επηρεάστηκε γιατί οι εκδηλώσεις αυτές είναι μια σημαντική οικονομική ενίσχυση.

8) Σκοπεύεις να εκδόσεις κάποιο κόμικ σχετικά με τον κορονοϊό ή με εμπειρίες από την καραντίνα;

Όχι δεν σκοπεύω. Κυρίως επειδή δεν θέλω να κάνω κάτι βεβιασμένο και κάτι που έχει γίνει κάπως της μόδας μιας και βλέπεις και εταιρίες όπως η Marvel⁷ να ασχολούνται με αυτό. Αν τυχόν δω κάτι που μου αρέσει θα ασχοληθώ, αλλά δεν θα το κάνω επειδή είναι της μόδας.

9) Οι πρώτες εκδόσεις των βιβλίων είναι κάτι που ελκύει τους βιβλιόφιλους. Στις εκδόσεις σου συνήθως η δεύτερη ανατύπωση διαφέρει είτε στο χρώμα είτε στο σκίτσο από την πρώτη, υπάρχει κάποια σκέψη γύρω από αυτό;

Όχι, δεν υπάρχει κάποια σκέψη, απλά δεν υπάρχει λόγος να είναι κάτι καμρόν με το προηγούμενο. Το βλέπουμε σαν κάτι νέο με τον δημιουργό και πολλές φορές, εάν υπάρξει και νέο υλικό ή κάποιο νέο σκίτσο από τη μία έκδοση στην άλλη, θέλουμε να το προσθέτουμε και να το εμπλουτίζουμε. Στις εκδόσεις του *Hard Rock*⁸ το εξώφυλλο διαφέρει όπως επίσης στα *Χαρακώματα*⁹ έχει προστεθεί ένα σκίτσο που είχε κάνει ο Πέτρος [Χριστούλιας] για μια έκθεση.

10) Ποια η άποψη σου για τα κόμικς που μεταφράζονται στην Ελλάδα; Επίσης, τι πιστεύεις για τα πολύτομα κόμικς που μπορεί να μείνουν αμετάφραστα αφήνοντας τον αναγνώστη με ελλιπές περιεχόμενο;

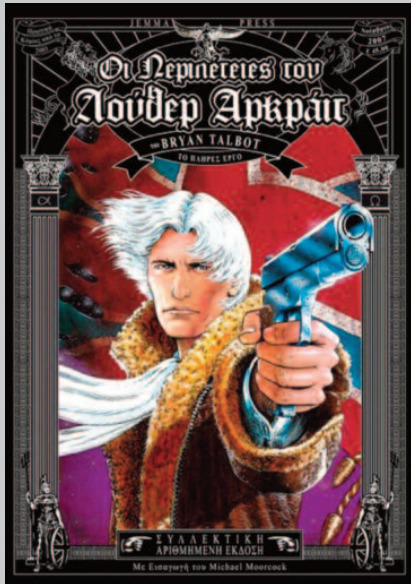
Στην Ελλάδα αυτή τη στιγμή μεταφράζονται πολλά κόμικς. Βέβαια, σε σχέση με το εξωτερικό, το ποσοστό είναι ελάχιστο αλλά και πάλι οι μεταφράσεις που αντέχει η αγορά είναι πολύ σημαντικές. Για τις πολύτομες σειρές, όταν κάνεις ξεκινά κάτι τέτοιο, το κάνεις με την καλύτερη διάθεση και με αισιοδοξία αλλά αν το κοινό δεν το απορροφήσει και υπάρξει και αδιαφορία για το κόμικ και τη μετάφραση, αναγκαστικά το αφήνεις. Αυτό το έχω πάθει και εγώ με το *Ζωντανοί νεκροί* (Walking Dead¹⁰) μια σειρά best seller που και εγώ ο ίδιος έχω αγαπήσει και πάλευα μέχρι τον όγδοο τόμο. Παίζει ρόλο και το μικρό αναγνωστικό κοινό. Έκτος

7. Η Marvel Comics είναι αμερικανική εκδοτική εταιρεία κόμικς, η μεγαλύτερη των ΗΠΑ μαζί με τη DC Comics.

8. Το *Hard Rock* που κυκλοφόρησε το 2017 είναι ένας συλλογικός τόμος που περιλαμβάνει τα τεύχη του Krak Komiks (2007-2015). Δημιουργός είναι ο Tasmag (Τάσος Μαραγκός).

9. *Χαρακώματα - Ιστορίες από την οδό Γάγγραινα* σε σενάριο του Τάσου Ζαφειριάδη και σχέδιο του Πέτρου Χριστούλια. Κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 2014 από το Jemma Press.

10. Το Walking Dead είναι μια αμερικανική σειρά κόμικς που δημιουργήθηκε από τον συγγραφέα Robert Kirkman και τον καλλιτέχνη Tony Moore. Η σειρά ξεκίνησε τον Οκτώβρη του 2003 και έληξε τον Ιούλιο του 2019.

από το κόμικ υπάρχουν λογοτεχνικά είδη όπως η επιστημονική φαντασία και ο τρόμος που είναι παραγκωνισμένα επειδή διαβάζονται από ένα πολύ μικρό ποσοστό των αναγνωστών. Το μικρό αυτό κοινό επηρεάζει και τη τιμή της μονάδας αφού τα συνολικά αντίτυπα που τυπώνονται είναι λίγα και γι' αυτό υπάρχει μεγάλη απόκλιση της τιμής από την έκδοση της γλώσσας στο πρωτότυπο. Ο αναγνώστης βέβαια δεν έχει κάποιο λόγο να τα σκεφτεί όλα αυτά, μπορεί όμως να δει τη ποιότητα που έχουν οι ελληνικές εκδόσεις και το πόσο προσεγμένες είναι. Από την εμπειρία μου, δεν είναι λίγοι οι δημιουργοί που μου έχουν πει ότι το βιβλίο ποιοτικά είναι καλύτερο από το πρωτότυπο. Θυμάμαι, για παράδειγμα, τον Talbot Bryan¹¹ που με είχε ευχαριστήσει για την έκδοση του *Οι περιπέτειες του Λούθηρ Αρκράιτ*, μια έκδοση που παίρνει μαζί του στα φεστιβάλ του εξωτερικού.

11) Στον χώρο του βιβλίου το φύλο του συγγραφέα παίζει ρόλο στη πώληση των βιβλίων του. Στις εκδηλώσεις της χώρας μας στα περίπτερα των δημιουργών οι γυναίκες δημιουργοί είναι παρούσες σε έναν χώρο που θεωρείται ανδροκρατούμενος. Πώς νομίζεις ότι προκύπτει αυτό το ισομερές ενδιαφέρον;

Θα πάω σε κάτι που είπα και πριν και αυτό είναι το ότι εάν κάτι είναι καλό ως αποτέλεσμα, δεν έχει σημασία η κατηγοριοποίηση του δημιουργού. Καταλαβαίνω όμως τον συγκριτικό χαρακτήρα της ερώτησης. Πράγματι, στις εκδηλώσεις της χώρας μας υπάρχει μια ισχυρή γυναικεία παρουσία και στο κοινό και στον καλλιτεχνικό χώρο. Θυμάμαι στο Comidom της Αθήνας το 2005, ο Jeff Smith¹² είχε χαρεί με την παρουσία του γυναικείου κοινού και έλεγε πως σε ανάλογη περίπτωση στο εξωτερικό θα υπερίσχυε η ανδρική συμμετοχή. Στις εκδηλώσεις της χώρας μας και σε καλλιτεχνικό επίπεδο πολλές φορές οι γυναίκες δημιουργοί φαίνεται να είναι περισσότερες από τους άνδρες, ειδικά στο τομέα των αυτοεκδόσεων. Συνεπώς φαίνεται ότι έχουν μπει σε αυτήν την κουλτούρα και την έχουν αγκαλιάσει. Τώρα πώς προκύπτει αυτό το ενδιαφέρον, δεν μπορώ να το ξέρω με σιγουριά, η υπόθεση μου είναι ότι παρά την όλη παρακμή των κόμικς ως πρωτογενές υλικό που είπαμε νωρίτερα, το ενδιαφέρον για τα κόμικς αυξάνεται ανά είδος π.χ. πολιτικά, τρόμου κλπ. Αυτό σε συνδυασμό με τα social media που έδωσαν τη δυνατότητα στο κοινό να βρίσκεται συνεχώς σε επαφή με τη δουλειά καλλιτεχνών που προτιμούν. Με όλες αυτές τις συγκυρίες πιστεύω πως έγινε εμφανές ότι το κόμικ δεν είναι κάτι το «αγορίστικο».

11. Ο Bryan Talbot είναι Βρετανός καλλιτέχνης και συγγραφέας κόμικς. Δημοφιλέστερα έργα του είναι *Οι περιπέτειες του Λούθηρ Αρκράιτ* και *Grandville* που και τα δύο έχουν κυκλοφορήσει από το Jemma Press

12. Ο Jeff Smith είναι Αμερικανός γελοιογράφος. Είναι γνωστός ως δημιουργός της σειράς κόμικς Bone.

Η πανδημία ως πλαίσιο λογοτεχνικής δημιουργίας

Η λογοτεχνία εισχωρεί στις λεπτές πτυχές της πραγματικότητας και αφουγκράζεται ακόμα και τους πιο ανεπαίσθητους κρότους που προκαλούν στον άνθρωπο όλες οι δομικές πλευρές της ζωής. Αν εξαιρέσουμε κάποια είδη, όπως για παράδειγμα την επιστημονική φαντασία ή τη λογοτεχνία του φανταστικού, στα οποία μπορεί να επιχειρηθεί μια εντελώς καινούρια οντολογία κατά το όραμα του δημιουργού, αρκετά άλλα είδη εμπνέονται από τις εκάστοτε συνθήκες του παρόντος χρόνου και στήνουν την πλοκή και τους χαρακτήρες μέσα στη ροή του.

Η θεματολογία μπορεί να είναι ερωτική, υπαρξιακή, ηθογραφική και ούτω καθεξής, όμως το ιστορικό πλαίσιο και το σημείο εξέλιξης της κοινωνίας είναι ενεργά στα λογοτεχνήματα, είτε το επιδιώκει σκόπιμα ο δημιουργός είτε όχι. Διαφορετικά, εάν δεν συνάδουν τα πραγματολογικά στοιχεία, ο αναγνώστης αισθάνεται εξαπατημένος και χάνει το ενδιαφέρον του.

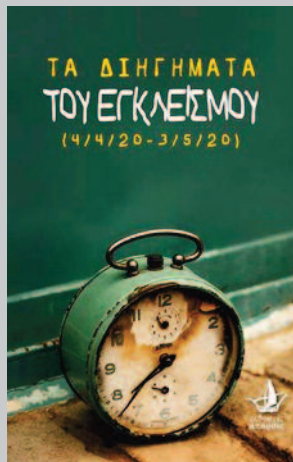
Στη συγκεκριμένη περίπτωση, με την απαρχή της πανδημίας, συνέβη κάτι παράδοξο. Οι άνθρωποι, μη έχοντας άλλη βιωμένη αίσθηση μιας καθολικής απειλής σε παγκόσμιο επίπεδο, παρομοίασαν το φαινόμενο με όσα γνώριζαν από τις ταινίες και τα βιβλία της επιστημονικής φαντασίας! Αυτό ήταν μια επιτυχία του είδους [το οποίο στη χώρα μας έχει μικρή σχετικά αναγνώριση και παραγωγή], να δημιουργήσει δηλαδή μια αναφορικότητα που έκανε οικείο το ανοίκειο.

Από την άλλη πλευρά, ο δυστοπικός χαρακτήρας της πανδημίας, το πρωτόγνωρο αίσθημα, η γενικευμένη αβεβαιότητα και η οσμή του θανάτου διαμόρφωσαν ένα ασφυκτικό ψυχολογικό πλαίσιο για όλους. Η καινούρια ανάγκη ήταν μια έκφραση των νέων συναισθημάτων, μια μετάπλαση λυτρωτική. Φυσιολογικά επομένως ακολούθησαν εκδοτικές προσπάθειες που αφορούσαν λογοτεχνικούς διαγωνισμούς με θέμα την πανδημία, στους οποίους συμμετείχαν πλήθος δημιουργών, πολλοί από αυτούς καταξιωμένοι συγγραφείς και άλλοι στα πρώτα τους βήματα. Αυτό αναζωογόνησε θα λέγαμε τη σχέση του κοινού με τη λογοτεχνία, ως ένα δραστικό μέσο άμεσου φιλτραρίσματος της καταιγιστικής εμπειρίας, με την ψυχραιμία που χαρίζει το τυπωμένο βιβλίο, που δεν χάνεται στην ηλεκτρονική χοάνη του διαδικτύου και δεν εξαντλείται στη γεγονотоποίηση των ειδήσεων. Μπορεί στο μέλλον πολλές ιστορίες από αυτές να ξεπεραστούν, να κορεστούν, να λειτουργήσουν «μουσειακά», όπως βλέπουμε σήμερα την υπερπληθώρα των έργων για άλλες ιστορικές στιγμές. Πρέπει να υπάρχει υψηλή λογοτεχνική αξία σε ένα έργο για να μας προξενεί την ίδια πρωταρχική συγκίνηση. Αυτό θα το δείξει ο χρόνος.

Εκδοτικές προσπάθειες με άξονα την πανδημία

Οι λογοτεχνικοί διαγωνισμοί μπορούν να αναδείξουν ένα νέο ταλέντο ή και να αδικήσουν, όπως το 1876 απορρίφθηκε ο Κωστής Παλαμάς από διαγωνισμό

που διοργάνωσε ο λόγιος Ιωάννης Βουτσινάς ενώ ο Μ. Καραγάτσης είχε λάβει απλώς έπαινο σε διοργάνωση της *Νέας Εστίας* το 1927.

Οι εκδόσεις Ωκεανός πραγματοποίησαν διαγωνισμό μικροδιηγήματος υπό τον τίτλο «#Μένουμε σπίτι», μετά από πρόταση του συγγραφέα Τάσου Αγγελίδη Γκέντζου. Η εκδότρια Ελένη Κεκροπούλου υποστηρίζει ότι «το άγχος και ο φόβος μπορούν να εκτονωθούν μέσω της γραφής». Διακόσια περίπου διηγήματα ως 280 λέξεις υποβλήθηκαν από πρωτοεμφανιζόμενους ή καταξιωμένους δημιουργούς. Η πρωτοβουλία 121 λέξεις μπήκε και αυτή στην τροχιά των λογοτεχνικών διαγωνισμών.

Οι εκδόσεις Πηγή ονόμασαν τον δικό τους διαγωνισμό «Μείνε κοντά μου, από μακριά» με θέμα τις σχέσεις και τον έρωτα σε συνθήκες εγκλεισμού. Η υπεύθυνη δημοσίων σχέσεων των εκδόσεων, Χάιδω Σκανδύλη αναφέρει ότι ο σκοπός της έκδοσης ενός τόμου με τα καλύτερα διηγήματα θα αποτελέσει ένα λογοτεχνικό «μνημείο» για τους αναγνώστες του μέλλοντος, για το πώς η συνθήκη της πανδημίας επηρέασε τους δημιουργούς.

Οι εκδόσεις Καστανιώτη απηύθυναν τον δικό τους διαγωνισμό «Γίνε σήμερα ο συγγραφέας του αύριο» σε μαθητές δημοτικού, εφήβους και νέους. Ο Βασίλης Παπαθεοδώρου υπεύθυνος του παιδικού και εφηβικού τμήματος των εκδόσεων εξηγεί ότι ήταν μια ευκαιρία να απασχοληθούν τα παιδιά και οι έφηβοι στο σπίτι. Με την εμπειρία του στο νεανικό βιβλίο επισημαίνει τη δίψα των νέων να γράψουν αλλά και τον φόβο που έχουν ότι δεν θα διακριθούν.¹

Οι εκδόσεις Νίκας διαμόρφωσαν ένα γενικότερο σκεπτικό για τον ιό, αμβλύνοντας τις εκδοχές πέρα από τον coronavirus. Έτσι, ο παθογόνος μικροοργανισμός μπορούσε να είναι συμβολικός και να αφορά μεταξύ άλλων και τον ιό του Έρωτα! Ο διαγωνισμός περιλάμβανε τρία χρηματικά βραβεία και τρεις επαίνους, ενώ τα διηγήματα της βραχείας λίστας των διακριθέντων διηγημάτων εκδόθηκαν σε έναν τόμο, μαζί με κάποια ακόμα που επέλεξε η κριτική επιτροπή και αναρτήθηκαν στον ιστότοπο των εκδόσεων.²

Η Αλυσίδα Πολιτισμού Ιανός πραγματοποίησε για τρίτη χρονιά τον καθιερωμένο διαγωνισμό διηγήματος στον οποίο βραβεύτηκαν 50+9 καλύτερα διηγήματα. Αποτελεί ένα πεζογραφικό πανόραμα της ελληνικής πραγματικότητας στο πλαίσιο της πανδημίας και του εγκλεισμού. Σε αυτόν τον τόμο είναι έντονο το «κοινωνιολογικό, εθνολογικό, θρησκευτικό, πολιτικό και δημογραφικό στοιχείο των τεχνουργημάτων». Θεματολογικά, ο επαναπροσδιορισμός των αξιών, η συμπιλίωση σε ατομικό και δι-ατομικό επίπεδο, καθώς και η περιβαλλοντική επιταγή για αλλαγή της συμπεριφοράς μας προς τον πλανήτη, ακτινογραφούν μια κοινωνία σε κρίση.³

1. «Λογοτεχνικοί διαγωνισμοί εν μέσω καραντίνας», *Η Καθημερινή*, 23.4.2020, <https://bit.ly/Logotexnikoidiagonismoι>

2. <https://bit.ly/NikasBooks>

3. <https://bit.ly/Ianos59>

Οι εκδόσεις Βακχικών καταγράφουν την πανδημική πραγματικότητα του covid-19 μέσα από τις διαφορετικές οπτικές γωνίες των συγγραφέων, την ψυχική αποτύπωση αυτής της μετάβασης. Η επιλογή τους ήταν αυστηρή με «υποκειμενικά κριτήρια» όπως αναφέρει ο Αχιλλέας Σωτηρέλλος. Ο τόμος ονομάζεται *Ο ιός - 19 διηγήματα λογοτεχνικού εγκλεισμού*.⁴

Οι «Συγγραφείς του Εύμαρου γράφουν 42 κείμενα καραντίνας», πιλοφορείται η προσπάθεια των εκδόσεων Εύμαρος σε επιμέλεια του Πέτρου Κακολύρη. Στον πρόλογό του εκφράζει την ευχή «να μην ξαναγραφτεί βιβλίο με τέτοια αφορμή». Ζητούμενο αυτής της έκδοσης, όπως μας λέει ο ίδιος, ήταν η συνύπαρξη των συγγραφέων που συνδιαλεγόταν ως εκδότης, κατά την άποψη του φιλοσόφου «από το εγώ να προτιμάς το εμείς». Η ιδέα ξεκίνησε από αναρτήσεις κειμένων στο facebook, όπως έφταναν καθημερινά χωρίς αξιολόγηση. Το μήνυμα ήταν πως «οι ιδέες δεν περιορίζονται και δεν εγκλωβίζονται».⁵

Με παρόμοιο τρόπο, οι εκδόσεις Άπαρσις δημιούργησαν τα *Διηγήματα του Εγκλεισμού*, σε επιμέλεια της Κατερίνας Θανοπούλου⁶, έναν τόμο που αποτελείται από 120 κείμενα για την καραντίνα, τα οποία επίσης αναρτήθηκαν στο facebook και κράτησαν θα λέγαμε συντροφιά στους διαδικτυακούς αναγνώστες της λογοτεχνικής ομάδας Scribo ergo sum που δημιουργήθηκε για αυτόν τον σκοπό (στην οποία είχα τη χαρά να συμμετέχω προσωπικά). Στη συνέχεια όλα τα αναρτημένα κείμενα συγκεντρώθηκαν σε έναν τόμο, από τον οποίο επιλέχθηκαν τρία έργα, μεταξύ των οποίων και της γράφουσας, για τη θεατρική διασκευή μιας μαγνητοσκοπημένης παράστασης αφιερωμένη στην περίοδο της καραντίνας, υπό την σκηνοθετική επιμέλεια της Ρουμπίνης Μοσχοχωρίτη και κειμενική διασκευή της αείμνηστης Σοφίας Αδαμίδου. Η παράσταση ονομάστηκε «Εφτά Καραντινάτες Ιστορίες» και πραγματοποιήθηκε στη Βίλα Ζωγράφου, με την υποστήριξη του Ν.Π.Δ.Δ. Πολιτισμού και Αθλητισμού του Δήμου Ζωγράφου⁷.

Η λογοτεχνία ως ένα διεισδυτικό μάτι πίσω και κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων, αλλά και οι φορείς της, πρέπει να είναι ενεργοί και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των καιρών. Τα βιβλία είναι τα παράθυρά μας στον εξωτερικό και εσωτερικό κόσμο. Οι λογοτεχνικοί διαγωνισμοί ως ένα πλαίσιο δράσης για τους παλιούς και νέους δημιουργούς, κρατούν θερμή τη σχέση της λογοτεχνίας με το κοινό και σε αυτή την πρωτόγνωρη συνθήκη της πανδημικής νόσου επιτέλεσαν επάξια τον ρόλο τους.

4. <https://ekdoseis.vaxikon.gr/shop/ekdoseis/vaxikon-peza/o-ios>
5. <https://bit.ly/Evmaros>
6. <https://bit.ly/Aparsis>
7. <https://bit.ly/VillaZografou>

Η Εταιρεία Συγγραφέων έχει τον ρόλο μιας συλλογικής συνείδησης

Συνέντευξη του Γιώργου Χουλιάρη

στην Παυλίνα Μάρβιν

Θα μπορούσατε να μας πείτε δυο λόγια για την ιστορία της Εταιρείας Συγγραφέων στην Ελλάδα;

Η Εταιρεία Συγγραφέων ιδρύθηκε το 1981, με επίτιμο Πρόεδρο τον Οδυσσέα Ελύτη, συσπειρώνοντας τους περισσότερους αναγνωρισμένους ποιητές, πεζογράφους, δοκιμιογράφους, μεταφραστές, κριτικούς και άλλους ανθρώπους του λόγου που γράφουν στα ελληνικά, ενώ αντεπιδέχοντα και επίτιμα μέλη της αποτελούν διακεκριμένοι νεοελληνιστές και επιφανείς ξένοι συγγραφείς. Στα εκλιπόντα μέλη της συγκαταλέγονται η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, ο Μανόλης Αναγνωστάκης, ο Νάνος Βαλαωρίτης, ο Γιάννης Βαρβέρης, ο Γιάννης Δάλλας, η Κική Δημουλά, ο Νίκος Εγγονόπουλος, ο Ουμπέρτο Έκο, ο Μάνος Ελευθερίου, ο Παύλος Ζάννας, η Άλκη Ζέη, ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, ο Μένης Κουμανταρέας, ο Τάσος Λειβαδίτης, ο Δημήτρης Μαρωνίτης, η Ζακλίν ντε Ρομιγί, ο Μίλτος Σαχτούρης, η Διδώ Σωτηρίου, ο Σέιμους Χίνι και πολλοί άλλοι. Δεν φαίνεται να υπάρχει πολιτιστικό γεγονός μείζονος σημασίας στην Ελλάδα ή μεγάλου ελληνικού ενδιαφέροντος στο εξωτερικό, στο οποίο να μη συμμετέχουν μέλη της. Κάθε χρόνο η Εταιρεία απονέμει τέσσερα βραβεία σε αναγνωρισμένους και πρωτοεμφανιζόμενους Έλληνες ή ξένους συγγραφείς που προάγουν τα ελληνικά γράμματα. Μετά από πρόταση της Εταιρείας καθιερώθηκε διεθνώς από την UNESCO η Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης. Η Εταιρεία έχει πλούσια εκδοτική δράση, που περιλαμβάνει ετήσιο Ημερολόγιο με πρωτότυπα κείμενα μελών της. «Λογοτεχνία & Επανάσταση (1821-2021)» ήταν το θέμα του Ημερολογίου 2020 και «Λογοτεχνία & Μυστήριο», με αφορμή την Ελευσίνα, το θέμα του Ημερολογίου 2021, ενώ το Ημερολόγιο 2022 θα είναι αφιερωμένο στα εκατό χρόνια από τη Μικρασιατική καταστροφή. Πληροφορίες για τη δράση της Εταιρείας Συγγραφέων και τα μέλη της μπορούν να αναζητηθούν στον ιστότοπό της (www.authors.gr).

Ποια είναι η διαδικασία ώστε να γίνει κάποιος μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων; Πόσα είναι τα μέλη της σήμερα, τι δικαιώματα και τι υποχρεώσεις έχουν;

Με έργο αναγνωρισμένης από την κριτική λογοτεχνικής αξίας, τα υποψήφια μέλη πρέπει να προταθούν από επτά ήδη μέλη της Εταιρείας, ένα από τα οποία συντάσσει σχετική εισήγηση, και να υπερψηφιστούν με αυξημένη πλειοψηφία (55% συν μία ψήφο) από την ετήσια Γενική Συνέλευση σε μυστική ψηφοφορία. Η Εταιρεία Συγγραφέων δεν αποτελεί επαγγελματικού χαρακτήρα φορέα, στον οποίο εγγράφονται μέλη μετά από τυπική έγκριση του Διοικητικού Συμβουλίου, αλλά μη κερδοσκοπικό πολιτιστικό σωματείο, τα περίπου τριακόσια πενήντα μέλη του οποίου έχουν επιλεγεί από τους ομοτέχνους τους. Τα τακτικά μέλη έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, συμμετέχοντας στις πολλαπλές δράσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις εθνικής και διεθνούς εμβέλειας της Εταιρείας, και την υποχρέωση να στηρίζουν τον ρόλο της ως φορέα προάσπισης της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης και των ηθικών και πνευματικών δικαιωμάτων των συγγραφέων, προαγωγής και εκπροσώπησης στο εξωτερικό της ελληνικής λογοτεχνίας και γλώσσας και αλληλεγγύης προς τους συγγραφείς, ανεξαρτήτως του αν είναι μέλη της Εταιρείας ή όχι.

Πώς τοποθετείται η Εταιρεία Συγγραφέων σχετικά με την κρατική πολιτική για το βιβλίο;

Η Εταιρεία Συγγραφέων επικροτεί επιλογές προς τη σωστή κατεύθυνση και επικρίνει αστοχίες. Το ζητούμενο είναι να υπάρχει δημόσια πολιτική για το βιβλίο, καθώς εκκρεμεί η συγκρότηση φορέα που θα επικεντρώνεται στα ζητήματα αυτά. Παραδείγματος χάριν, είναι απαραίτητη η στήριξη συγγραφέων που συμμετέχουν σε εκδηλώσεις, στις οποίες προσκαλούνται από σχολεία και πολιτιστικούς φορείς στην Ελλάδα με περιορισμένα μέσα. Είναι απαραίτητη η στήριξη των μεταφράσεων έργων από τα ελληνικά σε άλλες γλώσσες και της συμμετοχής Ελλήνων συγγραφέων σε λογοτεχνικά φεστιβάλ στο εξωτερικό και άλλες διεθνείς εκδηλώσεις, όπως συμβαίνει με συγγραφείς από άλλες χώρες. Προτεραιότητα έχει η στήριξη συγγραφέων που αντιμετωπίζουν οξυμένα προβλήματα σε συνθήκες πανδημίας. Χρειάζεται να διευρυνθούν οι λεγόμενες τιμητικές συντάξεις. Προτεραιότητα έχει η υλοποίηση μέτρων εφαρμογής σε σχέση με τα πνευματικά δικαιώματα, που υστερούν στη χώρα μας. Η Εταιρεία Συγγραφέων γενικά υποστηρίζει μέτρα για τον χώρο του βιβλίου, λόγου χάριν, σε σχέση με την αναδυόμενη ψηφιακή αγορά. Υποστηρίζει τη λειτουργία ανοιχτών βιβλιοπωλείων με την τήρηση υγειονομικών μέτρων.

Θα μπορούσε το κράτος να ενισχύει με κάποιους τρόπους τις προσπάθειες της Εταιρείας Συγγραφέων;

Η Πολιτεία όχι απλώς θα μπορούσε, αλλά θα έπρεπε να στηρίζει φορείς σαν την Εταιρεία Συγγραφέων, όπως άλλωστε έκανε πριν κορυφωθεί η οικονομική κρίση.

Ως Πρόεδρος της Εταιρείας Συγγραφέων, τι αντιλαμβάνεστε πως αποτελεί προτεραιότητα σε αυτή τη χρονική συγκυρία όσον αφορά τη συγγραφική κοινότητα στη χώρα μας; Τι είναι απαραίτητο να γίνει; Ποιες οι κεντρικές διεκδικήσεις από πλευράς Εταιρείας Συγγραφέων αυτό τον καιρό;

Αναφέρθηκα ήδη σε δύο προτεραιότητες, σε σχέση με τη στήριξη και αλληλεγγύη προς συγγραφείς και σε σχέση με τα πνευματικά δικαιώματα. Ας δώσω ένα σημαντικό παράδειγμα, που αφορά στην από ετών υποχρέωση της Ελλάδας να υλοποιήσει το Δικαίωμα του Δημόσιου Δανεισμού, δηλαδή την αποζημίωση για πνευματικά δικαιώματα των συγγραφέων και συγγενικά δικαιώματα των εκδοτών (σε μια αναλογία 70 προς 30%) για βιβλία που γίνονται αντικείμενο δανεισμού από βιβλιοθήκες. Η Εταιρεία Συγγραφέων έχει τη δέσμευση του Υπουργείου Πολιτισμού, την οποία ζητά να υλοποιηθεί, ότι ένα ετήσιο κονδύλι 350 χιλ. ευρώ ως αποζημίωση για το Δικαίωμα Δημόσιου Δανεισμού θα προέλθει από τον γενικό προϋπολογισμό και όχι από τον προϋπολογισμό των δανειστικών βιβλιοθηκών. Υπάρχει τρόπος επιμερισμού σε συγγραφείς, μεταφραστές και άλλους συντελεστές του βιβλίου μέσω του Οργανισμού Συλλογικής Διαχείρισης Έργων του Λόγου (ΟΣΔΕΛ), που αποτελεί μη κερδοσκοπικό συνεταιρισμό συγγραφέων και εκδοτών.

Σε τι κατάσταση βρίσκει η πανδημία την Εταιρεία Συγγραφέων; Τι δυσκολίες αντιμετωπίζει;

Κάποιες στιγμές φάνηκαν ανυπέρβλητες οι δυσκολίες λόγω της πανδημίας, με δραστηριότητες, όπως οι λέσχες ανάγνωσης να

αναστέλλονται και με τη Γενική Συνέλευση να μετατίθεται. Υπήρξε προσαρμογή, με τα Βραβεία της Εταιρείας Συγγραφέων και εκδηλώσεις για την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης να παρουσιάζονται διαδικτυακά, ενώ θεματικές συνεργασίες μελών φιλοξενήθηκαν στον ιστότοπο. Επίσης υπάρχει ανταπόκριση από μέλη και φίλους της Εταιρείας σε εκκλήσεις για ενίσχυση, λόγω του οξύτατου οικονομικού προβλήματος που δημιούργησε η συρρίκνωση χορηγιών και η αναστολή στήριξης από τον ΟΣΔΕΛ πολιτιστικών και κοινωνικών προγραμμάτων. Η λειτουργία της Εταιρείας στηρίζεται στη δράση των μελών της και ειδικότερα των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, που εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση και υπηρετούν αμισθί, συνεπικουρούμενα από εθελοντές. Η μεγάλη δυσκολία είναι να καλυφθούν η μισθοδοσία ενός υπαλλήλου και άλλες λειτουργικές δαπάνες, για τις οποίες παλαιότερα υπήρχε δημόσια στήριξη, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες. Η χρήση των γραφείων της Εταιρείας είναι αποτέλεσμα δωρεάς στο Υπουργείο Πολιτισμού, από τη Διδώ Σωτηρίου και τον ανιψιό της Νίκο Μπελογιάννη, ιστορικού διαμερίσματος, με σκοπό να φιλοξενεί την Εταιρεία Συγγραφέων.

Πιστεύετε πως διακρίνεται από συλλογικό πνεύμα η συγγραφική κοινότητα στην Ελλάδα;

Διακρίνεται οποιαδήποτε κοινότητα στην Ελλάδα από συλλογικό πνεύμα; Θα ρωτούσα, δίνοντας αντίστοιχη απάντηση και για τους συγγραφείς. Υπάρχουν όμως δύο πλευρές. Αναδεικνύοντας τον ατομισμό των Ελλήνων, συνήθως τονίζουμε ένα έλλειμμα συλλογικότητας στη χώρα μας. Από την άλλη, αν πράγματι δεν υπήρχε συλλογικότητα, η ελληνική κοινωνία δεν θα άντεχε μια πρωτοφανή συρρίκνωση των οικονομικών μεγεθών την περίοδο της κρίσης, που μόνο σε καταστροφές από πόλεμο αντιστοιχεί.

Υπάρχουν προθέσεις και προϋποθέσεις για συλλογικά εγχειρήματα και διεκδικήσεις;

Η Εταιρεία Συγγραφέων και η σύμπραξη εκδοτικών σωματείων προωθούν κοινές διεκδικήσεις, υπέρ των συντελεστών του χώρου του βιβλίου, προς το Υπουργείο Πολιτισμού, τον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας και άλλους αρμόδιους φορείς. Η Εταιρεία Συγγραφέων ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των φορέων σε συλλογικές διεκδικήσεις.

Άλλες ομάδες καλλιτεχνών, όπως οι ηθοποιοί, οι χορευτές, οι μουσικοί, έχουν πολύ εντονότερη συνδικαλιστική δράση συγκριτικά με τους συγγραφείς. Πώς πιστεύετε ότι εξηγείται αυτό το φαινόμενο;

Η εξήγηση είναι ότι –με τον ίδιο τρόπο που διαφέρει η γεύση ενός φρούτου από τη γεύση μιας ποικιλίας φρούτων– διαφέρουν, όταν συγκρίνονται, ομάδες με κοινή απόκλιση από έναν θεσμικού χαρακτήρα φορέα, όπως η Εταιρεία Συγγραφέων, που συγκεντρώνει δημιουργούς από το σύνολο του δημοκρατικού τόξου, δηλαδή με επιμέρους απόψεις που μπορεί να μη συμπίπτουν. Ταυτόχρονα, συγγραφείς, πολλοί από τους οποίους είναι μέλη της Εταιρείας, τοποθετούνται με κείμενά τους ή ως μόνιμοι αρθρογράφοι εφημερίδων και άλλων εκδοτικών

πρωτοβουλιών. Η Εταιρεία Συγγραφέων συμπληρωματικά και εξ ανάγκης, λόγω απουσίας κάποιου «συγγραφικού επιμελητηρίου», αναπτύσσει συνδικαλιστικού χαρακτήρα δράση ως πνευματικό σωματείο. Το κατά πόσον και με ποιους τρόπους οι συγγραφείς ασχολούνται με τα κοινά είναι ένα διαρκές ερώτημα, με διαφορετικές απαντήσεις κάθε φορά, από την κηδεία του Παλαμά ή του Σεφέρη έως τις ημέρες μας.

Έχουν σχεδιαστεί κάποιες ενέργειες για το προσεχές διάστημα, και αν ναι, ποιες είναι αυτές;

Αναφέρθηκε ήδη στη διεκδίκηση άμεσης υλοποίησης του Δικαιώματος Δημόσιου Δανεισμού, που όχι μόνον αποτελεί νομική υποχρέωση της χώρας, αλλά μπορεί να προσφέρει και κάποια πρακτική ανακούφιση στους δικαιούχους. Προχωρούν επίσης άλλες πρωτοβουλίες σχετικά με ζητήματα συμμετοχής συγγραφέων και ανάδειξης του ρόλου τους.

Συνεργάζεται η Εταιρεία Συγγραφέων με άλλες αντίστοιχες ανά τον κόσμο, και αν ναι, σε ποιο επίπεδο;

Με την εξωστρέφεια που θέλει να τη χαρακτηρίζει, η Εταιρεία Συγγραφέων είναι μέλος του Συμβουλίου Ευρωπαίων Συγγραφέων, στο προεδρείο του οποίου παλαιότερα έχει εκπροσωπηθεί, ενώ συμμετέχει σε διεθνείς πρωτοβουλίες υπεράσπισης της ελευθερίας της έκφρασης και υποστήριξης της θέσης των συγγραφέων. Στο Συμβούλιο Ευρωπαίων Συγγραφέων μετέχουν περισσότερες από τριάντα ενώσεις, που εκπροσωπούν 120.000 συγγραφείς και μεταφραστές από 22 ευρωπαϊκές χώρες.

Ποιο φαντάζεστε πως θα μπορούσε να ήταν το μέλλον της Εταιρείας Συγγραφέων στη χώρα μας μέσα στην επόμενη δεκαετία; Ποιο είναι το όραμα της αυτή τη στιγμή;

Η Εταιρεία οφείλει να υπηρετεί συγγραφείς και αναγνώστες και τον χώρο του βιβλίου συνολικά. Έχει τον ρόλο μιας συλλογικής συνείδησης, που υπερασπίζεται την ελευθερία του λόγου, τα πνευματικά δικαιώματα και την εξωστρέφεια της δημιουργίας, αναδεικνύοντας νεότερους συγγραφείς. Με την ολοκλήρωση της δεύτερης θητείας μου ως Πρόεδρου της Εταιρείας Συγγραφέων, μετά την αποχώρησή μου θα έχω ξεπεράσει δέκα χρόνια στο Δ.Σ. Επομένως, χρειάζεται να στηρίξουμε όσους μας διαδεχθούν.

Ο Γιώργος Χουλιάρας (*Εικονομαχικά*, 1972, *Δρόμοι της μελάνης*, 2005, *Λεξικό αναμνήσεων*, 2013) είναι ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος και μεταφραστής. Το 2014 τιμήθηκε με το Βραβείο Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών. Μεταφράσεις ποιημάτων του έχουν δημοσιευθεί σε κορυφαία περιοδικά και ανθολογίες στα αγγλικά και σε άλλες γλώσσες: αραβικά, βουλγαρικά, γαλλικά, γερμανικά, ιαπωνικά, ιταλικά, κροατικά, λιθουανικά, ουκρανικά, ρουμανικά, σουηδικά, τουρκικά κ.ά. Έχει δημοσιεύσει στα

ελληνικά και τα αγγλικά, σε εφημερίδες, περιοδικά και συλλογικούς τόμους, μεγάλο αριθμό δοκιμίων και άρθρων για θέματα λογοτεχνίας, ιστορίας του πολιτισμού και διεθνών σχέσεων. Υπήρξε συνιδρυτής των περιοδικών *Τραμ* και *Χάρτης* και επιμελητής αγγλόγλωσσων επιστημονικών και λογοτεχνικών εκδόσεων, όπως το *Journal of the Hellenic Diaspora*. Τελειώνοντας το γυμνάσιο στη Θεσσαλονίκη, όπου γεννήθηκε (1951), αναχώρησε με υποτροφία για σπουδές στο Όρεγκον (Reed College) και ακολούθησαν μεταπτυχιακές σπουδές στη Νέα Υόρκη (Graduate Faculty, New School for Social Research), ενώ επίσης εργάστηκε στη Βοστώνη, την Οπάβα και την Ουάσιγκτον, πριν επιστρέψει από το Δουβλίνο στην Αθήνα. Έχει εργαστεί ως πανεπιστημιακός λέκτορας στις ΗΠΑ, ανταποκριτής, Σύμβουλος Επικοινωνίας ελληνικών διπλωματικών αποστολών και σύμβουλος διεθνών πολιτιστικών φορέων. Έχει διοργανώσει μεγάλο αριθμό διεθνούς εμβέλειας επιστημονικών συμποσίων και πολιτιστικών εκδηλώσεων (λογοτεχνικές συναντήσεις, φεστιβάλ κινηματογράφου, εκθέσεις φωτογραφίας κ.ά.). Στον Καναδά ανακηρύχθηκε πρώτο Επίτιμο Μέλος του Συμβουλίου του Διεθνούς Φεστιβάλ Συγγραφέων στην Οπάβα. Ήταν ο τρίτος συγγραφέας από την Ελλάδα, μετά τον Οδυσσέα Ελύτη και τον Γιώργο Σαββίδη, που έγινε μέλος της Επιτροπής Απονομής του αμερικανικού Διεθνούς Βραβείου για τη Λογοτεχνία Neustadt. Διετέλεσε δύο φορές πρόεδρος της Κριτικής Επιτροπής για το Βραβείο Λογοτεχνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για νέους πεζογράφους. Έχει εκλεγεί δύο φορές Πρόεδρος της Εταιρείας Συγγραφέων και στο Δ.Σ. άλλων φορέων, όπως η Ένωση Νεοελληνιστών Βορείου Αμερικής (Modern Greek Studies Association).

Διεκδικώντας το παρόν και το μέλλον της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό

Συνέντευξη με την Ντίνα Σαρακηνού για το νεοσύστατο σωματείο PEN GREECE

στην Παιλίνα Μάρβιν

1. Πώς προέκυψε η ιδέα για την ίδρυση του PEN GREECE;

Πριν από 2 χρόνια, την Παρασκευή 8 Μαρτίου 2019, στο Σεράφειο του Δήμου Αθηναίων, το Literature.gr, σε συνεργασία με την Παγκόσμια Πρωτεύουσα Βιβλίου του Δήμου Αθηναίων, διοργάνωσε την ημερίδα: «Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό», με τη συμμετοχή 25 μεταφραστών και Ελληνιστών από 22 χώρες από όλο τον κόσμο. Τα αποτελέσματα της ημερίδας κατέδειξαν την ανυπαρξία μιας συγκεκριμένης στρατηγικής για την προώθηση της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό και παρουσιάστηκαν σε ειδική εκδήλωση που φιλοξενήθηκε από τη 16η Διεθνή Έκθεση Βιβλίου Θεσσαλονίκης.

Στη συνέχεια, προσπαθώντας να μην εγκαταλείψουμε το εγχείρημα, προχωρήσαμε σε μια χαρτογράφηση των απαραίτητων προϋποθέσεων για τη συντεταγμένη προώθηση της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό. Διαπιστώθηκε, λοιπόν, το γεγονός, ότι δεν υπάρχει στη χώρα μας επίσημο παράρτημα της παγκόσμιας ένωσης συγγραφέων PEN International. Η ομάδα που δημιουργήθηκε και έλαβε την πρωτοβουλία για τη σύσταση του ελληνικού παραρτήματος του PEN αποτελείται από τους: Χρήστο Οικονόμου, Εριφύλη Μαρωνίτη, Ντίνα Σαρακηνού, Δημήτρη Σωτάκη, Τέσου Μπάιλα, Πανίνα Καρύδη και Λίνα Πανταλέων, οι οποίοι προς το παρόν διατελούν μέλη της προσωρινής Διοίκησης του PEN GREECE.

Την πρωτοβουλία αγκάλιασαν συνολικά 42 πεζογράφοι, ποιητές, εκδότες και άτομα που απασχολούνται στο χώρο του βιβλίου στην Ελλάδα, γενικότερα.

2. Θα θέλαμε να μάθουμε λίγα πράγματα για την ιστορία του PEN από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, τους καταστατικούς του στόχους, και την δράση του στο σήμερα. Τι έχει κατορθώσει το PEN από τον πρώτο καιρό λειτουργίας του μέχρι πρόσφατα;

Η Βρετανή ποιήτρια Catherine Amy Dawson Scott, το 1921, ίδρυσε το PEN ως έναν χώρο συνάντησης για να ενώσει τους συγγραφείς μετά τον καταστροφικό Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην αρχή, δεν ήταν τίποτα περισσότερο από κάποιες συναντήσεις και προσκλήσεις για δείπνο, παρέχοντας τον χώρο ουσιαστικά στους συγγραφείς για να μπορούν να μοιράζονται ιδέες και να κοινωνικοποιούνται. Έτσι δημιουργήθηκαν οι λέσχες PEN και αναπτύχθηκαν και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, ώστε οι συγγραφείς στα ταξίδια τους να έχουν ένα μέρος για να συναντήσουν φίλους και συναδέλφους. Σε αυτά τα δείπνα της Catherine Amy Dawson Scott, προσκεκλημένος υπήρξε και ο πρώτος πρόεδρος του PEN, ο John Galsworthy, ο οποίος μίλησε για τις δυνατότητες μιας διεθνούς ένωσης – ενός «Συνδέσμου Εθνών για Άνδρες και Γυναίκες των Γραμμάτων».

Η οργάνωση ξεκίνησε στο Λονδίνο το 1921. Το όνομα PEN σχεδιάστηκε ως αρκτικόλεξο: «Poets, Essayists, Novelists», αργότερα επεκτάθηκε σε «Poets, Playwrights, Editors, Essayists, Novelists», αλλά μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς αναπτύχθηκε με διάφορα κέντρα ανά τον κόσμο, η PEN έγινε γνωστή ως PEN International. Επιπλέον με την πάροδο του χρόνου, οι συμμετοχές στο PEN επεκτάθηκαν για να συμπεριλάβουν ένα διαφορετικό εύρος ατόμων που ασχολούνται με τη λογοτεχνία και την ελευθερία της έκφρασης και οι προαναφερθείσες κατηγορίες δεν καθορίζουν πλέον αποκλειστικά ποιος θα μπορεί να συμμετάσχει.

Σήμερα, το PEN περιλαμβάνει ως μέλη του αναγνώστες, πεζογράφους, ποιητές, θεατρικούς συγγραφείς, συγγραφείς βιβλίων

Literature knows no frontiers and must remain a common currency among people in spite of political or international upheavals.

The PEN Charter

Διεκδικώντας το παρόν και το μέλλον της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό

παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας, θεωρητικούς και κριτικούς λογοτεχνίας, σεναριογράφους, δοκιμιογράφους, ιστοριογράφους, δημοσιογράφους, μεταφραστές, επιμελητές κειμένων, εκδότες, μπλόγκερ, εικονογράφους, δημιουργούς κόμικς και graphic novels, εκδότες και άλλους συντελεστές έντυπων ή ηλεκτρονικών περιοδικών – και, γενικότερα, οποιονδήποτε έχει επαγγελματική ή οργανική σχέση με τον χώρο του βιβλίου και της γραπτής επικοινωνίας.

Μέχρι το 1931, το PEN απαριθμούσε 25 κέντρα στην Ευρώπη, στη Νότια Αμερική και στην Κίνα. Πριν από το ξέσπασμα του πολέμου το 1939, τα κέντρα-μέλη του PEN περιλάμβαναν την Αργεντινή, την Αυστραλία, τη Βολιβία, τη Βραζιλία, τον Καναδά, τη Χιλή, την Κολομβία, την Αίγυπτο, την Ινδία, το Ιράκ, την Ιαπωνία, το Μεξικό, τη Νέα Ζηλανδία, την Παλαιστίνη, την Ουρουγουάη, τις ΗΠΑ και άλλα, καθώς και χώρες της Σκανδιναβίας και της Ανατολικής Ευρώπης. Σήμερα το PEN είναι ένας από τους πρώτους μη κυβερνητικούς οργανισμούς στον κόσμο και μεταξύ των πρώτων διεθνών οργανισμών που υποστηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και περιλαμβάνει 146 Εθνικά Κέντρα.

Το PEN ήταν και είναι η πρώτη παγκόσμια ένωση συγγραφέων και ο πρώτος οργανισμός που επεσήμανε ότι η ελευθερία της έκφρασης και της λογοτεχνίας είναι αδιαχώριστες – μια αρχή που συνεχίζει να υπερασπίζεται έως σήμερα και η οποία εκφράζεται στον Χάρτη Αρχών του PEN (PEN Charter) και με τον οποίο συμφωνούν όλα τα μέλη του PEN παγκοσμίως. Ο Χάρτης Αρχών του PEN, δημιουργήθηκε το 1926 και υπογράφηκε στο Διεθνές Συνέδριο του PEN το 1948 στην Κοπεγχάγη. Σε αυτόν αναγράφονται και οι καταστατικοί στόχοι του PEN οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι:

1. Η λογοτεχνία δε γνωρίζει σύνορα και πρέπει να παραμείνει «κοινό νόμισμα» μεταξύ των ανθρώπων παρά τις πολιτικές ή διεθνείς αναταραχές.
2. Σε όλες τις περιστάσεις, και ιδιαίτερα σε καιρό πολέμου, τα έργα τέχνης, η κληρονομιά της ανθρωπότητας γενικότερα, πρέπει να παραμείνει άθικτη, ανεπηρέαστη από εθνικά ή πολιτικά πάθη.
3. Τα μέλη του PEN θα πρέπει, ανά πάσα στιγμή, να χρησιμοποιούν την επιρροή τους για την κατανόηση και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ εθνών και ανθρώπων. Δεσμεύονται να κάνουν ότι είναι δυνατόν για να υπερασπιστούν το ιδεώδες μιας ανθρωπότητας που ζει με ειρήνη και ισότητα στον κόσμο.
4. Το PEN αντιπροσωπεύει την αρχή της απρόσκοπτης μετάδοσης της σκέψης σε κάθε έθνος και μεταξύ όλων των εθνών και τα μέλη δεσμεύονται να αντιταχθούν σε οποιαδήποτε μορφή καταστολής της ελευθερίας της έκφρασης στη χώρα και στην κοινότητα στην οποία ανήκουν, καθώς και σε ολόκληρο τον κόσμο, οπουδήποτε κρίνεται απαραίτητο. Το PEN τάσσεται υπέρ του ελεύθερου τύπου και αντιτίθεται στην αυθαίρετη λογοκρισία σε καιρό ειρήνης. Πιστεύει ότι η αναγκαία πρόοδος του κόσμου προς μια πιο οργανωμένη πολιτική και οικονομική τάξη καθιστά επιτακτική την ελεύθερη κριτική των κυβερνήσεων, των διοικήσεων και των θεσμών. Και καθώς η ελευθερία συνεπάγεται εθελοντική αυτοσυγκράτηση, τα μέλη δεσμεύονται να αντιτάσσονται σε κακόβουλα, ψευδή δημοσιεύματα του ελεύθερου τύπου, στην σκόπιμη ψευδή διαστρέβλωση των γεγονότων για πολιτικούς και προσωπικούς σκοπούς.

Το PEN, πλέον εδώ και 100 χρόνια λειτουργίας, έχει αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις για τη λογοτεχνία και την ελευθερία της έκφρασης, ξεκινώντας αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στη συνέχεια καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και της πτώσης της Σοβιετικής Ένωσης και στο σημερινό κλίμα παγκοσμίωσης. Έχει ανταποκριθεί σε δραματικές στιγμές της σύγχρονης ιστορίας, και στους ακτιβιστές και υποστηρικτές του PEN συμπεριλαμβάνονται οι πιο διάσημοι διανοούμενοι κάθε εποχής, καθώς και αμέτρητα και αφοσιωμένα παγκόσμια μέλη που αγωνίζονται για να διασφαλίσουν ότι το δικαίωμα γραφής, ομιλίας, ανάγνωσης και δημοσίευσης είναι αναφαίρετο δικαίωμα και παραμένει ελεύθερο.

Το PEN από το πρώτο καιρό λειτουργίας του, εκτός από το άμεσο επίτευγμα της παγκόσμιας διασύνδεσης των μελών του και της συνεύρεσης διαφορετικών λογοτεχνικών πολιτισμών, ξεκίνησε τις δράσεις του από το 1932.

Ακολουθούν ορισμένες από τις δράσεις του PEN:

- Το 1932, στο Συνέδριο της Βουδαπέστης, ψηφίστηκε και στάλθηκε έφεση σε όλες τις κυβερνήσεις σχετικά με θρησκευτικούς και πολιτικούς κρατουμένους.
- Ο Βρετανός μυθιστοριογράφος H. G. Wells, (πρόεδρος του PEN το 1933) ηγήθηκε μιας εκστρατείας κατά της καύσης βιβλίων από τους Ναζί στη Γερμανία.
- Η πρώτη επιτυχία του PEN ήταν η απελευθέρωση του Άρθουρ Κάιςτλερ (τότε δημοσιογράφου), ο οποίος είχε φυλακιστεί στη φασιστική Ισπανία και καταδικάστηκε σε θάνατο. Αντιθέτως, ο Φεδερίκο Γκαρθία Λόρκα, εκτελέστηκε λίγο μετά τη σύλληψή του· το PEN δεν είχε λάβει γνώση εγκαίρως.
- Το 1967, υπό την προεδρία του Αμερικανού θεατρικού συγγραφέα Άρθουρ Μίλλερ, το PEN προσέφυγε κατά της κυβέρνησης της Νιγηρίας για τον θεατρικό συγγραφέα, του οποίου το όνομα δεν ήταν τότε ευρέως γνωστό εκτός της χώρας του, τον Ουόλε Σογίνκα για τον οποίο είχε παρθεί απόφαση για άμεση εκτέλεση από τον αρχηγό του κράτους της Νιγηρίας, τον στρατηγό Yakubu Gowon, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Ένας επιχειρηματίας έστειλε την επιστολή του Άρθουρ Μίλλερ (πρόεδρο τότε του PEN) στον Yakubu Gowon, ο οποίος σημείωσε το όνομα του συγγραφέα και ρώτησε αν ήταν ο ίδιος άνδρας που είχε παντρευτεί τη Μέρilin Μονρόε (ο Άρθουρ Μίλλερ την είχε παντρευτεί το 1956). Όταν διαβεβαιώθηκε ότι ναι, ήταν ο ίδιος, και ζητούσε την απελευθέρωση του Ουόλε Σογίνκα, ο Yakubu Gowon τον απελευθέρωσε - ο οποίος στη συνέχεια έφυγε από τη χώρα και, φυσικά, έγινε ένας από τους πιο διακεκριμένους ποιητές του κόσμου, κερδίζοντας το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας 1986.
- Επίσης ο Άρθουρ Μίλλερ το 1970 είχε πρωτοστατήσει στη διεθνή καμπάνια απελευθέρωσης του δικού μας μεγάλου συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη, ο οποίος είχε φυλακιστεί επί των ημερών της χούντας.
- Το 1989 ο Σαλμάν Ρούσντι (νικητής του Βραβείου Booker) και πρώην πρόεδρος του PEN AMERICA αναγκάστηκε να κρυφτεί αφού ο Αγιατολάχ Χομεινί του Ιράν εξέδωσε θρησκευτικό διάταγμα ("fatwa") και ζήτησε τον θάνατο του συγγραφέα επειδή,

υποτίθεται, ότι είχε προσβάλει το Ισλάμ με το μυθιστόρημά του. Το PEN έπαιξε βασικό ρόλο στην παγκόσμια εκστρατεία υπέρ του συγγραφέα.

Στις ιστορικές στιγμές του PEN συμπεριλαμβάνεται το ψήφισμα που εισήγαγε το PEN America το 1949, με το οποίο το PEN απέκτησε συμβουλευτικό καθεστώς στα Ηνωμένα Έθνη ως «εκπρόσωπος των συγγραφέων του κόσμου» και επίσης η ίδρυση της Επιτροπής του PEN για τους συγγραφείς στη Φυλακή [Writers in Prison Committee (WiPC)], η οποία δημιουργήθηκε τον Απρίλιο του 1960.

Έως το τέλος της χιλιετίας, ο αντίκτυπος του PEN είχε γίνει ήδη αισθητός στο κόσμο. Σήμερα, τα Εθνικά κέντρα του PEN ασχολούνται με θέματα όπως η ελευθερία της έκφρασης, η μετάφραση λογοτεχνικών έργων, προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες συγγραφείς, η λογοκρισία, η δίωξη και η φυλάκιση συγγραφέων.

3. Τι ανάγκες καλείται να καλύψει το PEN GREECE σε αυτή τη χρονική συγκυρία στη χώρα μας; Πώς θα δικτυωθεί η Ελλάδα με τον υπόλοιπο κόσμο του PEN και σε τι βάθος χρόνου θα καταστεί αυτό δυνατό;

Αναφορικά με τη λογοτεχνία, το PEN GREECE θα ενισχύσει τη δικτύωση των δημιουργών ανά των εθνικών κέντρων του ανά τον κόσμο, κάτι που ως δυνατότητα δεν υπήρχε έως τώρα.

Τα μέλη του PEN GREECE θα ενημερώνονται για μεταφραστικά προγράμματα, λογοτεχνικά φεστιβάλ, βραβεία και συλλογικές δράσεις. Πετυχαίνοντας αυτή την 'ορατότητα' θα αναδειχθεί η σύγχρονη ελληνική εκδοτική παραγωγή και θα ξεφύγουμε από το αφήγημα του Zorba the Greek. Είναι απογοητευτικό ότι στο εξωτερικό μας γνωρίζουν για την αρχαία ελληνική γραμματεία και, όσον αφορά τη νεότερη και σύγχρονη παραγωγή, διαβάζουν μόνο τους δύο ποιητές μας που έχουν βραβευτεί με Νόμπελ, τον Σεφέρη και τον Ελύτη. Εκτιμούν σαφώς και τον Καβάφη αλλά από τους πεζογράφους μας ουσιαστικά μόνο τον Καζαντζάκη. Το PEN GREECE θα συμβάλλει στην αλλαγή αυτής της παγιωμένης αντίληψης, δημιουργώντας δεσμούς με εθνικά κέντρα PEN ανά τον κόσμο προωθώντας το μεταφραστικό έργο.

Αναφορικά με την ελευθερία της έκφρασης, όπως κάθε αρχή που δεν επισημαίνεται διαρκώς, εν τέλει απαξιώνεται, το PEN Greece έχει στόχο να συμβάλλει με εκστρατείες ενημέρωσης και υπενθύμισης της ελευθερίας της έκφρασης. Ενδεχομένως να αγγίξει θέματα όπως η σχέση των ορίων μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της πολιτικής ορθότητας και επιπροσθέτως

θα υποστηρίξει κοινότητες LGBTQI οι οποίες αγωνίζονται για τα δικαιώματά τους σε σχέση με την έκφραση και την ταυτότητά τους.

Τιμώντας τα μαθήματα που έχουμε πάρει από την πρόσφατη ιστορία μας, το PEN Greece θα ασχοληθεί με θέματα ισότητας και τη θέση των λόγιων γυναικών και μη στην κοινωνία, θα μας «φρεσκάρει» τη μνήμη για τα απαγορευμένα βιβλία και τη λογοκρισία κατά τη διάρκεια των δικτατοριών τα χρόνια μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για άλλες χώρες της Ευρώπης, καθώς και θα προσπαθήσει να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη σε σχέση με συγγραφείς που βρίσκονται στην φυλακή για τις απόψεις τους σε όλο τον κόσμο.

Το χρονικό πλαίσιο υλοποίησης της δικτύωσης είναι δύσκολο να εκτιμηθεί στην περίοδο της πανδημίας που διατρέχουμε στην παρούσα συγκυρία.

4. Τι διαδικασία απαιτήθηκε για να ιδρυθεί το παράρτημα της PEN στην Ελλάδα; Τι έπεται;

Για να επιτευχθεί η ίδρυση του PEN GREECE, τον τελευταίο ενάμισι χρόνο η ομάδα της προσωρινής Διοίκησης χρειάστηκε να συνεργαστεί στενά με τα στελέχη του PEN International και να διοργανώσει δύο συναντήσεις για τον κόσμο του βιβλίου, με σκοπό την παρουσίαση του διεθνούς δικτύου, των αξιών που το διέπουν και τις δυνατότητες που ανοίγονται στους Έλληνες δημιουργούς ως μέλη του PEN Greece.

Επιπροσθέτως, κατατέθηκαν στο PEN International τα βιογραφικά και τα στοιχεία επικοινωνίας όλων των ιδρυτών οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι: Κώστας Ακρίβος, Φιόνα Ανδρικοπούλου, Ευγενία Βασιλακάκη, Θεόδωρος Γρηγοριάδης, Στέφανος Δάνδολος, Σάρα Θηλυκού, Μιχάλης Καλαμαράς, Πανίνα Καρύδη, Αργύρης Καστανιώτης, Ζέφη Κόλια, Παναγιώτης Κολέλης, Ηλίας Μαγκλίνης, Κατερίνα Μαλακατέ, Δημήτρης Μανούκας, Παυλίνα Μάρβιν, Εριφύλη Μαρωνίτη, Ανδρέας Μήτσου, Αμάντα Μιχαλοπούλου, Τέσου Μπάιλα, Χρήστος Οικονόμου, Λίνα Πανταλέων, Ελένη Παπαγεωργίου, Κάλλια Παπαδάκη, Ελισάβετ Παπαδοπούλου, Βασίλης Παπαθεοδώρου, Τατιάνα Παπαμαθαίου, Μανώλης Πιμπλής, Νέστορας Πουλάκος, Άννα Ρούτση, Ντίνα Σαρακηνού, Δανάη Σιώζιου, Αλέξης Σταμάτης, Κώστας Στοφόρος, Δημήτρης Σωτάκης, Κλαίτη Σωτηριάδου, Έρση Σωτηροπούλου, Φωτεινή Τσαλίκoglou, Μάκης Τσίτας, Κατερίνα Φράγκου, Θανάσης Χειμωνάς, Γιώργος Χουλιάρας, Χρήστος Χρυσόπουλος, τα πρακτικά όλων των συναντήσεων και στοιχεία για τη λογοτεχνία και την ελευθερία της έκφρασης στην Ελλάδα, καθώς και το καταστατικό του σωματείου PEN GREECE για την επίσημη έγκριση.

Στο τελευταίο συνέδριο του PEN International που έλαβε χώρα μεταξύ 2 και 6 Νοεμβρίου 2020 με θέμα: Freedom of Expression in the Time of Pandemic, εγκρίθηκε ομόφωνα η ίδρυση του ελληνικού παραρτήματος PEN GREECE.

Η προσωρινή διοίκηση του PEN έχει στόχο την ομαλή σύσταση του σωματείου, την εκστρατεία ενημέρωσης των αρχών και των αξιών του PEN, τη δημιουργία ενός διαλόγου μεταξύ των μελών για ζητήματα που πρέπει να εστιάσει το PEN GREECE τους επόμενους μήνες αναφορικά με τη λογοτεχνία και την ελευθερία της έκφρασης και να διεξάγει ομαλά τις πρώτες επίσημες εκλογές κατά τις οποίες θα συσταθεί το νέο Δ. Σ. και θα γίνει ο καταμερισμός των αρμοδιοτήτων στα μέλη του.

5. Πόσοι συγγραφείς συμμετέχουν; Τι επιδιώκουν μέσα από τη συμμετοχή τους; Ποιος αριθμός θα ήταν ικανοποιητικός;

Εκτός από τους 42 ιδρυτές, η προσωρινή Διοίκηση έχει κινητοποιηθεί για την προβολή των αρχών και των στόχων του PEN GREECE από τα μέσα ενημέρωσης και το ενδιαφέρον αυξάνεται συνεχώς με αιτήσεις νέων μελών.

Πιστεύω ότι το ενδιαφέρον των μελών του PEN GREECE προσανατολίζεται στις δυνατότητες αυτού του παγκόσμιου δικτύου για την επικοινωνία του έργου τους αλλά και την ευαισθησία στις αρχές του PEN για την ελευθερία της έκφρασης στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως. Θεωρώ ότι είναι σημαντικό για έναν συγγραφέα, να ενημερώνεται για τις δράσεις του PEN, να έρχεται σε επαφή με ξένους ομότεχνούς του, να εμπλουτίζει με βιώματα τον τρόπο σκέψης του τον οποίο θα καταθέσει σε λέξεις κάποια στιγμή. Οι άνθρωποι των γραμμάτων στην Ελλάδα πλέον γνωρίζουν ότι υπάρχει η δυνατότητα να γίνουν μέλη ενός παγκόσμιου ιστορικού φορέα που στελεχώνεται από διακεκριμένους λογοτέχνες, και ανθρώπους του βιβλίου και αυτό λειτουργεί ελκυστικά και για τον ενωτικό του προσανατολισμό.

Ξεκάθαρα λοιπόν, οι στόχοι του PEN GREECE υπήρξαν σαφείς εξ αρχής και επιγραμματικά είναι οι ακόλουθοι: η προσπάθεια ενίσχυσης της εξωστρέφειας της ελληνικής λογοτεχνίας, η δημιουργία διαύλων επικοινωνίας ανάμεσα στους Έλληνες δημιουργούς με ανθρώπους από άλλα λογοτεχνικά περιβάλλοντα, η συμβολή στη διάδοση της φιλαναγνωσίας σε εθνικό επίπεδο, η ανάληψη δράσεων και η στήριξη πρωτοβουλιών που αποσκοπούν πάντοτε στη διατήρηση και στη διαφύλαξη του δικαίωματος στην ελευθερία της έκφρασης και της διακίνησης των ιδεών.

Όπως κάθε σωματείο, έτσι και το PEN GREECE, γίνεται ισχυρότερο αυξάνοντας τον αριθμό των μελών του τόσο για τις δράσεις που προγραμματίζει όσο και στη διασφάλιση ενός πλουραλισμού απόψεων για τις εσωτερικές του διαδικασίες και τις προγραμματικές αποφάσεις.

6. Ποιο είναι το όραμα του προσωρινού Διοικητικού Συμβουλίου; Με ποιους τρόπους προσφέρεις και σκοπεύεις να προσφέρεις εσύ προσωπικά στο Σωματείο PEN Ελλάδας;

Το όραμα της προσωρινής Διοίκησης είναι να χαράξει μια στρατηγική κατεύθυνσης, έπειτα από συνεννόηση με τα μέλη, αναφορικά με ζητήματα που προκύπτουν σύμφωνα με τους καταστατικούς του στόχους. Προς τα παρόν δεν έχουν ακόμα τεθεί συγκεκριμένες θεματικές στοχεύσεις. Φιλοδοξούμε στο άμεσο μέλλον.

Προσωπικά, είναι τιμή μου που εργάστηκα για την ίδρυση του PEN GREECE, ως μέλος της ιδρυτικής ομάδας και της προσωρινής διοίκησης. Οραματίζομαι έναν ενεργό οργανισμό, ο οποίος θα συμβάλλει ουσιαστικά στην προώθηση της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό και θα βρίσκομαι στη διάθεση της εκάστοτε διοίκησης ανεξαρτήτως εκλογής μου.

7. Θα συμπράξει το PEN GREECE με την Εταιρεία Συγγραφέων ή με άλλους φορείς για το βιβλίο και τον πολιτισμό, και αν ναι, με ποιους τρόπους;

Το PEN είναι ανοιχτό και καλωσορίζει συμπράξεις και ενδεχομένως κοινές δράσεις με όλα τα σωματεία που εκπροσωπούν συγγραφείς, δημιουργούς και τον κόσμο του βιβλίου εν γένει.

Όχι μόνο με την Εταιρεία Συγγραφέων, αλλά και με την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών, την Εταιρεία Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης, την Ένωση Λογοτεχνών Β. Ελλάδος, τον Κύκλο Ποιητών, τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου – Ελληνικό τμήμα IBBY, τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, την Εταιρεία Ελλήνων Μεταφραστών Λογοτεχνίας, την Πανελλήνια Ένωση Μεταφραστών, την Πανελλήνια Ένωση Επαγγελματιών Μεταφραστών Πτυχιούχων Ιονίου Πανεπιστημίου, τον Ένωση Ελληνικού Βιβλίου (ΕΝΕΛΒΙ), τον Σύλλογο Εκδοτών Βιβλίου (ΣΕΒΑ), των Σύλλογο Εκδοτών Επιστημονικών Βιβλίων (ΣΕΕΒΙ), τον Σύνδεσμο Εκδοτών Βιβλίου (ΣΕΚΒ).

Πιστεύω ότι οι στοχεύσεις του PEN GREECE συγκλίνουν με εκείνες των άλλων σωματείων και είμαι σίγουρη ότι στο μέλλον θα συναντηθούμε σε κοινές δράσεις, πρωταρχικώς φιλιαναγνωσίας.

Ασφαλώς, ως επί το πλείστον, όπως προανέφερα, θα δημιουργήσει δεσμούς με εθνικά κέντρα PEN ανά τον κόσμο προωθώντας το μεταφραστικό έργο.

8. Ποια είναι τα βασικότερα προβλήματα που ένα τέτοιο σωματείο θα μπορούσε να αντιμετωπίσει στην Ελλάδα; Πόσο πρόσφορο είναι το έδαφος στη χώρα μας για την δραστηριότητα που προτείνει το PEN; Τι στάση θα κρατήσει όσον αφορά την απαραίτητη κρατική πολιτική για το βιβλίο;

Το βασικότερο ζήτημα είναι η εύρεση οικονομικών πόρων. Εκτός από τις συνδρομές των μελών του, μέρος των οποίων δεσμεύεται το PEN GREECE να αποδίδει στο PEN International, θα αναζητηθούν πόροι χρηματοδότησης από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς.

Διάβασα την πρόσφατη συνέντευξη του Υφυπουργού Σύγχρονου Πολιτισμού, Νικόλα Γατρομανωλάκη, στη δημοσιογράφο Λαμπρινή Κουζέλη, στην εφημερίδα *Το Βήμα της Κυριακής*, 25 Απριλίου 2021, όπου δήλωσε ότι «Βασικός πυλώνας μας η εξωστρέφεια του βιβλίου». Εξαιρετικά σημαντική η ενεργοποίηση της πλατφόρμας GreekLit, με την υποχρέωση του εκδοτικού οίκου και να καταθέσει πλάνο προώθησης του βιβλίου στη χώρα του. Σε κάθε περίπτωση, το PEN GREECE θα στηρίξει την εκάστοτε κρατική πολιτική εφόσον ταυτίζεται με τους καταστατικούς σκοπούς του.

Η Ντίνα Σαρακηνού γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Βιοχημεία και Βιοπληροφορική στη Μεγάλη Βρετανία. Το 2003 επέστρεψε στην Ελλάδα όπου και εργάστηκε ως στέλεχος πολυεθνικών εταιρειών. Από το 2011 είναι σύμβουλος επιχειρηματικής στρατηγικής σε καινοτόμες επιχειρήσεις και startups. Έχει εμπειρία σε αγορές B2B, B2C, internet, Social Media, Advertising. Υποστηρίζει επιχειρήσεις να ξεκινήσουν, να μεγαλώσουν, να επεκταθούν και να χρηματοδοτηθούν. Ίδρυσε το online λογοτεχνικό περιοδικό Literature.gr τον Σεπτέμβριο του 2013. Διηγήματά της δημοσιεύονται σε έντυπα και ηλεκτρονικά περιοδικά. Διατελεί ταμίας της προσωρινής διοίκησης του νεοσύστατου σωματείου PEN GREECE.

Αν δεν μπορείς να βγεις αθηθινά, πρέπει να βρεις άληθους τρόπους για να βγαίνεις απ' το σπίτι

Συνέντευξη με την Γιώτα Τεμπρίδου για το βιβλίο της Τα Ιογενή

στην Παυλίνα Μάρβιν

1. Τα ιογενή γράφτηκαν κατά τη διάρκεια της πρώτης καραντίνας και των πρώτων ημερών εξόδου από αυτήν. Πώς τα σκέφτεσαι και τα διαβάζεις έναν χρόνο αργότερα; Τι συζητούν κυρίως;

Μπορώ να πω πως δεν τα σκέφτομαι ιδιαίτερα, τα ξαναδιαβάζω τώρα για να σου απαντήσω, ευκαιρία είναι, ίσως μου κάνει και καλό. Στιγμές είναι σαν να (μην) πέρασε μια μέρα, άλλοτε μοιάζει να μεσολάβησε αιώνας. Μου φαίνονται, θέλω να πω, τόσο κοντινά και ταυτόχρονα απολύτως μακρινά. Τότε, θυμάμαι, προσπαθούσα να καταλάβω τι μας κάνει ο εγκλεισμός – και, όσο μπορώ, να το ξορκίσω. Τώρα με παρατηρώ σε έναν επόμενο γύρο προσπάθειας: Αναρωτιέμαι πόσα ήδη χάσαμε, πόσα ακόμη θα χαθούν, βεβαιώνομαι ολοένα πως θα ανακαλύπτουμε και θα αριθμούμε τραύματα για καιρό. Με δυο λόγια, αν χρειαστεί να σκεφτώ *Τα ιογενή* σήμερα, (θα) το κάνω, θέλοντας και μη, συνδυαστικά με τα καινούργια δεδομένα, που δεν παύουν να με εκπλήσσουν. Καταλήγω (αν και δεν φτάσαμε σε κανένα τέρμα ακόμα) πως αυτό που μας έχει κάνει η καραντίνα δε λέγεται.

Ας πούμε όμως τι συζητούν, αυτό λέγεται. Συζητούν το γάντι, που τότε το αγαπούσαμε πιο πολύ απ' τη μάσκα. Την επιβολή και την καταστολή. Τον εγκλεισμό, το μη εσύ, το ούτε εγώ, τα μέσα και τα έξω που αλληλο-αποκλείστηκαν. Τον φόβο, τον τρόμο, τον μην-τον-είδατε, την τι-θα-κάνω-τώρα. Το βίωμα το ατομικό και το άλλο, το συλλογικό. Μόνο που δεν ξέρω αν είναι όντως άλλο. Μόνο που δεν θέλω δηλαδή να είναι άλλο.

2. Ποια ήταν η πρώτη έμπνευση για το βιβλίο, όπως την θυμάσαι σήμερα, και συγκεκριμένα για το πρώτο του κείμενο, που δημοσιεύτηκε στο blog Σφίγγα;

Μια, δυο και τρεις ανθρώπισσες που ήταν η δύναμή μου. Και το ροζ. Το ροζ του τοίχου του δωματίου μου, μαζί με το πρωτόγνωρο του εγκλεισμού. Που (εντός) δεν συνέβαινε τίποτα, ενώ (εκτός) άλλαζαν όλα. Και έτσι όπως βρέθηκα να βλέπω τον κόσμο απ' το παράθυρο, σαν μέσα από γυάλα, άρχισαν φωνίτσες να έρχονται στο κεφάλι μου, σαν ξαφνικά να μην ήμουν μόνη, σαν να μην ήμουν μόνο μία. Αν ήμουν ο Μπρετόν, μπορεί να έστηνα μανιφέστο – δεν είμαι και έγινα ιογενές. Προσπαθώντας να κρατηθώ όλα αυτά, να μη χαθώ, μέχρι να ξαναβρώ τις μια δυο και τρεις ανθρώπισσες που ήταν η δύναμή μου. Η συνύπαρξη, όσο να πεις, προϋποθέτει την ύπαρξη.

3. Αν υπήρχε συνέχεια σε αυτό το βιβλίο για την κατάσταση της πανδημίας όπως τη ζούμε σήμερα, τι είδους συνέχεια θα επέλεγες, πιστεύεις;

Να πω πρώτα πως καμία στιγμή δεν είχα την πρόθεση να καταγράψω εμπειρίες, να μείνουν, να τις θυμόμαστε. Το αποκλείω να τις ξεχάσουμε έτσι κι αλλιώς. Δεν ήταν κάτι σαν ημερολόγιο για μένα *Τα ιογενή*. Να πω επίσης πως δεν είχα ιδέα φυσικά τι μας περίμενε μετά, τι έμενε ακόμα να 'ρθει. Πίστευα μάλλον πως θα βγούμε απ' την καραντίνα (την πρώτη εκείνη), θα βρεθούμε ξανά και θα ζήσουμε όπως ζούσαμε πριν απ' όλα αυτά. Ε, τώρα που έχω δει και την επόμενη φάση, αν ήταν στο χέρι μου, δεν θα επέλεγα συνέχεια. Τίποτα δε θα ήταν αρκετό, θα διάλεγα άλλη ιστορία για να πω, έκλεισα (ιδανικά) μ' αυτό.

4. Αν ξεχώριζες ένα ιογενές αυτή τη στιγμή, ποιο θα ήταν και γιατί;

Σκέφτομαι πολύ τον «Κυρ αστυνόμο» δυστυχώς τελευταία. Αυτόν θα ξεχώριζα μάλλον, αν και όχι επειδή του έχω κάποια συμπάθεια. Θα το ξεχώριζα δηλαδή όχι ως αγαπημένο, αλλά ως κάπως χρήσιμο και ενδεικτικό μιας κατάστασης που δεν μας αξίζει. Να μου θυμίζει πού έχουμε μπλέξει, πού έχουμε πέσει. Να μου θυμίζει να έχω την ταυτότητα μαζί και καθετί που πρέπει να ξανακερδηθεί. Να μου θυμίζει πως είδαμε με τα μάτια μας τα ΜΑΤ να μπαίνουν στο ΑΠΘ. Τον θυμό και το δίκιο μας.

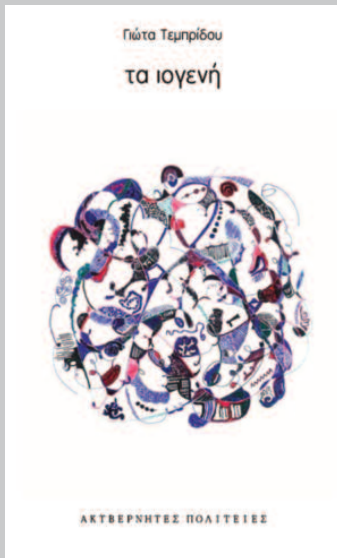
5. Τι είχες κατά νου καθώς σχεδιάζες τις εικόνες που συνοδεύουν τα κείμενα; Αποδίδουν, θεωρείς, το «πλήρες μπέρδεμα» που αναφέρεις στο επιλογικό σημείωμα του βιβλίου;

Οι εικόνες δεν είχαν εκ των προτέρων θέση στα ιογενή, μετά ταίριαξαν. Τίποτα το προμελετημένο δεν υπήρξε ως προς αυτές: τις έκανα ακριβώς για να μη σκέφτομαι, δεν είχα τίποτα στο μυαλό μου – τίποτα που να αναγνωρίζω τουλάχιστον. Σε τέτοιο βαθμό εξυπηρετούσαν την ανάγκη να μη σκέφτομαι, που με φαντάζομαι τώρα να σκύβω από πάνω τους λέγοντας μέσα μου: «μη σκέφτεσαι, μη σκέφτεσαι, μη σκέφτεσαι». Κάτι μπερδεμένο το έχουν, θυμίζουν ίσως εκείνα τα «βρες την έξοδο» που σκαλίζαμε μικρές ή και τα γύρω απ' τον Μινώταυρο (ακούγεται εδώ, νομίζω, και ο Σιδηρόπουλος: «ηλεκτρικός Θησέας σε πηγάδι κι η Αριάδνη έχει μπερδευτεί»). Καμιά φορά δεν είναι ανάγκη να βρεις τίποτα, καμιά φορά δεν υπάρχει κάτι για να βρεις. Εγώ δεν είχα σκοπό σχεδιάζοντας και οι εικόνες δεν είχαν προορισμό. Αυτά όλα, μαζί με άλλα, βρέθηκε κάποια να τα πει πολύ καλύτερα (στα ελληνικά αλλά και στα ισπανικά), γι' αυτό και παραπέμπω εδώ στην αγαπημένη Ανθή, που έχει ούτως ή άλλως τη θέση της και μες στα ιογενή: <https://imprografika.wordpress.com/2020/12/31/ta-ιογενή-los-virales>.

6. Μίλησε μας λίγο για τις σφίγγες, για την ιστορία τους και για τις συλλογικές ενέργειες μέσα από τις οποίες συναντιούνται.

Θα προσπαθήσω να μην επαναλάβω όσα έγραψα στα ιογενή σχετικά, τουλάχιστον όχι με τον ίδιο τρόπο. Για μένα η σφίγγα υπήρξε πάντα στήριγμα, ανάσα και αγάπη μεγάλη. Πρωτοβρεθήκαμε τον Φεβρουάριο του 2017 στον κοινωνικό χώρο για την ελευθερία Μικρόπολις. Ζυμωθήκαμε μέσα από τις συνελεύσεις μας, γίναμε ομάδα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και άτυπο μότο το «έξω από την ακαδημία και την αγορά», μοιάσαμε με γλυκό που έδεσε, μας είπαμε «σφίγγες». Ελάχιστα πριν το ξέσπασμα της πανδημίας παρουσιάζαμε, σε συνεργασία με τις Ακυβέρνητες Πολιτείες (της καρδιάς μας), «Το ίδιο ποίημα» της Πρόκνης. Αυτή ήταν μία από τις δεκάδες εκδηλώσεις που κάναμε μες στα χρόνια, αναφέρω ενδεικτικά άλλες δύο εδώ, όχι πολύ παλιές. Η πρώτη αφορούσε τους αγώνες των γυναικών Ζαπατίστας και πραγματοποιήθηκε με την παρουσία και τη φροντίδα της Ευγενίας Μιχαλοπούλου (από την «Σπίθα αλληλεγγύης στον αγώνα των Ζαπατίστας και των ιθαγενών λαών»). Η δεύτερη αφορούσε την εξέγερση στη Χιλή και έγινε με την, μέσω skype, παρουσία και φροντίδα της Μαρίας Φράγκου. Στο Μικρόπολις όλα αυτά. Μέχρι που το Μικρόπολις έκλεισε. Μείναμε έτσι (μετά από ένα σφιγγο-πάρτι που προσωπικά μου έχει μείνει αξέχαστο) χωρίς χώρο, κάπου εκεί στο (ψευδο-)διάλειμμα ανάμεσα στους δύο εγκλεισμούς.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης καραντίνας οι συνελεύσεις μας το γύρισαν αναγκαστικά στο εξ αποστάσεως· γενικότερα, οι

*Αν δεν μπορείς να βγεις αθηθινά, πρέπει
να βρεις άλλους τρόπους για να βγαίνεις απ' το σπίτι*

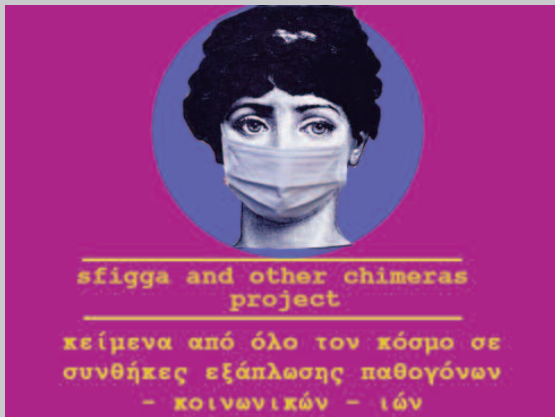
ανάγκες μας άλλαξαν. Φτιάξαμε έτσι ένα blog, αφού συσπειρωθήκαμε και με άλλες (σφίγγα και άλλες χίμαιρες σε δύσκολους καιρούς το είπαμε, εδώ το βρίσκετε: <https://sfiggandotherchimeras.wordpress.com/>), το οποίο φιλοξένησε διάφορα κείμενα, κυρίως όμως μεταφράσματα σχετικά με την πανδημία: «κείμενα από όλο τον κόσμο σε συνθήκες εξάπλωσης παθογόνων –κοινωνικών– ιών». Κατά τη διάρκεια της δεύτερης καραντίνας, που λες πως θα κρατήσει για πάντα, δεν συνεχίσαμε να μεταφράζουμε και να ανεβάζουμε κείμενα, σκορπίσαμε στα σημεία του ορίζοντα και ψάξαμε (ψάχνουμε) να βρούμε τα πατήματά μας. Ενώ οι συνελεύσεις συνεχίζουν το εξ αποστάσεως, βάλαμε μόλις στο πρόγραμμα κάποιες διά ζώσης συναντήσεις στα φιλόξενα τώρα (=σε μια εποχή που μετρά πολλούς χαμένους χώρους), γρασίδια του ΑΠΘ. Και περιμένουμε το 10ο Ελευθεριακό Φεστιβάλ Βιβλίου, τους Ζαπατίστας που έρχονται, την απελευθέρωση (των συντρόφων, των συντροφισσών και τη δική μας). Αυτήν δεν την περιμένουμε ακριβώς: τη διεκδικούμε.

7. «Και λέγε-λέγε, και πες-πες, στο τέλος δυναμώθηκες. Και μίλα-μίλα, σαν να 'μαι εδώ, δυναμώθηκα και εγώ». Είχαν καθόλου φανταστεί τα ιογενή το ΜεToo που ακολούθησε; Ποια μιλιά είναι εκείνη που ενδυναμώνει;

Είχαν σκεφτεί πολύ πάνω στην ενδοοικογενειακή βία. Γιατί καλά (!) να κλειστούμε μέσα, αλλά αν το κακό είναι κλεισμένο στο ίδιο μέσα με μας; Είχαν σκεφτεί την καταπίεση και κάθε παραβίαση. Σαν να τα απασχολούσαν αυτά από πριν γεννηθούν – πώς όχι, αν είναι αυτά που τα γέννησαν; Κατά τη διαμόρφωσή τους άκουγαν πολύ Sara (ακούστε την, αν θέλετε, και εσείς: <https://www.youtube.com/channel/UC3LIJHiDnuwJPqIhOslxJgg>). Η δική της μιλιά ενδυναμώνει σίγουρα. Αλλά μου φαίνεται επίσης: αυτή που μιλάει σιγανά και η άλλη που όλα τα βροντά, αυτή που όσο θέλει θα σιωπά και η άλλη που λέει «τώρα εγώ θα μιλήσω», μπορεί να με κάνουν εξίσου να ζήσω.

8. Τα ιογενή είναι το τρίτο βιβλίο σου. Τι ακολουθεί; Άλλαξαν οι συγγραφικές σου προτεραιότητες μέσα στο χάος του κορωνοϊού; Ακολουθεί, και νομίζω δεν πολυ-αργεί, κάτι που με χαροποιεί πολύ, κυρίως επειδή παραμερίζει τον ενικό: δεν (το) γράφω, (το) γράφουμε. Είναι ένα βιβλίο που δουλεύω με τον καλό φίλο, και καλό ποιητή, Χρήστο Κολτσιδά. Έχουμε κοινές σπουδές με τον Χρήστο, σπουδάσαμε και οι δυο φιλοσοφία, και αποφασίσαμε κάποια στιγμή να δουλέψουμε μαζί πάνω σε κάτι λογοτεχνικο-φιλοσοφικό. Με δυο λόγια, η ιδέα είναι η εξής: Έχουμε επιλέξει μερικές δεκάδες φιλοσοφικές έννοιες και για κάθε μία από αυτές γράφει ένα ποίημα ο Χρήστος και εγώ αντικριστά ένα μικρο-διήγημα. Ανοίγει έτσι η κουβέντα των ειδών (πού η ποίηση τελειώνει και τι έρχεται μετά;), επανέρχεται το ζήτημα της σχέσης λογοτεχνίας και φιλοσοφίας (παίξαν κάποτε μπουινές; κρατιούνται τώρα από το χέρι;), μπαίνει και το θέμα της συνεργασίας (δεν είναι πάντοτε καλύτερα μαζί;).

Τώρα, για τις προτεραιότητες: Φυσικά και άλλαξαν και δεν έχουμε ξεμπερδέψει ακόμα με τις αλλαγές. Πέρσι δεν είχα καμία πρόθεση να γράψω και να βγάλω βιβλίο. Τα ιογενή μού ήρθαν από το πουθενά, μαζί με όλα τα άλλα που ήρθαν σε όλα μας από το πουθενά. Ήταν κάτι σαν παρένθεση δηλαδή, ή έτσι έμοιαζαν μέχρι κάποια στιγμή, μια παρένθεση όμως που μπορεί να είχε και κάτι από κραυγή.

9. «Πρώτα οι πόρτες ήταν ανοιχτές. Μετά έγιναν κλειστές». Τι έμαθες πίσω από τις κλειστές πόρτες; Τι βρήκες στον κόσμο όταν βγήκες;

Τρόπους διαφυγής («αν δεν μπορείς να βγεις αληθινά, πρέπει να βρεις άλλους τρόπους για να βγαίνεις απ' το σπίτι») και με τι μοιάζουν οι μπαμπούλες. Το δεύτερο όμως πιο πολύ. Να είμαι ειλικρινής; Δεν ξέρω αν μπορούν να είναι διδακτικές οι κλειστές πόρτες. Είτε είναι ντουλαπόπορτες είτε εξώπορτες, εμένα μου φέρνουν τρόπο. Η λύση δεν μπορεί να κρύβεται ούτε στο μέσα (μόνο) ούτε στο μόνι (που μπορεί να σημαίνει και μισή). Όσο για τον κόσμο, «βρήκα τα συνηθισμένα και τα ασυνήθιστα». Και πάλι όμως: τα δεύτερα πιο πολύ. Τα ασυνήθιστα δηλαδή, που δεν πρέπει να επιτρέψουμε ποτέ να θεωρηθούν συνηθισμένα. Φτάνει από το βάθος του Γιώργη Παυλόπουλου η φωνή: «Η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή». Θα 'θελα να είμαστε κάπου εκεί.

10. Προτείνεις στο προλογικό σημείωμα να ανοίξουμε το παράθυρο, και γράφεις πως έξω περιμένει μια μάγισσα. Τι μάγισσα είναι αυτή;

Είναι μία μάγισσα που μοιάζει της γιαγιάς μου, είναι μία μάγισσα με χίλιες εγγονές – και άλλες πολλές. Είναι καλή και δυνατή. Είναι μια από τις μάγισσες «που τα όνειρα τα κάνουν πράξη» της Λένας Πλάτωνος. Υπάρχει τουλάχιστον μία για την καθεμία. Είναι η δική μου θεότητα και η δική σου αδερφή. Είναι αυτή που πάντα τη γλιτώνει απ' το κυνήγι· και που πάντα σε γλιτώνει απ' το κυνήγι. Τη φωνάζεις και έρχεται, χτυπάς από μέσα τρεις φορές, είναι εκεί, μετράς ως το εφτά και βγαίνει (μπαίνει). Μάγισσα που πετάει και όλα τα κακά σκορπάει. Παίρνει την όψη που ζητάμε: φωνίτσα σε κεφάλι, φωτίτσα σε κερύ, είναι όμως άκαυτη. Είναι ένα από τα χίλια πρόσωπα της Άννας. Είναι η φίλη μου η Μαρίνα και είναι η Ζωή, είναι ο Σωκράτης και είναι η Κική, μπορεί να είσαι και εσύ.

Γιώτα Τεμπρίδου

(Ορεσιτιάδα 1984· και μετά: Θεσσαλονίκη, Κέρκυρα, Δράκεια). Σπούδασε Φιλοσοφία στη Θεσσαλονίκη και εκπόνησε διδακτορική διατριβή με θέμα τη σχέση του Οδυσσέα Ελύτη με τη φιλοσοφία. Μετά ήταν στον πυρήνα τού ηλεκτρονικού περιοδικού για τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο ανθρώπινο. Τώρα διδάσκει στο Τμήμα Φιλολογίας του ΑΠΘ. Εκτός από βιβλιοπαρουσιάσεις και μελέτες, γράφει μικρο-διηγήματα. Κυκλοφορούν οι συλλογές: *Η ωδή που δεν έγραψα και άλλες ιστορίες* (Ενεκεν 2017), *Διαδοχικές ασυνέχειες* (Ακυβέρνητες Πολιτείες 2018), *Τα ιογενή* (Ακυβέρνητες Πολιτείες 2020).

Πάνω δεξιά (εγκλεισμός #4)

της Γιώτας Τεμηρίδου

της Τιτίκας

(ε, και της μονούλας)

Η μαμά μου πιστεύει πως δεν έχουμε κρούσματα στον Βόρειο Έβρο, γιατί δεν είπε κάτι η τιβί. Καρφί δεν της καίγεται της τιβί για τον Βόρειο Έβρο, της λέω. Γελάει. Είναι ανακουφιστικό το γέλιο της, αλλά κρατάει πολύ. Προλαβαίνω να σκεφτώ νεκρές που τις σκότωσαν σφαίρες, όχι ιοί. Νεκρούς που δεν μετρούσαν ούτε ως ζωντανοί. Πέφτω για ύπνο και βλέπω τη μάνα μου αρματωμένη στα σύνορα, από δω μεριά, να ετοιμάζεται να κυνηγήσει τους ανθρώπους, τους από κει μεριά, που όμως δεν είναι άνθρωποι πια αλλά προϊστορικά ζώα. Ξυπνάω φωνάζοντας μην τους πιστεύεις μαμά. Δύο-πέντε-πέντε-δύο-μηδέν, την παίρνω στο τηλέφωνο. Κυρίες και κύριοι, καλησπέρα σας, την πετυχαίνω στην τηλεόραση.

Γιώτα Τεμηρίδου, *Τα ιογενή*

Εκδόσεις Ακυβέρνητες Πολιτείες, Θεσσαλονίκη 2020

Βιβλιοπωλείο Αλφειός Ένα ποτάμι στο κέντρο της πόλης

Συνέντευξη του Κώστα Αναστόπουλου

στον Γιάννη Περδίκη

Ο Αλφειός (Χαριλάου Τρικούπη 22, Αθήνα) είναι ένα από τα παλιά και κλασικά βιβλιοπωλεία/παλαιοβιβλιοπωλεία του κέντρου της Αθήνας. Με σχεδόν 45 χρόνια στις πλάτες του, αυτός ο μικρός χώρος που ξεκίνησε ο Γιάννης Αναστόπουλος και συνεχίζει ο γιος του Κώστας, αποτελεί, μαζί με τον παρακείμενο Ναυτίλο, μια μικρή αλλά σταθερή στο χρόνο «πιάτσα» βιβλιόφιλων που αναζητούν ποιοτικό βιβλίο ανεξαρτήτως είδους.

Εκτός από το βιβλιοπωλείο, ο χώρος στεγάζει ήδη από το 1982 τις εκδόσεις Αλφειός, έναν μικρό εκδοτικό οίκο που υπηρέτησε κυρίως το πολιτικό βιβλίο που το ζητούσε ιδιαίτερα η εποχή, ενώ εξέδωσε και βιβλία γύρω από την ελληνική ιστορία, την εθνική αντίσταση και τον εμφύλιο πόλεμο. Από το 2001 οι άνθρωποι του Αλφειού έβαλαν μπρος ακόμη ένα ενδιαφέρον εγχείρημα, τις εκδόσεις Αλήστου Μνήμης που εξειδικεύονται σε αγνοημένα σημαντικά κείμενα κριτικής σκέψης.

Εκτός όμως από ένα απλό βιβλιοπωλείο, στις «όχθες» του, στο περιθώριο της εμπορικής συναλλαγής, ο Αλφειός συνεχίζει την παράδοση των παλιών βιβλιοπωλείων που ήταν τόποι συνάντησης και αυθόρμητης επικοινωνίας. Κάτι που ολοένα και περισσότερο σπανίζει στην πόλη μας.

Στο πλαίσιο μιας «λαθραίας» επίσκεψής μας στο βιβλιοπωλείο, είχαμε τη χαρά να συνομιλήσουμε με τον Κώστα Αναστόπουλο για την εμπειρία του κατά τους μήνες της πανδημίας.

Πες μας μια γενική εντύπωση από τον ένα, πλέον, χρόνο πανδημίας ως ιδιοκτήτης βιβλιοπωλείου.

Ποια είναι η κατάσταση στην αγορά του βιβλίου, μιας και οι απόψεις που ακούγονται δίστανται.

Όσον αφορά στις πωλήσεις των βιβλίων καθ' αυτές δεν έχουν μειωθεί αναλογικά, με το δεδομένο, πάντα, ότι τον περισσότερο καιρό τα βιβλιοπωλεία ήταν κλειστά. Η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής ασφαλιστικών εισφορών, η δυνατότητα αναστολής εργασίας των υπαλλήλων και η ελάφρυνση των ενοικίων βοήθησαν ώστε να εξισορροπήσει, προς το παρόν, τουλάχιστον, η κατάσταση και τα μικρά βιβλιοπωλεία να μπορέσουν να κρατηθούν στην αγορά.

Καθοριστικό ρόλο έπαιξε, επίσης, η ύπαρξη ηλεκτρονικών σελίδων των βιβλιοπωλείων. Όσα βιβλιοπωλεία διέθεταν ήδη ιστοσελίδα και e-shop προσαρμόστηκαν γρήγορα στη νέα συνθήκη, διατήρησαν, και σε πολλές περιπτώσεις αύξησαν το πελατολόγιό τους. Οι υπόλοιποι αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε ένα είδους «αντάρτικο» με τηλεφωνικές παραγγελίες και διανομές κατ' οίκον. Επίσης, πολλά μικρά βιβλιοπωλεία χρησιμοποίησαν, εναλλακτικά, σαν μέσο προβολής και επικοινωνίας με τους αναγνώστες το Facebook.

Σαν γενικό συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι ο κλάδος του βιβλίου δεν ζημιώθηκε, αντίθετα με άλλους τομείς της πολιτιστικής δραστηριότητας.

Τι πιστεύεις ότι συνέβαλε στο να διασωθεί το βιβλίο μέσα στην πανδημία, εκτός βέβαια από τα μέτρα της πολιτείας που μας ανέφερες στην αρχή.

Οι λόγοι έχουν να κάνουν κυρίως με την ψυχολογία και τη διάθεση του κόσμου. Λόγω του εγκλεισμού και των περιορισμένων επιλογών στη διασκέδαση, την ψυχαγωγία, ο κόσμος προτίμησε να στραφεί στο βιβλίο που είναι μια κλασική αξία.

Το γεγονός ότι για αρκετούς ανθρώπους έπεσαν οι ρυθμοί της καθημερινότητας και υπήρξε μια υποχρεωτική, έστω, απελευθέρωση χρόνου συνέβαλε στην αύξηση του αναγνωστικού κοινού. Μάλιστα, δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι κάποιοι ανακάλυψαν την απόλαυση της ανάγνωσης για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της καραντίνας, ακόμη και άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας.

Ένας ακόμη λόγος είναι ότι για τα περιορισμένα εκείνα διαστήματα κατά τα οποία ήταν ανοιχτά τα βιβλιοπωλεία, ιδίως τον περασμένο Δεκέμβριο, η κίνηση ήταν ιδιαίτερα αυξημένη, κάτι που επίσης δείχνει την λαχτάρα του κόσμου για το βιβλίο. Για αρκετό χρόνο, λόγω του υπερβολικού όγκου παραγγελιών και των καθυστερήσεων στα courier, τα μεγάλα βιβλιοπωλεία δυσκολεύτηκαν στην εξυπηρέτηση του κοινού με αποτέλεσμα πολλοί αναγνώστες να απευθύνονται σε μικρότερα βιβλιοπωλεία του κέντρου ή των συνοικιών για να εξασφαλίσουν τα βιβλία τους. Στην Ελλάδα, άλλωστε, δεν έχουν ευδοκιμήσει οι μεγάλες πλατφόρμες βιβλίου του εξωτερικού (π.χ. Amazon), οπότε και στη διάρκεια της καραντίνας οι αναγνώστες εμπιστεύτηκαν την εγχώρια αγορά.

Ένα ακόμη ενδεικτικό της κίνησης στο χώρο του βιβλίου είναι η πληθώρα νέων εκδόσεων που μπήκε στην αγορά τους τελευταίους μήνες, παρ' όλες τις δυσχέρειες.

Έχεις εικόνα τι επέλεξε να διαβάσει το αναγνωστικό κοινό κατά τη διάρκεια της καραντίνας;

Μιλώντας με άλλους βιβλιοπώλες, είναι κοινή διαπίστωση ότι ο κόσμος αυτό το διάστημα στράφηκε στην κλασική λογοτεχνία που αποτελεί μια σταθερά. Επίσης, κινήθηκε πολύ το δοκίμιο, ιστορία, φιλοσοφία αλλά και δοκίμια που έχουν να κάνουν με αυτό που ζούμε σήμερα, με τις συνθήκες της πανδημίας, τον περιορισμό των συνταγματικών ελευθεριών, την βιοπολιτική, κτλ.

Πώς βίωσες εσύ ως άνθρωπος, αλλά και επιχειρηματίας την περίοδο αυτή και τι προβλέπεις για το μέλλον των βιβλιοπωλείων το επόμενο διάστημα;

Ήταν και είναι ακόμη μια δύσκολη και αγχωτική περίοδος. Επειδή είμαστε ένα βιβλιοπωλείο του κέντρου με διαρκή ροή κόσμου μέσα στην ημέρα, μας λείπει ιδιαίτερα η επαφή και η διάδραση, ο ζωντανός διάλογος με τους πελάτες κάποιοι από τους οποίους είναι, πλέον, θαμώνες και φίλοι μας. Ναι μεν είχαμε δουλειά, αλλά η φύση της δουλειάς ήταν άχαρη, γραφειοκρατική, μοναχική και πραγματικά αδημονούμε για την επάνοδο στη φυσιολογική λειτουργία του βιβλιοπωλείου. Φυσικά τον πρώτο καιρό είχαμε μεγάλη αγωνία για το αν θα μπορούσαμε να επιβιώσουμε οικονομικά ως επιχείρηση.

Όσον αφορά στο μέλλον των βιβλιοπωλείων, εξαρτάται από την πορεία της πανδημίας και το αν θα πάμε με ανοιχτά ή κλειστά καταστήματα. Εφόσον τα βιβλιοπωλεία μείνουν ανοιχτά, θεωρώ ότι θα υπάρχει μια ικανοποιητική κίνηση στην αγορά. Στην αντίθετη περίπτωση, θα επιβιώσουν μόνον όσοι έχουν ένα καλά στημένο ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο που θα ανανεώνεται διαρκώς με νέες και παλιότερες εκδόσεις. Ιδιαίτερα θα πιεστούν όσοι έχουν υψηλά ενοίκια και λειτουργικά κόστη.

Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τους επόμενους μήνες αναμένεται οικονομική ύφεση που θα επηρεάσει την αγοραστική δύναμη και την κατανάλωση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

<https://www.alfeiosbooks.com>

Δύο βιβλιοπωλεία στο «κέντρο-απόκεντρο» απαντούν

η Γνώση στον Ζωγράφο και το Λεξικοπωλείο στο Παγκράτι

της Χριστίνας Στεφανίδου

Γνώση

Το βιβλιοπωλείο «Γνώση» ιδρύθηκε τον Φλεβάρη του 1978 από τον Γιάννη Μπουζάκη και συνεργάτες. Το 1998 πέρασε αποκλειστικά στο ζεύγος Γιάννη και Κατερίνας Μπουζάκη και από το 2001 στην επόμενη γενιά που συνεχίζει την οικογενειακή παράδοση. Βρίσκεται εδώ και 43 χρόνια στον ίδιο χώρο, στην οδό Γρηγορίου Αυξεντίου 26-28 στα Ιλίσια. Από τα πρώτα του βήματα, εκτός από τη μεγάλη πληθώρα βιβλίων, ήταν πρωτοπόρο στο χώρο του εκπαιδευτικού παιχνιδιού καθώς ήταν από τα ελάχιστα καταστήματα που ήταν τόσο ενημερωμένο γύρω από το εκπαιδευτικό παιχνίδι ενώ διέθετε και βινύλια. Στον επάνω όροφο του στεγαζόταν ο εκδοτικός οίκος Longman με μόνιμη έκθεση των βιβλίων του. Η Αλεξάνδρα και η Έφη Μπουζακή συνεχίζουν με μεράκι την οικογενειακή επιχείρηση εμπλουτίζοντάς τη με επιλογές πολύ ιδιαίτερων παιχνιδιών και δώρων. Η στήριξη και αγάπη του βιβλιοφιλικού κοινού κρατούν ζωντανή αυτήν την κοιτίδα γνώσης έως τώρα και ευχόμαστε να συνεχίσουν(-με) έτσι για πολλά ακόμη χρόνια.

1. Έχετε ηλεκτρονικό κατάστημα; Διατηρείτε επαγγελματικούς λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram Twitter); Αν ναι, με ποιον τρόπο σας βοήθησαν κατά τη διάρκεια των κλειστών καταστημάτων;

Διαθέτουμε site (<http://gnosibooks.gr/>) αλλά όχι e-shop, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όμως βοήθησαν ώστε να έχουμε 5-6 παραγγελίες την ημέρα και να ενημερώνουμε τους πελάτες μας για νέες κυκλοφορίες και γενικότερα να νιώθουν ότι είμαστε κοντά τους και έχουν τον «προσωπικό» τους βιβλιοπώλη δίπλα τους ακόμα και υπό αυτές τις συνθήκες.

2. Είχατε τηλεφωνικές παραγγελίες ή μέσω email στο πρώτο lockdown;

Αρχίσαμε να έχουμε μετά τη δεύτερη εβδομάδα και ήταν ικανοποιητικές. Στατιστικά ως τώρα οι περισσότερες παραγγελίες προέκυψαν στο δεύτερο lockdown.

3. Υπήρξε αύξηση των ηλεκτρονικών πωλήσεων σε σχέση με προηγούμενες χρονιές έπειτα από τις περιόδους των lockdown 1 και 2 (Μάρτιος 2020, Νοέμβριος 2020);

Υπήρχε σαφέστατη αύξηση στην επισκεψιμότητα του site και πολύ μεγάλη κίνηση μόλις μπλόκαραν τα e-shop μεγάλων βιβλιοπωλείων.

4. Οι πωλήσεις του ηλεκτρονικού σας καταστήματος και των τηλεφωνικών παραγγελιών αποζημίωσαν εμπορικά κατά κάποιον τρόπο το κλειστό σας κατάστημα;

Σε ένα ποσοστό 30%-40% σε σύγκριση με την δουλειά που έχουμε στατιστικά αυτούς τους μήνες άλλες χρονιές. Σε συνδυασμό με τις ενισχυτικές κινήσεις του κράτους, οι οποίες ήταν πολλές και σημαντικές (μείωση ή αναστολή πληρωμής ενοικίου, επι-στρεπτές προκαταβολές) μπορώ να πω ότι νιώθουμε από τους προνομιούχους, καθώς η ζημιά δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη και όλοι μας (μαζί με όλους τους υπαλλήλους) δουλεύουμε κανονικά.

5. Το κοινό στο ηλεκτρονικό κατάστημα και των τηλεφωνικών παραγγελιών είναι άλλο από τους τακτικούς πελάτες στο φυσικό σας κατάστημα; Διευρύνετε την πελατεία σας;

Κυρίως είναι το ίδιο το πελατολόγιο μας αλλά προστέθηκαν και κάποιοι νέοι πέλατες, φίλοι πελατών μας κυρίως, που έμαθαν ότι εξυπηρετούμε με διανομή κατ' οίκον.

6. Ποιες είναι οι κυριότερες δυσκολίες στην εξυπηρέτηση των πελατών σας που αντιμετωπίσατε κατά τη διάρκεια των lockdown;

Λόγω του ότι δεν είχαμε οργανωμένο e-shop, ήταν πολύ χρονοβόρο να φτιάχνουμε προτάσεις για βιβλία και παιχνίδια τηλεφωνικά ή μέσω mail και σε συνδυασμό με τις παραδόσεις κατ' οίκον που κάναμε εμείς οι ίδιοι, ήταν εξαντλητικό. Ωστόσο υπήρχαν και πολλές στιγμές χαράς όταν βλέπαμε με πόση χαρά παραλάμβανε ο κόσμος τα βιβλία του και πόση ευγνωμοσύνη μας ανταπέδιδε.

7. Προχωρήσατε σε κάποια αλλαγή στρατηγικής (ριζοσπαστική ιδέα, νέα εμπορική πολιτική, δωρεάν μεταφορικά, κ.τ.λ.) για να ανταπεξέλθετε του κλεισίματος του φυσικού σας καταστήματος;

Προχωρήσαμε σε πολύ μεγαλύτερη προβολή της επιχείρησής μας στα κοινωνικά δίκτυα, δωρεάν μεταφορικά σε πάρα πολλές περιοχές, μεγαλύτερες παραγγελίες στους εκδότες για να υπάρχει πληρότητα και πολύ περισσότερη δουλειά από όλους μας, με μεγάλο κόστος κούρασης ωστόσο.

8. Πιστεύετε πως υπέστη πλήγμα η ανάγνωση βιβλίων κατά τη διάρκεια των δύο lockdown;

Απ' ότι φάνηκε, από το δικό μας πελατολόγιο τουλάχιστον, αυξήθηκε η ανάγνωση βιβλίων σε ηλικίες 50+ και στις πολύ μικρές 1-4 ετών (οι νέοι γονείς γενικά επενδύουν στην ανάγνωση βιβλίων στα παιδιά τους). Μείωση παρατηρήσαμε στους αναγνώστες δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου, ακόμα και από παιδιά που συστηματικά έρχονται στο βιβλιοπωλείο για να αγοράσουν βιβλία. Στο σύνολο όμως μπορώ να πω ότι είμαστε ικανοποιημένοι από την αναγνωσιμότητα στη διάρκεια της καραντίνας.

9. Ποιες κατηγορίες βιβλίων πωλήθηκαν περισσότερο στα δύο lockdown;

Με σαφές προβάδισμα, η σύγχρονη ελληνική και ξένη πεζογραφία. Επίσης υπήρχε μια στροφή στους κλασικούς και μάλιστα σε απαιτητικά έργα που θέλουν χρόνο (Δον Κιχώτης, Μόμπι Ντικ, Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο, Αδερφοί Καραμάζωφ). Από το δεύτερο lockdown και μετά παρατηρήσαμε και μια αξιοσημείωτη άνοδο στις πωλήσεις βιβλίων γεωπολιτικού περιεχομένου.

Λεξικοπωλείο

Το «Λεξικοπωλείο» (Στασινού 13, Παγκράτι) βρίσκεται σε μια ιστορική γειτονιά της Αθήνας, που συνορεύει με το Καλλιμάρμαρο. Λειτουργεί από το 2011 και ο αρχικός σκοπός του, όπως εξηγούν η Οντίλ Μπρεγιέ και ο Γιάννης Σκουφής, ήταν να δέσει με μια άλλη παράλληλη δραστηριότητα μιας μεταφραστικής εταιρείας που υφίσταται από το 1990. Αρχικά, είχαν επικεντρωθεί στα λεξικά όχι μόνο στα κλασικά αλλά και στα θεματικά. Σταδιακά μπήκαν τα πάντα στο βιβλιοπωλείο, κυρίως ξενόγλωσσα αλλά όχι μόνο. Ο γλωσσολάτρης, ο γλωσσολάτρης και ο φιλιαναγνώστης θα βρει λεξικά επιστημονικά (ιατρικής, ψυχολογίας, πληροφορικής κλπ.), λεξικά για τις πιο απίθανες γλώσσες του κόσμου ή με την πιο απίθανη θεματολογία (λεξικά με αντικείμενο τη βροχή, τη ροκ, τα μάνγκα ή τα ίδια τα λεξικά), δίγλωσσες και πολύγλωσσες εκδόσεις, μεθόδους διδασκαλίας, βιβλία εκφράσεων, παροιμιολογίας, χιούμορ, αργκό, μεταφρασεολογίας, γλωσσολογίας και γλωσσάρια. Το κοινό του βιβλιοπωλείου είναι η γαλλόφωνη, αγγλόφωνη, ιταλόφωνη, ισπανόφωνη και γερμανόφωνη κοινότητα αλλά και πολλοί Έλληνες που προτιμούν να διαβάσουν το πρωτότυπο έργο.

1. Έχετε ηλεκτρονικό κατάστημα; Διατηρείτε επαγγελματικούς λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram, Twitter); Αν ναι, με ποιόν τρόπο σας βοήθησαν κατά τη διάρκεια των κλειστών καταστημάτων;

Το Λεξικοπωλείο διαθέτει ηλεκτρονικό κατάστημα (<https://www.lexikopoleio.com/el/>), καθώς και συνεχή και ενεργό παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram, Twitter). Αν είναι κάτι που επιθυμούμε να πετύχουμε με τη λειτουργία του e-shop μας και τη δραστηριότητά μας στα social media, πέρα από το εμπορικό κομμάτι, είναι να κάνουμε αισθητή την παρουσία μας και να υπενθυμίζουμε διαρκώς πως, αν και με κατεβασμένα τα ρολά, εξακολουθούμε να λειτουργούμε αδιαλείπτως. Επιπλέον, προσπαθούμε να στέλνουμε συχνά newsletters με προτάσεις για βιβλία και με τα νέα μας. Τα βιβλιοπωλεία οφείλουν να είναι ζωντανοί οργανισμοί της κοινότητας και να μας θυμίζουν πώς όλοι έχουμε ακόμη πολλά βιβλία που περιμένουν να διαβαστούν.

2. Υπήρξε αύξηση των ηλεκτρονικών πωλήσεων σε σχέση με προηγούμενες χρονιές έπειτα από τις περιόδους των lockdown 1 και 2 (Μάρτιος 2020, Νοέμβριος 2020);

Πολύ πιθανόν επειδή, από το πρώτο lockdown, ο κόσμος είχε συνηθίσει και εξοικειωθεί να πραγματοποιεί online αγορές και, με το άγχος των γιορτών που πλησίαζαν, η αύξηση των επισκέψεων στο www.lexikopoleio.com ήταν παραπάνω από αισθητή κατά το δεύτερο lockdown, εκείνο του Νοεμβρίου.

3. Οι πωλήσεις του ηλεκτρονικού σας καταστήματος αποζημίωσαν εμπορικά κατά κάποιον τρόπο το κλειστό σας κατάστημα; Δεν θα λέγαμε ότι «αποζημίωσαν», όμως, στην καλύτερη περίπτωση, φαίνεται πως διατήρησαν μια σταθερή ροή.

4. Το κοινό στο ηλεκτρονικό κατάστημα είναι άλλο από τους τακτικούς πελάτες στο φυσικό σας κατάστημα; Διευρύνετε την πελατεία σας;

Κάποιοι σταθεροί μας πελάτες επιλέγουν και τις ηλεκτρονικές παραγγελίες, ειδικά από τη στιγμή που οι μετακινήσεις γίνονται πιο δύσκολες κατά τη διάρκεια των lockdown που επιβάλλονται κάθε τόσο. Επίσης, υπήρξαν και πελάτες που διαμένουν στις πιο μακρινές περιοχές της Αθήνας, στην περιφέρεια, τα νησιά, αλλά και το εξωτερικό, που είτε γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν ανελλιπώς το e-shop μας, είτε το ανακάλυψαν και το προτίμησαν. Ακόμη, λόγω και του διεθνούς καταλόγου που διαθέτει το Λεξικοπωλείο, με βιβλία και στα αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά και ισπανικά (εκτός από τα ελληνικά, φυσικά), όπως και διάφορα άλλα πρωτότυπα και ευφάνταστα είδη γραφικής ύλης και δώρων που έχουμε διαθέσιμα στο βιβλιοπωλείο μας, είναι σίγουρα παράγοντες που έπαιξαν ρόλο στο να μας ανακαλύψουν, να μας γνωρίσουν καλύτερα, αλλά και να μας προτιμήσουν περισσότεροι πελάτες.

5. Ποιες είναι οι κυριότερες δυσκολίες στην εξυπηρέτηση των πελατών σας που αντιμετωπίσατε κατά τη διάρκεια των lockdown;

Η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε είχε να κάνει κυρίως με την απότομη αύξηση των online αγορών κατά τη διάρκεια του lockdown, γεγονός το οποίο οδήγησε σε σημαντικές καθυστερήσεις στις αποστολές και παραδόσεων των παραγγελιών. Η δεύτερη καραντίνα, του Νοέμβρη, ήταν μεταξύ άλλων ακόμα μια περίοδος προσαρμογής. Τα περισσότερα μαγαζιά λιανικής πώλησης έπρεπε ξαφνικά να ανταπεξέλθουν σε αυτή την αλλαγή.

6. Προχωρήσατε σε κάποια αλλαγή στρατηγικής (ριζοσπαστική ιδέα, νέα εμπορική πολιτική, δωρεάν μεταφορικά, κ.τ.λ.) για να ανταπεξέλθετε του κλεισίματος του φυσικού σας καταστήματος;

Κατά το πρώτο lockdown, τον Μάρτιο του 2020, δημιουργήσαμε την ομάδα «Lexikopoleio etc» στο Facebook, η οποία συσπείρωσε τη βιβλιοφιλική κοινότητα του Λεξικοπωλείου, αλλά και προσέλκυσε νέους φίλους, κυρίως λόγω του περιεχομένου και των συζητήσεων γύρω από τα βιβλία, και μάλιστα, σε περισσότερες από μία γλώσσες (ελληνικά, αγγλικά και γαλλικά, κυρίως). Πιστεύουμε πως ακόμα και σήμερα που η ομάδα έχει ξεπεράσει τα 2.000 μέλη, είναι μια καλή παρέα κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, ενώ δεν λείπουν και οι προτάσεις βιβλίων εκ μέρους μας, γεγονός που ανατροφοδοτεί και το ενδιαφέρον για το διάβασμα και τις online αγορές από το e-shop μας. Επιπλέον, η ενέργεια «The Authors' Voice» («Η φωνή των συγγραφέων»), μία σειρά από βιντεοσκοπημένες αναγνώσεις μικρής διάρκειας, από τον εκάστοτε χώρο εγκλεισμού συγγραφέων και ποιητών, έδωσε μια μικρή ώθηση τόσο σε συγγραφείς να μας παρουσιάσουν πρωτότυπα κείμενα, όσο και να μας διαβάσουν από βιβλία τους που βρίσκονται ήδη σε κυκλοφορία, πάντοτε με δυνατότητα παραγγελίας των εκάστοτε τίτλων από το ηλεκτρονικό μας κατάστημα.

7. Πιστεύετε πως υπέστη πλήγμα η ανάγνωση βιβλίων κατά τη διάρκεια των δύο lockdown;

Φαίνεται πως συνέβη το αντίθετο: ο κόσμος στράφηκε περισσότερο στα βιβλία, υπό αυτές τις παρούσες συνθήκες εγκλεισμού. Αν κάτι άλλαξε, είναι ο δικαιολογημένος επαναπρογραμματισμός της έκδοσης κάποιων βιβλίων που πήγε πίσω λόγω της κατάστασης. Οι εκδοτικοί υπήρξαν πιο διστακτικοί στο να κυκλοφορήσουν νέα βιβλία, κάτι απολύτως λογικό.

8. Ποιες κατηγορίες βιβλίων πωλήθηκαν περισσότερο στα δύο lockdown;

Τα βιβλία με τη μεγαλύτερη κίνηση είναι διαχρονικά τα λογοτεχνικά και τα παιδικά. Δεν άλλαξε πολύ αυτό, αν και σίγουρα είδαμε και κάποιους τίτλους στο δοκίμιο, τη φιλοσοφία και την ψυχολογία να κινούνται περισσότερο.

Αφορμή για τον τίτλου του άρθρου στάθηκε μια φράση του Νίκου Χρυσού, παλαιοβιβλιοπώλη, ο οποίος μοιράστηκε μαζί μας ενδιαφέρουσες σκέψεις για μια ενασχόλησή του, την οποία όπως φάνηκε αγαπάει εξαιρετικά. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα απ' την αρχή.

Κατά γενική ομολογία, η λειτουργία ή η δημιουργία ενός παλαιοβιβλιοπωλείου αφορμάται από την αγάπη των ιδιοκτητών τους για τα βιβλία και το διάβασμα εν γένει. Απαραίτητο συστατικό δημιουργίας ενός τέτοιου χώρου είναι σίγουρα το πάθος, το μεράκι, η αγάπη για τα βιβλία και το διάβασμα, «βιβλιομανία» όπως αναφέρει ο Γιώργος Ζούκας, μια σχετική εξοικείωση με τον χώρο των παλαιοβιβλιοπωλείων γενικά και όχι απαραίτητα οποιαδήποτε σχέση με επιχειρηματικότητα. Μάλλον αυτή έπεται εκ των συνθηκών!

Τα παλαιοβιβλιοπωλεία –ή μήπως να μην γίνεται διαχωρισμός παλαιοβιβλιοπωλείων και βιβλιοπωλείων; – έχουν έντονη παρουσία στον χώρο του βιβλίου επί πάρα πολλά χρόνια, καθώς εκεί ακόμα και ο πιο απαιτητικός αγοραστής θα μπορέσει να βρει βιβλία εξαντλημένων εκδόσεων, σπάνια αντίτυπα και σαφώς καλαίσθητες εκδόσεις, βιβλία που πλέον δεν τα έχουν καν οι συγγραφείς τους στη βιβλιοθήκη τους, ενώ βασικός παράγοντας δεν παύει να είναι και η οικονομική τιμή των βιβλίων, ακόμα και νέων εκδόσεων. Ο πιο σημαντικός ίσως λόγος για να επισκεφτεί κανείς ένα τέτοιο βιβλιοπωλείο είναι αυτό που αναφέρει εύστοχα ο Νίκος Χρυσός, «η ανάμνηση και η μυρωδιά μιας αλλοτινής εποχής». Περισσότερο από το περιεχόμενο των βιβλίων, αυτό που τραβά την προσοχή του αναγνώστη είναι οι ιστορίες οι γραμμένες στο περιθώριο των σελίδων. Αυτές είναι που αναμειγνύουν το παρόν με το παρελθόν, τη μνήμη με τη γνώση, και τούτο είναι το πλέον γοητευτικό!

Αυτό εξάλλου εξηγεί το διαφορετικό κοινό που επισκέπτεται τα παλαιοβιβλιοπωλεία: από συστηματικούς αναγνώστες, ερευνητές ή συλλέκτες που αναζητούν σπάνια και συγκεκριμένα βιβλία, μέχρι απλώς φιλοπεριεργούς αναγνώστες, παιδιά, φοιτητές και νέους που ψάχνουν οικονομικές επιλογές ανάγνωσης έως ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας που επιθυμούν μια σύνδεση με τη νεότητά τους μέσω παλαιότερων εκδόσεων. Δεν λείπουν βέβαια «ακόμα και εκείνοι που δεν ξέρουν τι ψάχνουν και δεν θα πсуχάσουν, αν δεν το βρουν», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ιωάννης Πανουτσόπουλος. Όλο αυτό το τόσο διαφορετικό και ποικίλο αναγνωστικό κοινό έχει πάντα μια καλή αφορμή να επισκεφτεί ένα παλαιοβιβλιοπωλείο και μάλλον κάθε φορά φεύγει από εκεί εξαιρετικά ικανοποιημένο, ακόμα και αν δεν βρήκε αυτό ακριβώς που αναζητούσε. Η ποικιλία εξάλλου είναι τεράστια και δεν περιορίζεται μόνο σε «παλιά» βιβλία. Από τα ράφια των παλαιοβιβλιοπωλείων δεν λείπουν οι τρέχουσες εκδόσεις, σε συμφέρουσες τιμές, καθιστώντας έτσι τη διάκριση παλαιοβιβλιοπωλείων και βιβλιοπωλείων μάλλον περιττή.

Ένα εύλογο ερώτημα που προκύπτει από την έρευνα για τα παλαιοβιβλιοπωλεία είναι πώς φτάνουν τα βιβλία στα χέρια των βιβλιοπωλών. Εν μέρει η απάντηση είναι η αναμενόμενη, καθώς, όπως φαντάζεται κανείς, το μεγαλύτερο μέρος τους προέρχεται από εκποίηση ιδιωτικών συλλογών, αλλά και από παλαιοπώλες ή από βιβλιοπωλεία που κλείνουν. Δεν λείπουν οι μεμονωμένοι ιδιοκτήτες βιβλίων που για προσωπικούς λόγους –είτε γιατί πλέον τα βιβλία δεν εμπίπτουν στα αναγνωστικά τους ενδιαφέροντα ή γιατί απλώς η ζωή τους άλλαξε και τους οδήγησε σε νέα μονοπάτια– αποφασίζουν να τα αποχωριστούν, αφήνοντάς τα στα ράφια των παλαιοβιβλιοπωλείων.

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πως οι πηγές βιβλίων ποικίλουν, όπως άλλωστε ποικίλουν και τα κριτήρια που καθιστούν ένα βιβλίο σπάνιο. Όπως αναφέρουν βιβλιοπώλες αυτό που καθορίζει τελικά την τιμή του βιβλίου είναι κυρίως η σπανιότητά του, η σπουδαιότητα της έκδοσης αλλά σαφώς και η ζήτησή του. Στους παράγοντες αυτούς δεν θα έπρεπε να παραλείψουμε ακόμα την κατάσταση του βιβλίου καθώς και την βιβλιοδεσία του, αλλά και πλήθος άλλων λεπτομερειών τις οποίες τις γνωρίζει κάποιος με τον χρόνο, όπως αναφέρει ο Ιωάννης Πανουτσόπουλος. Πάνω απ' όλα όμως αυτό τελικά που καθορίζει την τιμή του βιβλίου είναι και θα παραμείνει για πάντα το ίδιο το βιβλίο.

Τι συμβαίνει όμως με αυτούς τους τόσο γοητευτικούς χώρους σε περιόδους σαν αυτή που διανύουμε; Στην ερώτηση αυτή, η απάντηση ήταν ίδια: το ίντερνετ και το site του βιβλιοπωλείου που προϋπήρχε λειτούργησε βοηθητικά. Ειδικότερα λόγω εγκλεισμού, παρατηρήθηκε μάλλον μια στροφή προς το βιβλίο. Ο κόσμος φαίνεται να κουράστηκε από την πολλή τηλεόραση, οι βόλτες περιορισμένες, το βιβλίο φάνηκε ως μια κάποια λύση. Έτσι τα παλαιοβιβλιοπωλεία, εξοπλισμένα με e-shop, μπόρεσαν να απευθυνθούν σε πελάτες σε όλα τα πλάτη και μήκη, σε κόσμο που δεν μπορούσε να επισκεφτεί το φυσικό κατάστημα. Εξάλλου στα περισσότερα προϋπήρχε κάποιο site με πάρα πολλούς τίτλους εξαντλημένων ή σπάνιων βιβλίων που ανέκαθεν λειτουργούσε ως σημείο αναφοράς. Με κανέναν όμως τρόπο δεν μπορεί να υποκατασταθεί η επίσκεψη σε ένα παλαιοβιβλιοπωλείο. Βοηθητική μεν η τεχνολογία, αλλά ως εκεί! Αυτό που άλλαξε λόγω της πανδημίας και των νέων συνθηκών αγοράς είναι περισσότερο οι αγοραστικές συνήθειες των βιβλιόφιλων. Τώρα η αναζήτηση, και τελικά η αγορά τους, είναι πιο στοχευμένη, καθώς επικεντρώνονται μόνο στα αναγκαία και τα απαραίτητα. Χάνουν έτσι την περιπέτεια της αναζήτησης στα ράφια ενός παλαιοβιβλιοπωλείου, χάνουν –προσωρινά– την επαφή με τα βιβλία που υπάρχουν εκεί και τους περιμένουν!

Στην ερώτηση «internet vs παλαιοβιβλιοπωλείων», η απάντηση του Ιωάννη Πανουτσόπουλου είναι τουλάχιστον αποστομωτική «Το διαδίκτυο τη δουλειά του και εγώ τη δική μου». Σε μια εποχή, στην οποία πλέον εύκολα έχει κανείς πρόσβαση σε πολλούς τίτλους βιβλίων, πόσο βιώσιμο είναι ένα παλαιοβιβλιοπωλείο; Η αισιοδοξία των βιβλιοπωλών πως «το αποτύπωμα στο χαρτί» παραμένει αναλλοίωτο, πως το διαδίκτυο δεν μπορεί να υποκαταστήσει τις γνώσεις ενός παλαιοβιβλιοπώλη, μάλλον γεμίζει χαρά και μας! Κατά γενική ομολογία, το διαδίκτυο μπορεί να προσφέρει δυνατότητες, περιορισμένες όμως, καθώς ό,τι μπορεί να βρει κανείς σε ένα παλαιοβιβλιοπωλείο, δύσκολα θα το εντοπίσει στο διαδίκτυο. Από την άλλη, το διαδίκτυο αποτυπώνει περισσότερο τη σύγχρονη πραγματικότητα, ενώ στα ράφια των παλαιοβιβλιοπωλείων κρύβονται θησαυροί παλιών εποχών, αποκαλύπτονται ολόκληροι κόσμοι, οι οποίοι περιμένουν τους βιβλιόφιλους να τους φέρουν στην επιφάνεια. Έτσι, αν και οι συνθήκες είναι δύσκολες, αν και οι καιροί δίνουν προβάδισμα στο ίντερνετ, ωστόσο οι βιβλιοπώλες είναι αισιόδοξοι: τα παλαιοβιβλιοπωλεία, ως φύλακες της γνώσης και της μνήμης θα συνεχίζουν να είναι απαραίτητα!

Κρατώντας αυτή την αισιόδοξη σκέψη, ας ελπίσουμε ότι σύντομα θα μπορέσουμε να ξαναβρεθούμε σε γνώριμα μέρη, να περιηγηθούμε στα ράφια των παλαιοβιβλιοπωλείων για να δούμε τη μνήμη με το παρόν να γίνονται ένα! Θερμές ευχαριστίες στους Νίκο Χρυσό, Γιώργο Ζούκα, Γιάννη Κουγέα και Ιωάννη Πανουτσόπουλο που, αν και δεν καταφέραμε να βρεθούμε από κοντά, οι γνώσεις τους και η θετική τους στάση στάθηκαν εξαιρετικά βοηθητικές!

Παλαιοβιβλιοπωλείο Νίκος Χρυσός
Χαρ. Τρικούπη 63 και Δερβενίων
10681 Αθήνα
τηλ . 2103631821
<https://www.oldbooks.gr/>

«Βιβλιοανιχνευτής» - Γιώργος Ζούκας
Ζωοδόχου Πηγής 2-4, 2ος όροφος
10678 Αθήνα
τηλ. 6939613081
<https://vivlioanihneftis.wordpress.com/>

Παλαιοβιβλιοπωλείο Ιωάννης Β. Κουγέας
Άστιγος 21 & Θησείου 2
Μοναστηράκι, Αθήνα
τηλ. 6944948242, 2103219608
<https://www.kougeasbooks.gr/>

Παλαιοβιβλιοπωλείο ίστωρ – Ιωάννης Πανουτσόπουλος
Ιπποκράτους 157
11472 Αθήνα
τηλ. 2106435762
<https://bit.ly/31aHQFC>

Ο Ιωάννης Πανουτσόπουλος

Ο Γιώργος Ζούκας, όταν ήρθε από τον Σείριο

Παυλίνα Μάρβιν

Στην καραντίνα διάβασα θέατρο, και λογοτεχνία που μπορεί να γίνει θέατρο (μα υπάρχει λογοτεχνία που δεν μπορεί να γίνει θέατρο;), όχι μόνο γιατί το απαιτούσαν οι σπουδές μου, αλλά και γιατί μου έλειπε πολύ να πάω στο θέατρο, να έρθω σε επαφή με ανθρώπους που αφηγούνται συναρπαστικά επί σκηνής, να μαγευτώ από μια ερμηνεία, σκηνοθεσία, σκηνογραφία, να συζητήσω με φίλους μετά την παράσταση. Διάβασα ξανά τη *Νεκρή Ζώνη* του Πίντερ, μιας που πιστεύω πως ανταποκρίνεται ιδιαίτερα στη συνθήκη κλειστότητας που μας επέβαλε η πανδημία · «στην νεκρή ζώνη τίποτα δεν κινείται, τίποτα δεν αλλάζει, τίποτα δεν γερνάει», διευκρινίζει ο συγγραφέας. Διάβασα επίσης κάποια διηγήματα από το *Δεκαήμερο* του Βοκάκιου, όπου μια έγκλειστη παρέα διηγείται τρυφερές, παράδοξες, παθιασμένες μεσαιωνικές ιστορίες, τον καιρό της πανούκλας – σαν τελετουργικό υπέρ της ζωής και εναντίον του θανάτου. Τέλος, στα άπειρα ξενύχτια που μεσολάβησαν, διάβασα επανειλημμένως ποιήματα της Πολωνής νομπελίστριας Βισουάβα Σιμπόρσκα σε μετάφραση Βασίλη Καραβίτη (Εκδόσεις Σοκόλη, 2003): «Κανένας δεν είναι στα καλά τους στις τέσσερις το πρωί. / Κι αν τα' άσπρα μυρμήγκια νιώθουν ωραία στις τέσσερις το πρωί / -ας συχαρούμε τα μυρμήγκια. Κι ας γίνει πέντε η ώρα / αν θέλουμε να συνεχίσουμε να ζούμε». Αυτά, μέχρι να μου δωρίσουν και την νέα έκδοση με ποιήματα της Σιμπόρσκα, υπό τον τίτλο *Η ζωή εδώ και τώρα*, που κυκλοφόρησε από τις Εκδόσεις Καστανιώτη μόλις τον Μάιο του 2021, σε μετάφραση Μπεάτα Ζουλκίεβιτς, και δεν θα μπορούσε παρά να είναι αναφανδόν με τη μεριά της ζωής, αξίζοντας καλή θέση στις βιβλιοθήκες και στις καρδιές μας.

Άννα Καρακατσούλη

Στην καραντίνα διάβασα παλιότερα βιβλία που περίμεναν πολύν καιρό στο ράφι να έρθει η ώρα τους και που ήταν επίσης μεγάλα βιβλία. Η περίπτωση φαινόταν ταιριαστή για να ενσκήψω σε «βαριά», πολυσέλιδα έργα, να απασχολούν το μυαλό και να φτουράνε... Διάβασα έτσι το τρίτομο *Περί χρόνου και ποταμού*, του Τόμας Γουλφ, από τον Εξάντα, βιβλίο του 1935 που εκδόθηκε στα ελληνικά το 2018, ένα μνημειώδες έργο περίπου 2.000 σελίδων που περιγράφει με μοναδικό ρυθμό και ύφος την Αμερική της δεκαετίας του 1930. Διάβασα την *Πύλη του ήλιου* του Παλαιστίνιου Ελίας Χούρι που κυκλοφόρησε επιτέλους στα ελληνικά από τις εκδόσεις Καστανιώτη σε μετάφραση Ελένης Καπετανάκη μόλις τέλειωσα την ανάγνωση της αγγλικής του μετάφρασης... Επική αφήγηση του παλαιστινιακού αγώνα, του ξεριζωμού και του πόνου, του έρωτα και του θανάτου. Πιο χαλαρά, η *Καρδερίνα* της Ντόνα Ταρτ, βραβείο μυθοπλασίας Πούλιτζερ του 2014 που κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Λιβάνη και που μπλέκει σε μια καταγιστική πλοκή έναν φλαμανδικό πίνακα, μια ιστορία ενηλικίωσης και πολλά-πολλά πρόσωπα και που ξεσήκωσε έντονη διαμάχη στους αγγλοσαξονικούς λογοτεχνικούς κύκλους όταν πρωτοκυκλοφόρησε και κυρίως όταν βραβεύτηκε. Εξαιρετικό βρήκα και τον ξανακοιταγμένο *Μάκβεθ* από τον Τζο Νέσμπο (Μεταίχμιο, 2018), ένα συναρπαστικό θρίλερ που ακολουθεί πιστά το σαιξπηρικό δράμα και που όμως είναι ένα νέο

βιβλίο. Τέλος, το επιβαλλόμενο ξαναδιάβασμα της *Πανούκλας* του Καμύ, και αν μέναμε λίγο ακόμα μέσα θα είχα προλάβει να τελειώσω και τον *Μόμπι Ντικ* (Gutenberg, 2006). Δεν πειράζει, καλύτερα ελεύθεροι, και εμείς και το κήτος!

Δανάη Σιώζιου

Η παραλαβή βιβλίων την περίοδο της καραντίνας ήταν ανακουφιστική και παρηγορητική, καθώς μεταξὺ άλλων, λόγω των περιορισμών στην κυκλοφορία, βρέθηκαν όπως όλοι μας σε μία συνθήκη επιβεβλημένης απόσυρσης. Το γεγονός αυτό μου θύμισε την εποχή που ως παιδί επέλεγα να αποσυρθώ διαβάζοντας ολόένα και περισσότερα βιβλία, δραστηριότητα που εγκατέλειπα μόνο για να κάνω μία βόλτα με το ποδήλατο ή να δω τους φίλους μου. Διάβασα με μεγάλη χαρά και αναζητώντας κουράγιο και ελπίδα πολλά βιβλία από τα οποία ξεχωρίζω τις δύο ποιητικές συλλογές της Natalie Diaz «Όταν ο αδερφός μου ήταν Αζτέκος» και «Μετασποικιακό γράμμα αγάπης» (*When my brother was an Aztec*, Copper Canyon Editions, 2012 και *Postcolonial Love Poem*, Graywolf Press 2021).

Η Natalie Diaz είναι Αμερικανίδα ποιήτρια, από τη φυλή των Ινδιάνων Mohave, ακτιβίστρια, πρώην επαγγελματίας μπασκετμπολίστρια και διδάσκουσα στο Πανεπιστήμιο της Αριζόνα. Η πρώτη συλλογή ποιημάτων της «Όταν ο αδερφός μου ήταν Αζτέκος» κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Copper Canyon Press, το 2012 και η οποία έλαβε πολλές σημαντικές διακρίσεις και βραβεία. Στο βιβλίο αυτό η ποιήτρια πραγματεύεται τη σχέση της με τον αδερφό της, θέματα ταυτότητας, τις δυναμικές της οικογένειας, τη διαλεκτική του μύθου και τον τρόπο ζωής των Ινδιάνων Mohave από τη φυλή των οποίων κατάγεται. Η ποιητική γλώσσα της Diaz είναι ξεχωριστή γεμάτη ρυθμό όσο και απρόσμενες παύσεις και κενά, απροσδόκητες εικόνες, λυρική δύναμη και νατουραλιστική ωμότητα. Η πρώτη στροφή του ποιήματος «Ο αδερφός μου Η πληγή μου» είναι ενδεικτική του ύφους του βιβλίου: «Κάλεσε τους ταύρους απ' το δρόμο. / Ήρθαν σαν ένα σκοτεινό ποτάμι - / μια βουή από στήθος και οπλή - / όλα σε κίνηση, κάτω, αγκάθι- καρφωμένο / τα κέρατά τους τρύπησαν τους τοίχους. Φως / Βούιξε στις τρύπες σαν κοπάδι σφήκες. / Το στόμα μου ήταν μια φωλιά κατεστραμμένη, άδεια.» Η ίδια η Diaz είχε δηλώσει παλαιότερα σε μία συνέντευξη: «μου αρέσουν οι πεινασμένες προτάσεις, γιατί επιθυμούν περισσότερη λυρικότητα και περισσότερη εικονοπλασία» και αυτή η δήλωση περιγράφει όχι μόνο το ύφος που καλλιεργεί, αλλά αποτελεί παράλληλα και μία γέφυρα κατανόησης του περάσματος από το πρώτο στο δεύτερο βιβλίο της. Η Diaz εμπιστεύεται τη γλώσσα όχι μόνο ως διανοητική λειτουργία, αλλά ως σωματική λειτουργία και εντάσσει την ποιητική λειτουργία σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, όπου το σώμα φέρει τον κόσμο και το ποίημα σημαίνει όπως η καμπάνα. «Ο ποταμός Κολοράντο, είναι το ποτάμι που κινδυνεύει πιο άμεσα με εξαφάνιση στις ΗΠΑ / επίσης, είναι μέρος του σώματός μου» γράφει στο ποίημα «Το πρώτο νερό είναι το σώμα», στην ποιητική της συλλογή «Μετασποικιακό γράμμα αγάπης» που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Graywolf Press τον Μάρτιο του 2021 και η οποία τιμήθηκε το 2021 με το βραβείο Pulitzer, και αλλού: «αγγίζουμε την μπάλα φωτός / ο ένας στον άλλο-: χωριστά σώματα, χτυπημένα από την επιθυμία / και αστραφτερά». Σε αυτή τη συλλογή η Diaz μιλάει για την αγάπη και το βιβλίο όταν κυκλοφόρησε στις ΗΠΑ χαρακτηρίστηκε ως «ένας ύμνος της επιθυμίας απέναντι στην λήθη». Αν το πρώτο βιβλίο της Diaz επικεντρώνεται, μεταξύ άλλων σε μία σειρά από πληγές και τραύματα, χαρτογραφώντας τες τόσο μέσα στα ποιήματα όσο και στην ίδια την ποιητική της γλώσσα, το δεύτερο

Σάββας Μαυροματίδης

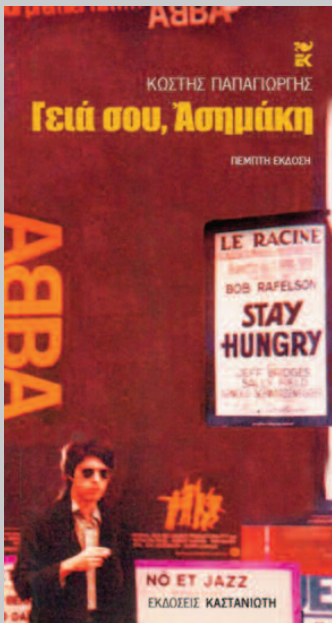
Στις μέρες του «εγκλεισμού» το διάβασμα ήταν μια διέξοδος προς τον έξω κόσμο, ακόμη και για έναν διδακτορικό φοιτητή που θα δήλωνε «μπουχτισμένος» από οτιδήποτε σε γραπτή μορφή! Ωστόσο, όντως, υπήρχαν στιγμές που έπιασα κι εγώ στα χέρια μου λίγη λογοτεχνία –λίγη, κυριολεκτικά, σε σύγκριση με άλλα χρόνια–, αλλά και κάποια πιο βαριά ή και άλλα (πολύ πιο) ελαφριά βιβλία! Έτσι, η αναγνωστική μου παλέτα σε αυτό τον δύσκολο –για όλες και όλους μας– χρόνο περιλάμβανε το *La parure et autres nouvelles* του Guy de Maupassant, το *Περπατώντας* του Frédéric Gros, το *Sapiens. Μια σύντομη ιστορία του ανθρώπου* του Yuval Noah Harari και ... *Το βιβλίο του Hygge. Ο δανέζικος τρόπος να ζεις καλά* του Meik Wiking! Ξέρω... Ετερόκλητες μεταξύ τους επιλογές! Αλλά όπως ο χρόνος ήταν σαν τα *Ανεμοδαρμένα ύψη*, έτσι και η (προσωπική μου) διάθεση να πιάσω κάτι πέραν των πανεπιστημιακών μελετών! Και τα τέσσερα, όμως, έχουν μια κοινή γραμμή: την πορεία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος δημιουργεί και καταστρέφει στο διάβα της Ιστορίας με τον Harari να μας δίνει μια εκπληκτική αφήγηση για το ταξίδι του ανθρώπου από τα προϊστορικά χρόνια έως σήμερα. Ο άνθρωπος περπατά και σκέφτεται, φιλοσοφεί και ταξιδεύει νοητικά και στην πραγματικότητα συγχρόνως, όπως μας περιγράφει γλαφυρά ο Gros στις σελίδες του μικρού, αλλά τόσο δυνατού, βιβλίου του με διανοητές σαν τον Νίτσε και τον Ρουσσώ ή τον Καντ, τον Ρεμπώ και τον Θορώ να συντροφεύουν τον αναγνώστη σε ένα ταξίδι φιλοσοφικό, ανάγοντας το περπάτημα σε άσκηση καθαρά πνευματική! Η Δανία είναι η μεγάλη μου αγάπη κι ορίστε η πιο περίεργη αναγνωστική επιλογή με αφορμή κι ένα ταξίδι στη χώρα «των ευτυχισμένων ανθρώπων». Εδώ, ο Wiking μας δίνει τον τρόπο (αν όχι) την πορεία προς την ευτυχία, που βιώνει ο εν λόγω βορειοευρωπαϊκός λαός. Και το Hygge καταλήγει να είναι μια ιδέα, αν όχι (ίσως) μια φιλοσοφία ή μια επιλογή ζωής! Πάντως, στο βασίλειο της Δανιμαρκίας, φαίνεται να λειτουργούν καλά τα πράγματα... Και καταλήγω με αυτό που –χρονικά– διάβασα πρώτο, τα διηγήματα του Maupassant. Τι να πει κανείς για αυτόν τον γίγαντα (προσωπική μου άποψη, που ελπίζω να συμμερίζονται οι πολλοί) της γαλλικής και όχι μόνο λογοτεχνίας; Ο Γάλλος λογοτέχνης περνά μέσα από την ψυχή των χαρακτήρων που χτίζει, φανερώνοντας ενώπιον του αναγνώστη τις ανησυχίες του ανθρώπου, ανησυχίες που πάντοτε απασχολούσαν και απασχολούν τον τελευταίο.

Γιάννης Περδίκης

Για αρκετό κόσμο η πρώτη, τουλάχιστον, περίοδος της πανδημίας και του ακούσιου εγκλεισμού αποτέλεσε ευκαιρία για περισσότερο διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο, άρα και μεγαλύτερη «άνεση» για διάβασμα και άλλες ασχολίες. Είναι αξιοθαύμαστη η ικανότητα των συγγραφέων να καταγράψουν και να ενσωματώσουν

εμπειρίες από την πανδημία σε κείμενα και ιστορίες που θα αποτελούν, εκτός από λογοτεχνικό έργο, ένα είδος ντοκουμέντου στο μέλλον για τα όσα έχει βιώσει η ανθρωπότητα αυτό το διάστημα.

Προσωπικά κατά την πανδημία μπόρεσα να απολαύσω κάποια θεωρητικά «δύσκολα» είδη όπως είναι η ξενόγλωσση ποίηση και διάβασα για πρώτη φορά ποιητικές συλλογές του σπουδαίου Ιρλανδού ποιητή Σέιμους Χίνι. Επίσης, η πανδημία ήταν αφορμή για να επανέλθω στο έργο αγαπημένων εγχώριων διανοούμενων όπως ο Κωστής Παπαγιώργης, και πιο συγκεκριμένα στο βιβλίο που έχει γράψει για τον επιστήθιο φίλο του Χ. Βακαλόπουλο (*Γεια σου Ασημάκη*). Ως λάτρης της μικρής φόρμας εκτίμησα και προτείνω το βιβλίο με τίτλο *Στον Ιστό* του νεαρού συγγραφέα Δημήτρη Τζάνογλου που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Κυψέλη, όπως επίσης την συλλογή με μικρά πεζά και ποιήματα του Γιώργου Αποσκήτη με τίτλο *Στιγμόμετρο* που κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Σμίλη.

Ο Conrad Gessner στα 48 του χρόνια, ένα χρόνο πριν από το θάνατό του. Το πορτρέτο φιλοτέχνησε ο Tobias Stimmer και εκτίθεται στο Museum Allerheiligen Schaffhausen.

Η περίοδος της Αναγέννησης, τον 16ο αιώνα, κατέχει μοναδική θέση στην ιστορία του ανθρώπου, ως η περίοδος που σηματοδότησε την άνθηση των τεχνών, των επιστημών, του πολιτισμού και την εξέλιξη της τεχνολογίας. Στην τελευταία κατηγορία εμπίπτει και η εφεύρεση της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο, η οποία οδήγησε στη ραγδαία ανάπτυξη του βιβλίου στην Ευρώπη κι από εκεί στον υπόλοιπο κόσμο. Ένα σημαντικό επίτευγμα ήταν η δημοσίευση εικονογραφημένων έντυπων βιβλίων με θέμα τα φυτά, την ανατομία και τα ζώα. Βάση τους ήταν η παρατήρηση, η περιγραφή και η εικονογράφηση, πρακτικές που χρησιμοποιούνταν για την ανάπτυξη και την παραγωγή επιστημονικών γνώσεων.¹ Σημαντική παρουσία στη μελέτη των φυσικών επιστημών με τη χρήση ανάλογων μεθόδων αποτελεί το έργο του Conrad Gessner, ενός από τους πρώτους και πιο γνωστούς φυσιοδίφες του 16ου αιώνα.

Ο συγγραφέας και το έργο του

Ο Conrad Gessner ήταν Ελβετός γιατρός. Η συστηματική συλλογή πληροφοριών σχετικά με το φυτικό και το ζωικό βασίλειο αποτελεί σήμα κατατεθέν του έργου του και συνέβαλε στη δημιουργία γόνιμου εδάφους προκειμένου να εξελιχθούν οι επιστημονικοί κλάδοι της σύγχρονης ζωολογίας και βοτανικής.

Γεννήθηκε το 1516 στη Ζυρίχη. Από νέος έδειξε τις ικανότητές του για μάθηση.² Σπούδασε Φιλολογία και Ιατρική στο Παρίσι, στο Μονπελιέ και στη Βασιλεία.³ Στα 21 του χρόνια διορίστηκε καθηγητής Ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Λοζάνης και το 1541 αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Για το υπόλοιπο της ζωής του εξασκούσε την Ιατρική στη γενέτειρά του πόλη, παρέδιδε διαλέξεις περί Αριστοτελικής Φυσικής στο Πανεπιστήμιο του Κάρολου και τέλος διορίστηκε ασίατρος, δηλαδή γιατρός της πόλης. Πέθανε το 1565 φροντίζοντας με αυταπάρνηση τα θύματα της πανώλης στη Ζυρίχη. Ως σημαντικότερα έργα του θεωρούνται το *Lexicon Graeco-Latinum* (1537), το *Libellus de lacte et operibus lactariis* (1545),⁴ η *Bibliotheca universalis* (1545)⁵ και το *Mithridates: De*

1. Ωστόσο δεν ήταν εξαρχής αλάθητες και χρειάστηκε καιρός προκειμένου να παραχθούν πιο αξιόπιστα αποτελέσματα. Βλέπε, S. Kusukawa, «The sources of Gessner's pictures for the *Historia animalium*» σελ. 303-304, *Annals of Science*, Vol. 67, No. 3, July 2010, 303-328, όπου αναφέρονται ανάλογα παραδείγματα στους τομείς της Γεωλογίας και άλλων φυσικών επιστημών εκείνης της περιόδου.

2. Αυτές τις ικανότητες αναγνώρισε γρήγορα ο γουνάρας πατέρας του, ο οποίος τον έστειλε για εκπαίδευση σε έναν θείο του καλλιεργητή και συλλέκτη φαρμακευτικών βοτάνων. Μέσα από αυτή την εμπειρία ο Conrad άρχισε να μαθαίνει τα φυτά και τις ιδιότητές τους, χτίζοντας σιγά σιγά τον ακρογωνιαίο λίθο των ενδιαφερόντων του γύρω από τη Φυσική Ιστορία, στην οποία θα αφοσιωθεί για το υπόλοιπο της ζωής του.

3. «Conrad Gesner», <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG159653>

4. Μία ιατρική εργασία που αναφέρεται στα οφέλη του γάλακτος. Σε αυτό το πόνημα περιέλαβε και μία επιστολή προς έναν φίλο του στην οποία εξυμνεί τα βουνά ως ένα από τα μεγαλύτερα θαύματα της φύσης. Το κείμενο αυτό, μαζί με μία μεταγενέστερη περιγραφή αναρρίκησης στην κορυφή Pilatus των Άλπεων, αποτελεί ένα από τα πρώτα καταγεγραμμένα δείγματα ορειβασίας.

5. Θεωρείται η πρώτη βιβλιογραφία του είδους της. Αποτελεί έναν αλφαβητικό κατάλογο όλων των βιβλίων που εκδόθηκαν στα Λατινικά, Ελληνικά και Εβραϊκά κατά τον πρώτο αιώνα της τυπογραφίας. Το έργο αυτό του χάρισε τον τίτλο του πατέρα της Βιβλιογραφίας σε ηλικία μόλις 25 ετών. Μία συντομευμένη μορφή της *Bibliotheca* με την προσθήκη τουλάχιστον 2000 συγγραφέων εκδόθηκε 10 χρόνια αργότερα (1555) με τον τίτλο *Epitome bibliothecae Conradi Gesneri*. Πολύ από το νέο υλικό το βρήκε ο Gessner από τους ανθρώπους που αλληλογραφούσε. Ένα άλλο έργο, το *Pandectarium sive Partitionum universalium Conradi Gesneri* (1548), αποτελεί μία θεματική επαναταξινόμηση της *Bibliotheca*, με τη θεολογία και τη φυσική φιλοσοφία να καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του.

differentiis linguarum (1555).⁶ Ωστόσο, το μεγαλύτερο έργο του είναι η πεντάτομη συλλογή εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα με περιγραφές και απεικονίσεις του μέχρι τότε γνωστού ζωικού κόσμου, το *Historiae Animalium* (Ιστορία των Ζώων).⁷ Η έννοια της εγκυκλοπαίδειας που παρουσιάζει γνώσεις οργανωμένες με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, δεν ήταν άγνωστη και κατά τον Μεσαίωνα. Και το *Historiae Animalium*, όπως και παρόμοια έργα συγχρόνων του Gessner, θα μπορούσε να θεωρηθεί μία σπερματική μορφή εγκυκλοπαίδειας, μολονότι οι Εγκυκλοπαιδιστές εμφανίζονται δύο αιώνες μετά, σημειώνοντας μια κορύφωση στον τομέα αυτό της γνώσης. Τον 16ο αιώνα η εγκυκλοπαιδική προσέγγιση του Gessner παρουσιάζει πληροφορίες που βασίζονται στην παρατήρηση αλλά και λογοτεχνικές αναφορές ή δοξασίες, θολώνοντας σε κάποιες περιπτώσεις το όριο ανάμεσα στην πραγματική ταξινόμηση και τη μυθοπλασία γύρω από τα ζώα. Με αυτό τον τρόπο φαίνεται σαν να ακολουθεί την ψευδο-επιστημονική και συμβολική γνώση του Μεσαίωνα όπως αποτυπωνόταν στα *Bestiaria*, γνωστά ως Ζωολόγια, Θηριολόγια ή Τερατολόγια.⁸ Πέρα από τις αναπαραστάσεις των φυσικών πλάσμάτων από το πεδίο της ανθρώπινης εμπειρίας εμφανίζονται σε αυτά όντα που ανήκουν στον χώρο που υπερβαίνει το πραγματικό. Ανήκουν στον χώρο του φαντασιακού που τρέφεται από θρύλους και μύθους.⁹

Η κατανομή του υλικού του *Historiae Animalium* συμβαδίζει με το αριστοτελικό σύστημα: ο πρώτος τόμος (1551) περιλαμβάνει τα ζωτόκα τετράποδα, ο δεύτερος (1554) τα ωτόκα τετράποδα, ο τρίτος (1555) τα πτηνά και ο τέταρτος (1556) τους θαλάσσιους οργανισμούς. Ο πέμπτος και τελευταίος τόμος που αφορούσε τα ερπετά, έμεινε ημιτελής λόγω του θανάτου του το 1565, αλλά δημοσιεύτηκε αργότερα, το 1587. Επίσης ημιτελής παρέμεινε μία αντίστοιχη συλλογή με σημειώσεις και ξυλογραφίες που αφορούν τον φυτικό κόσμο, μέρος της οποίας είχε εκδώσει όσο ζούσε με τον τίτλο *Historia plantarum*.

Ρίχνοντας μια ματιά στα περιεχόμενα των τόμων αυτών, παρατηρείται μια πρωτότυπη κατάταξη του ζωικού βασιλείου. Συγκεκριμένα τα παραθέτει με αλφαβητική σειρά, μολονότι εκείνη την εποχή συνηθιζόταν η χρήση της ταξινομικής σειράς, δηλαδή ανά οικογένειες. Αναφέρει πάντως για κάθε ζώο την οικογένειά με την οποία συνδέεται. Επίσης, δεν κάνει αναφορά μόνο στη λατινική τους ονομασία, αλλά συνεχίζει τη λίστα με τις ονομασίες τους σε άλλες γλώσσες, όπως Ελληνικά, Γαλικιανά, Ισπανικά, Γερμανικά, Ιταλικά, Αγγλικά, Ιλλυρικά και άλλες.

Οι σελίδες τίτλου των τεσσάρων τόμων του *Historiae animalium*. www.biodiversitylibrary.org

Χαρακτηριστικό παράδειγμα πραγματικού και μυθικού: Σε αυτήν την εικόνα από αγγλικό θηριολόγιο, πιθανόν του 11ου αι., παρουσιάζεται ένα ψάρι, για το οποίο αναφέρεται ότι είχε φτερά, διαστάσεις ανθρώπου και παράβγαινε σε ταχύτητα με τα πλοία. Είναι πιθανό να πρόκειται για την *Lichia amia*, ελληνιστί Λίτσα ή λίτζα, ένα πολύ δυνατό και ταχύ ψάρι. Wilson, Elizabeth B; Pierpont Morgan Library, Bibles and bestiaries: a guide to illuminated manuscripts. <https://archive.org>

Οι πηγές του

Ο Gessner πραγματοποίησε αρκετά ταξίδια χάρις στα οποία κατάφερε να εμπλουτίσει τους γνωστικούς του ορίζοντες. Ήρθε σε επαφή με εξέχοντες φυσιοδίφες αντλώντας στοιχεία από τα έργα τους και επισκέφτηκε σημαντικές βιβλιοθήκες. Το *Historiae animalium* βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο υλικό των φυσιοδιφών Guillaume Rondelet¹⁰ και Pierre Belon¹¹, τους οποίους γνώρισε κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο Μονπελιέ. Βάση και των δύο μελετητών αποτελεί το ταξινομικό σύστημα του Αριστοτέλη, πράγμα που συνεχίζει και ο Gessner περιλαμβάνοντας στον τέταρτο τόμο του ως «ψάρια» τα κητώδη και τους ιπποπόταμους, γνωρίζοντας ωστόσο ότι αυτά διαθέτουν χαρακτηριστικά των θηλαστικών (ότι θηλάζουν κι ότι αναπνέουν με πνεύμονες). Η προσθήκη των θαλάσσιων χελωνών και τεράτων αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό των Gessner και Rondelet. Τα φανταστικά κητώδη συγκαταλέγονται μαζί με τα πραγματικά επειδή θεωρείτο ότι είχαν κάποια κοινά ζωτικά όργανα και πως ήταν ζωότοκα¹².

Πολύτιμο υλικό άντλησε και από πολλές πηγές του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, όπως τα *Bestiaria*, ο *Φυσιολόγος*, το *Libri de Animalibus* του Albertus Magnus¹³, η *Carta Marina*¹⁴ και το *Historia de gentibus septentrionalibus*¹⁵ του Σουνδού συγγραφέα Olaus Magnus (1490-1557), καθώς και βιβλία ταξιδευτών, όπως ο Γάλλος κληρικός André Thevet (1516-1590)¹⁶ και ο Γερμανός ευγενής Bernard von Breydenbach (περ. 1440-1497).¹⁷

10. Ο Rondelet δίδασκε ιατρική στο πανεπιστήμιο της πόλης και ήταν γνωστός για την εκτενή διατριβή του επάνω στα θαλάσσια όντα. Πολύ γνωστό βιβλίο του είναι το *Libri de Piscibus Marinis*, όπου αρχικά αποδεικνύει μέσα από ένα πείραμα ότι τα ψάρια αναπνέουν αέρα μέσα στο νερό με τη βοήθεια των βραγχίων. <https://artsandculture.google.com/entity/m05fhxh>. Στη συνέχεια παρουσιάζει τα είδη των ψαριών και λοιπών θαλάσσιων όντων με εικόνες, ως επί το πλείστον, αναφέροντας τα ανάλογα χαρακτηριστικά τους, τις συνήθειές τους, το βιότοπό τους, την ανατομία τους, ονομασίες τους σε άλλες γλώσσες, ακόμα και συνταγές με αυτά. Ο Gessner στον τόμο που αφορά τα ψάρια κάνει αναφορά σε αυτό το έργο κινούμενος σε παρόμοιο ταξινομικό πλαίσιο.

11. Ο Belon, θεωρείται ένας από τους πρώτους και πιο σημαντικούς φυσιοδίφες που βασίστηκε στις δικές του ανακαλύψεις προκειμένου να προωθήσει περαιτέρω την έρευνά του. Χαρακτηριστικά είναι δύο έργα του: *L'Histoire Naturelle des Étranges Poissons Marins* (Η Φυσική Ιστορία των Παράξενων Θαλάσσιων Ψαριών) και *L'Histoire de la Nature des Oyseaux* (Η Φυσική Ιστορία των Πουλιών). <https://bit.ly/3dhjwE7>

12. Ο Belon αποκλίνει από αυτή την ταξινόμηση όχι μόνο γιατί στην κατηγορία των θαλάσσιων ζώων δεν περιλαμβάνει τις δύο παραπάνω ομάδες –τα παραθέτει σε ξεχωριστά κεφάλαια– αλλά και γιατί προσθέτει επιπλέον αμφίβια θηλαστικά, όπως η βίδρα και ο κάστορας.

13. Ο συγκεκριμένος Γερμανός κληρικός, γνωστός και ως Doctor universalis του Μεσαίωνα, μελέτησε σε μεγάλη έκταση τον κόσμο των ζωντανών οργανισμών, ειδικά τα φυτά, και θεωρείτο στην εποχή του σχεδόν ισόξιος του Θεόφραστου. Το έργο του Αλβέρτου ξεπερνά τον απλό κατάλογο ιδεών που έχουν συλλεχθεί από διάφορους συγγραφείς καθώς φιλοδοξούσε να σχολιάσει όλην τη σκέψη του Αριστοτέλη. Μάλιστα κάποιες από τις περιγραφές του τελευταίου έσπευσε να διορθώσει όπου έκρινε απαραίτητο, δίνοντας τη σφραγίδα της δικής του αυθεντίας.

14. Μία από τις πρωιμότερες απόπειρες χαρτογράφησης της Σκανδιναβικής Χερσονήσου. <https://www.wdl.org/en/item/3037>

15. Το έργο αυτό θεωρείται ουσιαστικά ένα «ιστορικό ντοκουμέντο» των ανθρώπων του Βορρά. <https://bit.ly/2ZRgxiG>

16. Ο Thevet αργότερα υπηρέτησε ως κοσμογράφος σε διάφορες αποστολές της χώρας του στην Κεντρική και Νότια Αμερική. Επιστρέφοντας στην Ευρώπη περί τα μέσα της δεκαετίας του 1550, ενέταξε στο έργο του *Les Singularitez de la France Antarctique* όλα όσα είδε στα ταξίδια του. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνει και την τοπική πανίδα κάνοντας αναφορά στους μακάο, στα τουκάν, στον τάπιρο και τον βραδύποδα.

17. Ο Gessner άντλησε υλικό από το έργο του Breydenbach, *Peregrinationes in Terram Sanctam* (1502), στο οποίο περιγράφει ότι αντίκρυσε όταν ταξίδευε στους Άγιους Τόπους στα τέλη του 15ου αιώνα. Παραθέτει μεταξύ άλλων και ένα σκίτσο με τα ζώα της περιοχής. Ανάμεσά τους εμφανίζε-

Τα ζώα που είδε ο Bernhard von Breydenbach στο ταξίδι του στους Αγίους Τόπους. Γεννάδιος Βιβλιοθήκη - The American School of Classical Studies at Athens. <https://bit.ly/3xWX1y6>

Φυσικά από τις πηγές του δεν λείπουν οι πρόδρομοί του από τον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό. Ειδικότερα μελέτησε, πέρα από τον Αιλιανό, τα κείμενα του Αριστοτέλη, του Πausανία, του Πλίνιου, του Οππιανού, καθώς και την ελληνική μυθολογία, με ενδεικτικές αναφορές στους μύθους της Ανδρομέδας και της Ησιόνης. Το έργο του Gessner γενικά συνάδει με τα ταξινομικά ενδιαφέροντα των φυσιοδιφών στα μέσα του 16ου αιώνα που αλληλοεπιδρούν με την πολιτισμική, λογοτεχνική και λόγια παράδοση.

Σχετικά με την εικονογράφηση των ζώων

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία του *Historiae animalium* αποτελούν οι ξυλογραφίες που κοσμούν και τους πέντε τόμους του. Ο συγγραφέας αξιοποίησε πολλές πηγές και χρησιμοποίησε πολλά κριτήρια για την τελική αποτύπωσή τους. Για τον Gessner ήταν σημαντική η οπτική τεκμηρίωση των ζώων, γιατί στο κέντρο του ενδιαφέροντός του βρίσκονταν η μορφή και η ύλη της φύσης, κάτι πρωτοπόρο σε σχέση με τη μεσαιωνική αντίληψη για τον φυσικό κόσμο.

Οι πιο πολλές εικόνες με τις οποίες απέδωσε τα ζώα στις ξυλογραφίες του φιλοτεχνήθηκαν από Ελβετούς καλλιτέχνες και λίγες από τον ίδιο. Άλλες τις είχε παραγγείλει σε τεχνίτες του εξωτερικού, όταν ταξίδευε νέος, ενώ υπάρχει κι ένας αριθμός εικόνων που του τις έστειλαν φίλοι και φυσιοδίφες από όλη την Ευρώπη. Μερικές από τις πρωτότυπες ακουαρέλες, πιθανώς το «παραδειγματικό» αντίγραφο για τον χρωματισμό, κομμένες και τοποθετημένες σε ξεχωριστά φύλλα χαρτιού, έχουν διασωθεί στην Βασιλεία, στη συλλογή του Ελβετού γιατρού Felix Platter.

Ο Gessner ήθελε η αναπαράσταση των πλασμάτων να πλησιάζει όσο το δυνατόν περισσότερο την πραγματική μορφή τους (*ad vivum*). Για παράδειγμα οι εικόνες κάποιων ζώων, όπως ο ύστριξ, βασίστηκαν σε ζωντανή παρατήρηση, άλλες, όπως ο πελεκάνος συνδύαζαν σχέδιο από ζωντανή παρατήρηση και από κάποια άλλη απεικόνιση ή νεκρό δείγμα, ενώ τα ψάρια βασίστηκαν σε αποξηραμένα δείγματα (*ad skeleton*). Ο οπτικός του κόσμος ήταν ευρύτατος και σίγουρα πολύχρωμος, όπως δείχνουν τα πρωτότυπα σχέδια, αν και η έντυπη αναπαραγωγή τους ήταν πολυδάπανη. Το μεγάλο φάσμα πηγών που χρησιμοποίησε συνδέεται με την προσπάθειά του να συλλέξει όσα γράφτηκαν ή ήταν γνωστά έως τότε για ένα ζώο.¹⁸

Η εικονογράφηση του *Historiae animalium* αντικατοπτρίζει την πρώιμη ματιά του 16ου αιώνα στην παρατήρηση της φύσης, που δεν ορίζεται απαραίτητα από την αμεσότητα, αλλά παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη μελέτη των αρχών της παρατήρησης και της οπτικοποίησης του φυσικού κόσμου. Η επίτευξη της *ad vivum* αποτύπωσης δεν προϋπέθετε αμιγώς τη ζωντανή παρα-

ται κι ένας μονόκερος, ζώο συμβολικό που είχε σημαντική θέση στο μεσαιωνικό φαντασιακό. Ο Gessner τον παρουσιάζει και αυτός στο έργο του *Icones animalium*, όμως παίρνει κάποια απόσταση σχολιάζοντας ότι έτσι τον αποδίδουν οι ζωγράφοι χωρίς να δεσμευτεί για την ακρίβεια του χαρακτηριστικού. Επίσης, άσκησε κριτική σε αρχαίες αναφορές σχετικές με το μονόκερο, ιδιαίτερα αυτή του Πλίνιου, λέγοντας ότι του απέδωσε χαρακτηριστικά του ρινόκερου και συγκέρασε χαρακτηριστικά άλλων ζώων σε μία περιγραφή.

18. Εικάζεται ότι ο Gessner διατηρούσε παράλληλα παλαιές εικόνες μαζί με νέες, πιο έγκυρες, γιατί θεωρούσε σημαντικό να μη καθούν οι πιο παλιές γνώσεις, τακτική που εφαρμόζε και στις λεκτικές περιγραφές ζώων, καθώς δεν απέρριπτε παλαιότερες ή λιγότερο ακριβείς για χάρη νέων και ακριβέστερων, εξασφαλίζοντας τη μετάδοση προγενέστερων πληροφοριών.

τήρηση. Οι εικόνες των τόμων του *Historiae animalium* αποτελούν μέρος μίας ευρύτερης οπτικής κουλτούρας, η οποία συμπεριλάμβανε δείγματα ζώων είτε ζωντανά είτε αποξηραμένα, ολόκληρα ή τμήματά τους, σχέδια, αποτυπώσεις, και εικονογραφημένα βιβλία.

Το *Historiae Animalium* ως παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές επιστημόνων

Η εργατικότητα και η εύστοχη κρίση του Gessner, του «Γερμανού Πλίνιου», κατά τον Cuvier,¹⁹ απέδωσαν πρωτόγνωρους για την εποχή του καρπούς συμβάλλοντας μέσα από τα εικονογραφημένα έντυπα στη δημιουργία γόνιμου εδάφους για τη σύγχρονη Ζωολογία και Βοτανολογία.

Τα έγχρωμα αντίτυπα του *Historiae Animalium* – των οποίων η χρηματική αξία ήταν αρκετά υψηλή – υποδηλώνουν ότι δεν ήταν ένα βιβλίο που στόχευε στη μαζική κυκλοφορία. Ένα άλλο σημείο που πρέπει να σημειωθεί, εκτός από την έκταση και την τιμή του, είναι το γεγονός ότι ο εκδότης Froschauer χαρακτήρισε το *Historiae Animalium* ως έργο γραμματικής και ρητορικής. Ο ίδιος ο Gessner επεσήμανε ότι δεν ήταν ένα βιβλίο που πρέπει να διαβαστεί από την αρχή μέχρι το τέλος, αλλά μάλλον να χρησιμοποιείται σαν λεξικό. Οι νεολογισμοί του στην ονοματοδοσία ζώων αναγνωρίζονται ως σημαντική συμβολή, καθώς υιοθετήθηκαν και άφησαν το αποτύπωμά τους στην ζωολογική ορολογία. Το *Historiae Animalium* αφορά τη φυσιολογία των ζώων και τη συμπεριφορά τους, αλλά το κυρίαρχο μέρος του έργου ήταν φιλολογική συζήτηση για την ετυμολογία των ονομάτων, τα επίθετα, τους συμβολισμούς και τις παροιμίες, γεγονός που αιτιολογεί τον χαρακτηρισμό του Froschauer.²⁰

Για ένα χρονικό διάστημα τα βιβλία του είχαν ενταχθεί στον κατάλογο των εξακοσίων απαγορευμένων έργων (*Index Librorum Prohibitorum*, Βενετία, 1564) που είχε συντάξει το επιτελείο του Πάπα Παύλου IV για κείμενα με απόκλιση από τις επιταγές της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Με αυτό τον τρόπο επιχειρούνταν η άσκηση ελέγχου στην ελεύθερη διακίνηση της επιστημονικής σκέψης.²¹ Ωστόσο, ο προσωπικός γιατρός του Πάπα, Ippolito Salviani, αναφέρει σε επιστολή του ότι θεωρούσε σίγουρο πως θα λάμβανε άδεια κυκλοφορίας για τα βιβλία του Ελβετού προτεστάντη Gessner. Στην εξέλιξη αυτή δεν ήταν αμέτοχη η διαμαρτυρία από τους Ιταλούς επαγγελματίες στο χώρο του βιβλίου για την οικονομική ζημία που θα υφίσταντο καθώς τα βιβλία του Gessner ήταν ευπώλητα.

Σημαντική είναι η αναγνώριση του έργου και της προσωπικότητάς του στην ιδιαίτερη πατρίδα του. Στη Ζυρίχη συναντά κανείς αγάλματα και προτομές του σε σημαντικούς δημόσιους χώρους. Η Ελβετική Εταιρεία για την Ιστορία της Ιατρικής και των Φυσικών Επιστημών για να τιμήσει την προσφορά του Gessner στον πολιτισμό και την επιστήμη, από το 1943 ονόμασε το

19. Ο George Cuvier (1769-1832), υπήρξε συστηματικός μελετητής του φυσικού κόσμου και το έργο του αποτέλεσε σταθμό στην ανάπτυξη της σύγχρονης ζωολογίας.

20. Η χρήση της φιλολογίας είναι εμφανής στην εξέταση και σύγκριση των αρχαίων περιγραφών που πρόσθεσαν μια «ιστορική» διάσταση σε κάθε ζώο.

21. Hannah Marcus, «Escaping the Index of Prohibited Books», <https://bit.ly/31vSsPc>

επίσημο επιστημονικό της περιοδικό Gesnerus. Με αφορμή τέλος, την επέτειο για τα πεντακόσια χρόνια από τη γέννηση του Gessner, του «Leonardo da Vinci της Ελβετίας» όπως χαρακτηρίστηκε, το 2016 έλαβε χώρα ένα διεθνές συνέδριο στη Ζυρίχη υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου και της Κεντρικής Βιβλιοθήκης της πόλης με πλήθος σχετικών εισηγήσεων, εκθέσεις και εκδηλώσεις πάνω στη ζωή και το έργο του Conrad Gessner που άξια συγκαταλέγεται στους θεμέλιους λίθους της ευρωπαϊκής επιστήμης και όχι μόνο.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Eco Umberto, Riccardo Fedriga (επιμ.), *Η ιστορία της φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Πεδίο, 2018

Hannah Marcus, «Escaping the Index of Prohibited Books», *Lapham's Quarterly*, 2020, <https://bit.ly/HannahMarcus>

—, *Forbidden Knowledge: Medicine, Science, and Censorship in Early Modern Italy*, University of Chicago Press, 2020

Hendriks Sofia, «Monstrosities from the Sea. Taxonomy and tradition in Conrad Gessner's (1516-1565) discussion of cetaceans and sea monsters», *Anthropozoologica* 53 (11): 125-137, <http://anthropozoologica.com/53/11>

Jacques Le Goff, *Ήρωες και θαυμαστά του Μεσαίωνα*, Κέδρος, 2005

James Truitt, *Monoceros: What Conrad Gessner's discussion of the unicorn tells us about natural history in Renaissance Europe*, Smithsonian Libraries and Archives, 2017, <https://bit.ly/GessnerMonoceros>

Kusukawa, S. «The sources of Gessner's pictures for the Historia Animalium» *Annals of Science*, Vol. 67, No. 3, July 2010, 303-328.

Lynn Thorndike, «L'Encyclopédie and the History of Science», *Isis*, τόμ. 6, v. 3, 1924.

Manfred Peters, «Gessner, un pionnier de la linguistique générale» στο *Grammaticalia. Hommage à Bernard Colombat*, Jean-Marie Fournier, Aimée Lahaussais, Valérie Raby, ENS Éditions, 2019, 109-116, <https://books.openedition.org/enseditions/12231>

Museum für medizinhistorische Bücher Muri <https://www.mmbm.ch>

Richard J. Durling, *Conrad Gessner, a quatercentenary exhibit*, National Library of medicine, Bethesda, Maryland 1965

«Conrad Gessner: erster moderner Mensch und Vater der Zoologie» («Conrad Gessner: ο πρώτος μοντέρνος άνθρωπος και πατέρας της Ζωολογίας»)

Από τις εκδηλώσεις προς τιμήν του Gessner στον ζωολογικό κήπο της Ζυρίχης το 2016.

<https://bit.ly/3pqn6S9>

Ζαν-Πολ Ντιντιελοράν, *Ο αφηγητής του πρωινού τρένου*, μετάφραση Ρίτα Κολαΐτη, Εκδόσεις Πατάκη, 2017

Το περιεχόμενο λίγο μετρούσε για τον Γκυλαίν. Μόνο η πράξη της ανάγνωσης είχε σημασία για κείνον. Διάβαζε το κείμενο δυνατά, όποιο κι αν ήταν αυτό, με την ίδια παθιασμένη αφοσίωση. Και, κάθε φορά, η μαγεία λειτουργούσε. Καθώς οι λέξεις έφευγαν από τα χείλη του, έπαιρναν μαζί τους λίγη από την αναούλα που τον έπνιγε καθώς πλησίαζε στο εργοστάσιο.

Ο Γκυλαίν Βινιόλ δουλεύει σ' ένα εργοστάσιο πολτοποίησης βιβλίων. Κάθε πρωί, θέτει σε λειτουργία ένα φοβερό μηχανήμα, το Zerstor 500, το οποίο τρέφεται με τόνους από απούλητα βιβλία. Ζει μια πεζή ζωή, καθημερινά, όμως πηγαίνοντας στη δουλειά του, διαβάζει στους επιβάτες του τρένου των 6.27 το πρωί τις σελίδες που διέσωσε από τα ατσάλινα δόντια του τέρατος την προηγούμενη μέρα. Ώσπου ένα πρωί βρίσκει κάτω από το κάθισμά του στο βαγόνι του τρένου ένα στικάκι USB, το οποίο περιέχει ένα χειρόγραφο που θα του αλλάξει τη ζωή...

Μέσα σ' ένα σκηνικό σκληρής καθημερινότητας, μεταμορφωμένο από τη μαγεία ανεπανάληπτων χαρακτήρων, ξεπηδά ένα εκπληκτικό, σύγχρονο, ποιητικό και γενναιόδωρο παραμύθι, ένα από εκείνα τα βιβλία που σπάνια συναντάμε και, όταν τα βρούμε, τα κρατάμε για πάντα στην καρδιά μας.

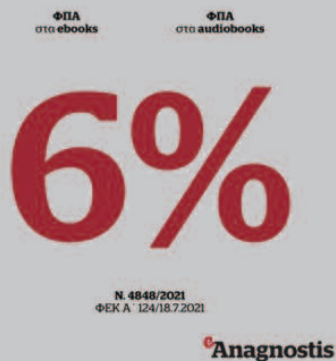
Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου

Διαβάζουν, με σειρά ακρόασης, οι: **Χρίστος Χριστόπουλος, Μαριάννα Δεβετζή, Σάββας Μαυροματίδης, Χριστίνα Στεφανίδου, Χριστίνα Τσαπρούνη, Παυλίνα Μάρβιν, Μιχαέλα Αντωνίου**

Επιμέλεια ήχου: **Μάριος Λογαράς**

Ακούστε την ανάγνωση στο παρακάτω λινκ:
Ζαν-Πολ Ντιντιελοράν, *Ο αφηγητής του πρωινού τρένου*

// Ίδρυση και λειτουργία του Εργαστηρίου Ιστορίας του Βιβλίου (ΕΙΒ)

Τον Ιούνιο 2019 ιδρύθηκε επίσημα το Εργαστήριο Ιστορίας του Βιβλίου (ΕΙΒ) από το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Λόγω πανδημίας και καραντίνας δεν μπορέσαμε να κάνουμε πολλά τους πρώτους μήνες της ύπαρξής του αλλά πλέον ξεκινήσαμε κανονικά και εγκαινιάζουμε τη δραστηριότητά του με το επί της οθόνης τεύχος του ΑΚΤ. Οι προβλεπόμενες δράσεις του περιλαμβάνουν ακόμη:

1. Υλοποίηση προγράμματος Βιβλιογεωγραφία/Bibliogeography: ψηφιακή πλατφόρμα χαρτογράφησης των λογοτεχνικών κοινοτήτων της Ελλάδας με σκοπό την δημιουργία ενός ψηφιακού χάρτη για τον εντοπισμό και την ενδελεχή καταγραφή των φορέων και των δράσεων (εκδοτικοί οίκοι, ιδρύματα, βιβλιοθήκες, λέσχες ανάγνωσης, κ.ο.κ.) που έχουν ως επίκεντρο τη λογοτεχνία. Η δημιουργία της ψηφιακής βάσης δεδομένων και ακολούθως του ψηφιακού χάρτη στοχεύει στην χαρτογράφηση των λογοτεχνικών φορέων και κοινοτήτων, αλλά και στη διασύνδεση τους τόσο με το ΕΙΒ όσο και μεταξύ τους. Το πρόγραμμα έχει τεθεί υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και χρηματοδοτείται από το ΥΠΠΟΑ στο πλαίσιο του προγράμματος για την ενίσχυση Ψηφιακών Δράσεων Πολιτισμού 2021/2022.
2. Δημιουργία Βάσης Δεδομένων με τις ερευνητικές εργασίες μεταπτυχιακού και διδακτορικού επιπέδου που πραγματοποιούνται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών αρχικώς, με προοπτική να επεκταθεί και σε άλλα ΑΕΙ και να συμπεριλάβει τα βιβλιολογικά τεκμήρια που υπάρχουν στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες.
3. Φιλοξενία φοιτητών ERASMUS Placement/CIVIS διαφόρων κλάδων που ερευνούν το βιβλίο από ποικίλες όψεις (π.χ., ιστορία, ανθρωπολογία, στατιστική, βιβλιοθηκονομία).
4. Προσφορά κοινωνικού έργου με τη δημιουργία και υποστήριξη από τα μέλη του ΕΙΒ ομάδων ανάγνωσης και δημιουργικής γραφής σε χώρους ευαίσθητους κοινωνικά (γηροκομεία, σχολεία φυλακών, κλπ.)

Το ΕΙΒ είναι μέλος του Κέντρου Αριστείας του ΕΚΠΑ για τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό στις Ανθρωπιστικές και τις Κοινωνικές Επιστήμες και συμμετέχει στο Δίκτυο για την Έρευνα της Τυπογραφίας και των Εκδόσεων (ΔΕΤΕ).

<https://bhl.theatre.uoa.gr>

// Εξίσωση του ΦΠΑ σε έντυπα και ψηφιακά βιβλία

Τον Ιούλιο 2021 η Ελλάδα συμμόρφωσε την εθνική νομοθεσία με την ευρωπαϊκή οδηγία για ενιαίο ΦΠΑ σε έντυπα και ψηφιακά βιβλία. Ήταν ένα πάγιο αίτημα του κλάδου του βιβλίου. Από τον Δεκέμβριο του 2018, όταν τέθηκε σε ισχύ η σχετική οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι εγχώριοι φορείς ζητούσαν τη μείωση του ΦΠΑ των e-books και των audiobooks, μια ρύθμιση που θα τόνωνε τη συγκεκριμένη μικρή αγορά. Τελικά, τα ηλεκτρονικά και ακουστικά βιβλία μεταφέρονται και αυτά στον χαμηλό συντε-

λεστή ΦΠΑ 6%, από 24% που ήταν προηγουμένως (Ν. 4818/2021). Η εγχώρια παραγωγή των audiobooks είναι σχεδόν μηδενική, ενώ οι πωλήσεις των e-books αντιστοιχούν περίπου στο 1% των πωλήσεων του έντυπου βιβλίου. Αναμένεται ότι η μείωση της φορολογίας θα μεταφραστεί σε μείωση της τιμής για τον αγοραστή ώστε η αγορά αυτής της κατηγορίας να αναπτυχθεί στα ευρωπαϊκά μεγέθη. Το κόστος αγοράς ωστόσο δεν αρκεί. Όπως επισημαίνεται, απαιτούνται ακόμα μια αξιόπιστη πλατφόρμα, συνέπεια από τους εκδότες στην κυκλοφορία τίτλων και εξειδικευμένες συσκευές ανάγνωσης για την ελληνική γλώσσα.

<https://www.kathimerini.gr/culture/561448360/me-fpa-6-to-psifiako-vivlio-mporei-na-elpizei/>

// Διάλεξη του Μιχάλη Καλαμαρά για την ελληνική αγορά βιβλίου κατά την πανδημία

Η δεύτερη δημόσια, διαδικτυακή εκδήλωση του Δικτύου για την Έρευνα της Τυπογραφίας και των Εκδόσεων (ΔΕΤΕ) πραγματοποιήθηκε στις 7 Ιουνίου 2021 με θέμα που αφορά άμεσα το παρόν τεύχος: «Η αγορά βιβλίου στην Ελλάδα κατά την πανδημία: Επιταχύνσεις και νέες αφετηρίες». Εισηγητής, ο Μιχάλης Καλαμαράς, σύμβουλος ψηφιακών εκδόσεων και ιδρυτής του <http://www.eanagnostis.gr/>. Η ομιλία είναι διαθέσιμη στο YouTube, όπως και όλες οι εκδηλώσεις που διοργανώνει το ΔΕΤΕ.

<http://www.eanagnostis.gr/video-michalis-kalamaras-agora-vivliou-ellada-pandimia/>

// Νόμπελ Λογοτεχνίας 2021 στον Αμπντουλάχ Γκούρνα

Ο Τανζανός μυθιστοριογράφος Αμπντουλάχ Γκούρνα τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας 2021, ανακοίνωσε η Σουηδική Ακαδημία.

Ο Γκούρνα, συγγραφέας μεταξύ άλλων των μυθιστορημάτων Paradise και Desertion, γράφει στα αγγλικά και ζει στη Βρετανία. Τιμήθηκε για «την ασυμβίβαστη και με ενσυναίσθηση γραφή του για τα αποτελέσματα της αποικιοκρατίας και τη μοίρα προσφύγων που βρέθηκαν μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και ηπείρων».

Γεννημένος το 1948 στη Ζανζιβάρη, την οποία εγκατέλειψε το 1968 την εποχή των διώξεων της μουσουλμανικής μειονότητας, ο Αμπντουλάχ Γκούρνα έχει εκδώσει περίπου δέκα βιβλία από το 1987. Πολλοί ήταν οι βιβλιόφιλοι ανά τον κόσμο που αιφνιδιάστηκαν από τη βράβευσή του καθώς δεν γνώριζαν τον 73χρονο συγγραφέα και τώρα αναζητούν τα βιβλία του. Αυτό το αυξημένο ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού έχει κινητοποιήσει εύλογα τη βιομηχανία του βιβλίου. Ο εκδοτικός οίκος Bloomsbury έχει παραγγείλει δεκάδες χιλιάδες ανατυπώσεις βιβλίων του Γκούρνα στο Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ ορισμένα βιβλία που έχουν εκδοθεί από το αμερικανικό παρακλάδι του Bloomsbury αναμένεται να είναι διαθέσιμα εκ νέου από τα μέσα Νοεμβρίου.

Αγώνα δρόμου κάνει όμως και ο ανεξάρτητος εκδοτικός οίκος New Press, που είχε εκδώσει τρία βιβλία του Γκούρνα στις

ΗΠΑ τις δεκαετίες του 1990 και του 2000. Πριν από τη βράβευση του συγγραφέα, είχε απόθεμα μόλις 126 αντιτύπων του *Paradise*, όμως έκτοτε έχει λάβει πάνω από 19.000 παραγγελίες γι' αυτό. Ας σημειωθεί ότι από το 1994 που κυκλοφόρησε το συγκεκριμένο βιβλίο, είχε πουλήσει μόνο 5.763 αντίτυπα.

Στη χώρα μας, τον Αμπντουλραζάκ Γκούρνα θα συστήσουν στο αναγνωστικό κοινό οι Εκδόσεις Ψυχογιός. Τον Ιούνιο 2022 θα κυκλοφορήσει το πιο πρόσφατο μυθιστόρημά του, *Afterlives* (2020), σε μετάφραση της Κατερίνας Σχινά. Θα ακολουθήσουν τα μυθιστορήματα *By the sea* (υποψήφιο για το Booker και το βραβείο της εφημερίδας *Los Angeles Times*) τον Μάρτιο 2023, το *Desertion* (υποψήφιο για το Βραβείο Commonwealth Writers' Prize) τον Οκτώβριο 2023 και το *Paradise* (υποψήφιο για το βραβείο Booker, το βραβείο Whitbread και το Writers Guild) τον Μάρτιο 2024.

<https://diastixo.gr/epikaira/eidiseis/17175-abdulrazak-gkournas>

// Βασίλης Αλεξάκης (25.12.1943-11.01.2021)

Ο συγγραφέας, σεναριογράφος, σχεδιαστής και δημοσιογράφος Βασίλης Αλεξάκης έφυγε από τη ζωή στις αρχές του 2021. Έζησε σε δύο χώρες, Ελλάδα και Γαλλία, και έλεγε ότι είχε δύο γλώσσες, «μία για να γελάω και μία για να κλαίω». Αναδνησούμε μόνο ένα μικρό απόσπασμα από συνέντευξή του:

Το θέμα της γλώσσας υπάρχει σε όλα μου τα βιβλία και σε όλη μου τη ζωή. Αισθανόμουν ένα βάρος. Μήπως θα ήταν φρονιμότερο για έναν συγγραφέα να έχει μια γλώσσα αντί για δύο; Η απόφαση που πήρα ήταν ότι είναι πλεονέκτημα και όχι μειονέκτημα κι ότι η ταυτότητά μου ήταν αυτή και ήταν ανοιχτή και συμπεριλάμβανε όλα τα ταξίδια που είχα κάνει, τη γέννησή μου στην Ελλάδα, την παραμονή μου στη Γαλλία. Δεν πρέπει να απλοποιούμε την ταυτότητά μας, αντίθετα να την εμπλουτίζουμε.

<https://sarantakos.wordpress.com/2021/01/17/alexakis/>

<https://bit.ly/VassilisAlexakis>

// Νέο Μεταφραστικό Πρόγραμμα για το Βιβλίο μέσω της πλατφόρμας GreekLit.gr

Με στόχο την ανάδειξη και προώθηση στο εξωτερικό της δυναμικής ελληνικής βιβλιοπαραγωγής, αλλά και την ενδυνάμωση της εξωστρέφειας της ελληνικής γραμματείας, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού δημιούργησε ένα νέο Μεταφραστικό Πρόγραμμα για το Βιβλίο, το οποίο φιλοξενείται στη πλατφόρμα GreekLit.gr, η οποία σχεδιάστηκε ως πύλη για το ελληνικό βιβλίο και θα διαχειρίζεται το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού (ΕΙΠ).

Μέσω του νέου Μεταφραστικού Προγράμματος παρέχεται η δυνατότητα είτε για επιχορήγηση της μετάφρασης σε ξένη γλώσσα πλήρους έργου, που έχει γραφεί στην ελληνική, είτε για επιχορήγηση μετάφρασης σε ξένη γλώσσα αποσπάσματος έργου, που έχει γραφεί στην ελληνική, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως δείγμα για προσέλκυση ενδιαφέροντος ξένων εκδοτών με στόχο την πλήρη μετάφρασή του.

Η επιδότηση μετάφρασης αποτελεί το πρώτο στάδιο του GreekLit.gr, το οποίο θα εμπλουτίζεται και θα εξελίσσεται διαρκώς, καθώς μέσω του GreekLit.gr θα παρέχεται συνεχής ενημέρωση για δράσεις και ειδήσεις που αφορούν στα ελληνικά Γράμματα, ενώ θα δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων με τους επαγγελματίες του κλάδου του βιβλίου και θα αναπτυχθούν προγράμματα για κινητικότητα και φιλοξενία συγγραφέων, εκδοτών και επαγγελματιών του χώρου (residencies).

<https://greeklit.gr/el/>

// Poemcast, η ποίηση μέσα από τις φωνές των εφήβων

Το Artfygio – “Τεχνών το Καταφύγιο”, μια Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία πολιτιστικού χαρακτήρα, με έδρα το Ίλιον Αττικής, που ιδρύθηκε το 2013, εγκαινίασε κατά τη διάρκεια της καραντίνας μια νέα διαδικτυακή σειρά podcast με τίτλο Poemcast. Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, με την υποστήριξη του Πολιτιστικού Ιδρύματος Τράπεζας Κύπρου, και σε συνεργασία με την ομάδα θεάτρου «Ανεμόμυλοι» υλοποιήθηκαν από νέους εφήβους 11-16 ετών μικρές σε διάρκεια ψηφιακές εκπομπές με ηχητικά επεισόδια που διατίθενται στο διαδίκτυο. Σκοπός του εργαστηρίου ήταν η εξοικείωση των νέων με την ελληνική ποίηση και η δημιουργική αξιοποίηση της ποίησης μέσω ενός podcast.

Οι νέοι επεξεργάστηκαν μαζί με τον θεατροπαιδαγωγό ποιήματα Ελλήνων ποιητών με στόχο να έρθουν πιο κοντά στην ποίηση μέσα από τις δικές τους φωνές, με τρόπο πιο δημιουργικό και πιο διασκεδαστικό από τη σχολική μελέτη.

Για να ακούσετε τα επεισόδια του Poemcast πατήστε [εδώ](#).

<http://artfygio.gr/poemcast-general/>

// Βιβλιολογικές ψηφιοποιήσεις

Χαρμόσουνά νέα για ερευνητές και φιλιαναγνώστες. Ψηφιοποιήθηκαν και είναι διαθέσιμα προς αναδίφηση τα τεύχη του περιοδικού *Διαβάζω* που ιδρύθηκε το 1976 από τον Περικλή Αθανασόπουλο. Γνώρισε μέρες ακμής και κατά εκείνη την πρώτη περίοδό του, και κατά τη δεύτερη, όταν διευθυντής του περιοδικού ήταν ο Ηρακλής Παπαλέξης που χάθηκε ξαφνικά το 2003. Το

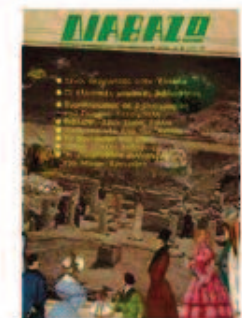
#5
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

2005, το περιοδικό ανέλαβε ο Γιάννης Μποσκόζος. Το *Διαβάζω* έκλεισε οριστικά το καλοκαίρι του 2012 με το τεύχος 531. Στις σελίδες του περιοδικού, κάθε μήνα, φιλοξενήθηκαν κείμενα σημαντικών θεωρητικών και κριτικών, εκατοντάδες συνεντεύξεις σύγχρονων λογοτεχνών, δεκάδες αφιερώματα για πρόσωπα.

Ακόμη, ο πολιτιστικός οργανισμός «Ανοιχτή Τέχνη» ψηφιοποιεί, και επίκειται η ανάρτησή τους, τα τεύχη του *Ιχνευτή*, του «περιοδικού των βιβλίων». Έργο ζωής του Κώστα Βουκελάτου, ο *Ιχνευτής* κυκλοφόρησε το διάστημα 1985-2009 και εισήγαγε στην Ελλάδα τις στατιστικές για το βιβλίο και την τεκμηρίωση των σχετικών μελετών. Θησαυρός!

https://diavazo.gr/arxeio/?product_type=book

<https://www.anoixtitexni.gr/>

Πάμπλο Πικάσο, Κορίτσι που διαβάζει